

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Historie
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Historie – Český jazyk

**PÁD KOMUNISTICKÉHO REŽIMU
V LIBERCI Z POHLEDU SPONTÁNNÍCH
PRAMENŮ**

**THE FALL OF THE COMMUNIST IN
LIBEREC IN THE VIEW OF THE SO CALLED
SPONTANEOUS SOURCES**

Bakalářská práce: 13–FP–KHI– 0074

Autor:
Eva Kyselová

Podpis:

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
Konzultant: Mgr. Kateřina Lozoviuková, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
134	0	0	0	27	87

V Liberci dne: 26. 7. 2013

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra historie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát): Evu Kyselovou

adresa: Markvartice 237, Jablonné v Podještědí, 471 25

studijní obor (kombinace): Historie - Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Název BP: **Pád komunistického režimu v Liberci z pohledu spontánních pramenů**

Název BP v angličtině: **The Fall of the Communist Regime in Liberec in the View of the So Called Spontaneous Sources**

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.

Konzultant: Mgr. Kateřina Lozoviuková, Ph.D.

Termín odevzdání: 30. dubna 2011

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 12. 4. 2010

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát):

EVA KYSELOVA

Datum:

16. 7. 2013

Podpis:

Název BP:	Pád komunistického režimu v Liberci z pohledu spontánních pramenů
Vedoucí práce:	PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
Cíl:	Cílem bakalářské práce je shromáždit a analyzovat tzv. prameny spontánní povahy (tj. nápisy, letáky, plakát atd.) vzniklé v souvislosti s pádem komunistického režimu v roce 1989 v Liberci. Nejvýznamnější a nejzajímavější ukázky tohoto typu pramenů budou editovány, ať již přepisem nebo faksimilovou formou. Práce bude obsahovat historický úvod věnovaný konci komunistického režimu v Liberci i teoretický rozbor tzv. spontánních pramenů.
Požadavky:	Studentka provede nejprve vyhodnocení existující literatury a tiskem vydaných pramenů nejenom k pádu komunistického režimu v Československu, ale i k tzv. spontánním pramenům k poválečným československým dějinám. Při vytváření bakalářské práce je možno vycházet v první řadě z fondů Státního okresního archivu v Liberci, Archivu bezpečnostních složek a ze sbírek Severočeského muzea, opomenuty nebudou ani další materiály, např. Vysoké školy strojní a textilní v Liberci, některých středních škol a v neposlední řadě dokumenty získané od pamětníků.
Metody:	rešerše literatury pramenný výzkum ediční teorie a praxe oral history
Literatura:	Hanzel, Vladimír: Zrychlený tep dějin: Reálné drama o deseti obrazech: Autentické záznamy jednání představitelů státní moci s delegacemi hnutí Občanské fórum a Verejnosť proti násiliu v listopadu a prosinci 1989. Praha 1991 Hvízdala, Karel: Výslech revolucionářů z roku '89. Praha 2000 Karpaš, Roman a kol.: Kniha o Liberci. Liberec 2004 Kenney, Padraic: Karneval revoluce. Střední Evropa 1989. Praha 2005 Měchýř, Jan: Velký převrat či snad revoluce sametová? Několik informací, poznámek a komentářů o naší takřčené něžné revoluci a jejích osudech 1989-1992. Praha 1999 Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968 – 1989. Ed. Petr Blažek. Praha 2005 Otáhal, Milan: Normalizace 1969 – 1989. Příspěvek ke stavu bádání. Praha 2002 Otáhal, Milan – Vaněk, Miroslav: Sto studentských revolucí. Studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění. Praha 1999 Placák, Petr: Fízl. Praha 2007 Suk, Jiří: Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990. Praha 1999

Suk, Jiří: Labyrintem revoluce : aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990). Praha 2003

Suk, Jiří: Občanské fórum : listopad - prosinec 1989. 1. díl, Události, 2. díl, Dokumenty. Praha - Brno 1997, 1998

Tůma, Oldřich: Zítra zase tady! Protirežimní demonstrace v předlistopadové Praze jako politický a sociální fenomén. Praha 1994

Vítězové? Poražení? Životopisná interview. Díl 1. Disent v období tzv. normalizace. Díl 2. Politické elity v období tzv. normalizace. Eds. Miroslav Vaněk – Pavel Urbášek. Praha 2005 (též: Mocní? a Bezmocní? Politické elity a dissent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview. Ed. Miroslav Vaněk. Praha 2006)

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Název práce: Pád komunistického režimu v Liberci z pohledu spontánních pramenů
Jméno a příjmení autora: Eva Kyselová
Osobní číslo: P08000679

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 26. 07. 2013

Eva Kyselová

PODĚKOVÁNÍ

Touto cestou bych ráda poděkovala všem, kteří mi pomáhali při tvorbě bakalářské práce. Panu PhDr. Jaroslavu Pažoutovi, Ph.D., vedoucímu mé bakalářské práce, chci poděkovat především za jeho trpělivost a odborné rady v dané problematice. Velké díky patří pamětníkům, s kterými jsem měla možnost spolupracovat. Děkuji paní Jiřině Čechové, RNDr. Aleně Kopáčkové, panu Ing. Kloboučkovi, panu Pavlu Kuchárovi, Ing. Zdeňku Janovi, Petru Červinkovi, RNDr. Kláře Císařové a Milanu Drahoňovskému. Všem jsem velice vděčná za pomoc, ochotu a také za množství materiálů, které jsem díky nim získala. Paní PhDr. Markétě Lhotové děkuji za poskytnutí materiálů uložených v Severočeském muzeu v Liberci.

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zabývá pádem komunistického režimu v Liberci z pohledu spontánních pramenů. Jádrem práce tvoří zeditované a zanalyzované prameny spontánního charakteru. Jedná se o prameny libereckého původu i prameny pocházející z jiných okresů, které se v Liberci vyskytovaly. Edice je strukturovaná do třech oddílů na plakáty, letáky a transparenty. Jednotlivé dokumenty jsou řazeny podle chronologického principu. První část bakalářské práce zahrnuje historický úvod, který se věnuje událostem roku 1989 v zemích střední a východní Evropy, v Bulharsku, Maďarsku, Rumunsku, NDR, Polsku a Albánii. V další kapitole je popsáno období pražského jara a normalizace. Poslední dvě kapitoly pojednávají o pádu komunistického režimu v Československu a v Liberci. Součástí práce je kapitola o spontánních pramenech v Liberci, v které jsou obsaženy informace o jejich šíření a tvorbě, tzn. o jejich autorech, místech, kam byly umístovány, ale také o materiálech, které byly užívány při jejich vzniku atd. Edici uvádí ediční poznámka obsahující údaje o heuristice a struktuře edice.

Klíčová slova: spontánní prameny, revoluce, plakáty, letáky, transparenty, Liberec, 1989

ANNOTATION

This bachelor thesis deals with the fall of the communism in Liberec in point of view of so called spontaneous sources. The core of this thesis are edited and analyzed sources of spontaneous character. These are sources of Liberec origin and sources of others districts, which occurred in Liberec. The edition is structured to three sections: posters, handouts and banners. These documents are sorted to chronological principle. First part of this bachelor thesis is the historical introduction, which is dedicated to a situation in 1989 in Central and Eastern Europe, the periods of the Prague Spring and Czechoslovak normalization, fall of the communism in Czechoslovakia and in Liberec. Next part of this thesis is a chapter of spontaneous sources in Liberec. This chapter analyzes pieces of information about the sources. The edition is introduced by a note of edition, which deals with heuristics and structure of the edition.

Key words: revolution, spontaneous sources, posters, handouts, banners, Liberec, 1989

OBSAH

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A SYMBOLŮ.....	9
ÚVOD.....	11
2 SPONTÁNNÍ PRAMENY	14
2.1 Anekdota, humor	15
2.2 Zvěsti	15
2.3 Nápis a hesla.....	15
2.4 Verše a písně.....	16
2.5 Prosté texty	16
3 MEZINÁRODNÍ SITUACE	18
3.1 Polsko	20
3.2 NDR.....	21
3.3 Maďarsko.....	22
3.4 Rumunsko	24
3.5 Bulharsko.....	25
3.6 Albánie.....	25
4 ČESKOSLOVENSKO PŘED ROKEM 1989	27
4.1 Období pražského jara	27
4.2 Normalizace.....	29
4.3 Opoziční hnutí v ČSSR.....	29
5 SAMETOVÁ REVOLUCE V ČESKOSLOVENSKU	31
6 SAMETOVÁ REVOLUCE V LIBERCI	34
7 SPONTÁNNÍ PRAMENY V LIBERCI.....	38
8 EDIČNÍ POZNÁMKA	43
9 EDICE	46
9.1 Plakáty	46
9.1.1 Hesla.....	46
9.1.2 Rýmy	77
9.1.3 Ironie	81
9.1.4 Citáty, přísloví, pořekadla	88
9.2 Transparenty	94
9.3 Letáky	103
10 ZÁVĚR.....	128
11 SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	129
11.1 Prameny	129
11.1.1 Archivní prameny.....	129
11.1.2 Tisk.....	129
11.1.3 Tiskem vydané prameny	129
11.1.4 Orální historie.....	130
11.2 Internetové zdroje	131
11.3 Literatura	131
12 SEZNAM PŘÍLOH	133
A Plakáty	133
B Transparenty.....	133
C Letáky.....	133
13 PŘÍLOHY.....	134

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A SYMBOLŮ

ASP	Albánská strana práce
č.	číslo
ČSAD	Československá státní automobilová doprava
ČSD	Československé státní dráhy
ČSL	Československá strana lidová
ČSS	Československá strana socialistická
ČSSR	Československá socialistická republika
FS	Federální shromáždění
CH 77	Charta 77
Ing.	Inženýr
K 231	Klub 231, Klub bývalých politických vězňů
KAN	Klub angažovaných nestraníků
KOR	Komitet obrony robotníků, Výbor na obranu dělníků
KSČ	Komunistická strana Československa
LM	Lidové milice
MěstNV	městský národní výbor
MDF	Magyar demokrata fórum, Maďarské demokratické fórum
NDR	Německá demokratická republika
ONV	okresní národní výbor
OF	Občanské fórum
OV	okresní výbor
OV KSČ	Okresní výbor Komunistické strany Československa
OV NF	Okresní výbor Národní fronty
OV SSM	Okresní výbor Socialistického svazu mládeže
PhDr.	Philosophiae Doctor, Doktor filozofie
PSDS	Polská sjednocená dělnická strana
RNDr.	Rerum Naturalium Doctor, Doktor přírodních věd
SV VŠST	Stávkový výbor Vysoké školy strojní a textilní v Liberci
Sb.	sbírka
SED	Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, Sjednocená socialistická strana Německa
SKV KSČ	Severočeský krajský výbor Komunistické strany Československa
SML	Severočeské muzeum v Liberci
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SOD Ještěd	Státní obchodní dům Ještěd

SOkA	státní okresní archiv
SRN	Spolková republika Německo
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
StB	Státní bezpečnost
USA	United States of America, Spojené státy americké
ÚV	ústřední výbor
VONS	Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

ÚVOD

Tématem mé bakalářské práce je pád komunistického režimu v Liberci z pohledu spontánních pramenů. Rozpad komunistického režimu v zemích střední a východní Evropy byl zásadní událostí konce 20. st. Vedle Polska, Maďarska a dalších zemí výrazně zasáhl i Československo, kde skončilo období normalizace a začala postupná demokratizace politického zřízení.

Toto téma jsem si vybrala z několika důvodů. V Liberci žiji už několik let a zajímám se o jeho historii. Objektivním důvodem je skutečnost, že doposud nebyl zpracován ucelený přehled spontánních pramenů pro rok 1989 v Československu obecně, tedy ani v libereckém okrese. Je logické, že doplnění této mezery musí začít na regionální úrovni. Shromážděním spontánních pramenů se kvantitativně i kvalitativně rozšíří pramenná základna. Veřejnost by se také měla seznámit s tím, jak tehdejší atmosféru lidé prožívali. To se týká především dnešní mládeže. V současnosti pád režimu zařazují do hluboké minulosti a neuvědomují si, že se dotkl jejich vlastních rodičů a bezprostředně ovlivnil naši politickou a společenskou přítomnost.

Svou bakalářskou práci jsem zaměřila na shromáždění spontánních pramenů pro listopad a prosinec 1989 v Liberci, na jejich zpřístupnění formou edice a analýzu. V odborných publikacích neexistuje přesná definice spontánních pramenů. Představíme si pod nimi různé druhy projevů a reakcí lidí zachovaných ústně či písemně zaznamenaných. Patří sem negativní reakce na krizovou situaci či událost, ale řadí se k nim také pozitivně laděné projevy. Prostřednictvím spontánních pramenů tedy mohou lidé projevat nesouhlas, ale zároveň také nějaký kladný názor či náladu. Zevrubněji se pojmem spontánních pramenů zabývám v první kapitole. Při jejich vymezení jsem vycházela z metodiky Jindřicha Pecky, využitě pro shromáždění a analýzu spontánních pramenů z let 1968 - 1969.¹

Z množství dochovaného materiálu jsou v edici zeditovány a posléze také analyzovány plakáty, letáky a transparenty. Edice obsahuje prameny libereckého původu i prameny pocházející z jiných regionů, které se vyskytovaly v Liberci. Edici předchází kapitola o spontánních pramenech v Liberci, v které jsou obsaženy informace o jejich tvorbě a šíření. Ediční poznámka uvádí samotnou edici údajů o heuristice, jejich zdrojích a struktuře edice.

Téma je do obecného historického kontextu zařazeno historickým úvodem, který se věnuje pádu komunistického režimu v mezinárodním kontextu, v Polsku, Maďarsku, NDR, Bulharsku, Rumunsku a Albánii. Další kapitola zachycuje období tzv. pražského jara a normalizace v Československu, které předcházely roku 1989. Situace v roce 1989 v Československu je

¹ Viz PECKA, Jindřich: *Spontánní projevy pražského jara 1968 – 1969*. 1. vyd. Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Doplněk 1993. ISBN 80-85270-19-6 (Ústav pro soudobé dějiny). ISBN 80-85765-25-X (Doplněk Brno).

rozebraná v následující kapitole. V závěru historického úvodu je popsán pád komunistického režimu v Liberci, který je sledován do 29. prosince 1989, kdy byl Václav Havel zvolen prezidentem Československé socialistické republiky.

K problematice pádu komunistických režimů v zemích střední a východní Evropy v roce 1989 existuje několik prací. Politickými změnami ve Střední Evropě se zabývají publikace od Daniela C. Thomase², Timothyho Gartona Ashe³ a Jiřího Vykoukala⁴. Pro události roku 1989 v jednotlivých zemích jsou k dispozici jejich dějiny.⁵ Publikace věnované období normalizace a pádu komunistického režimu vydal Jiří Suk⁶ a Jan Měchýř⁷, o studentském hnutí napsali autoři Milan Otáhal a Miroslav Vaněk⁸. Pádu komunistického režimu v roce 1989 na Liberecku se věnuje diplomová práce Jany Motyčkové.⁹ Tomuto období v Liberci se věnuje také jedna kapitola publikace *Kniha o Liberci*.¹⁰

Největší pramennou základnu pro studium spontánních pramenů představují fondy Severočeského muzea, Státního okresního archivu v Liberci a archivy pamětníků. V Severočeském muzeu nalezneme fond Socialismus, ve kterém se nacházejí dvě sbírky spontánních pramenů a sbírka fotografií od Milana Drahoňovského. Ve Státním okresním archivu v Liberci nalezneme sbírku 18 fotografií z 27. listopadu v Liberci. Několik materiálů k tématu obsahuje Sběrka soudobé dokumentace. Ve fondu Občanského fóra Liberec je uložen karton s letáky a plakáty. V archivu jsou uloženy regionální noviny *Vpřed*, v některých číslech byly otisknuty fotografie plakátů, které byly umístěny na zdech libereckých budov. V regionálních tiskovinách *Průboj* a *Vpřed* z roku 1989, přestože podléhají dobové ideologii, nalezneme také komentáře listopadových a prosincových událostí. Pro události roku 1989

² THOMAS, Daniel C: *Helsinský efekt: mezinárodní zásady, lidská práva a zánik komunismu*, 1. vyd. Praha, Academia, ČSDS 2007, ISBN 978-80-200-1506-8.

³ ASH, Timothy Garton: *Rok zázraků: svědectví o revoluci roku 1989 ve Varšavě, Budapešti, Berlíně a Praze*, 1. vyd. Praha, Lidové noviny 1991, ISBN 80-7106-021-6.

⁴ VYKOUKAL, Jiří: *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*, 1. vyd. Praha, Libri 2000, ISBN 80-85983-82-6.

⁵ ŠVANKMAJER, Milan, et al.: *Dějiny Ruska*, 6. dopl. vyd. Praha, NLN 2010, ISBN 978-80-7422-026-5. KOSMAN, Marcell: *Dějiny Polska*, 1. vyd. Praha, Karolinum 2011, ISBN 978-80-246-1842-5. WEBER, Hermann: *Dějiny NDR*, 1. vyd. Praha, NLN 2003, ISBN 80-7106-558-7. KONTLER, László: *Dějiny Maďarska*, 2. dopl. vyd. Praha, NLN 2011, ISBN 978-80-7106-616-3. BOLOVAN, Ioan, et al.: *Dějiny Rumunska*, 1. vyd. Praha, Lidové noviny 2000, ISBN 80-7106-348-7. RYCHLÍK, Jan: *Dějiny Bulharska*, 1. vyd. Praha, NLN 2000, ISBN 80-7106-404-1. HRADEČNÝ, Pavel, et al.: *Dějiny Albánie*, 1. vyd. Praha, NLN 2008, ISBN 978-80-7106-939-3.

⁶ SUK, Jiří: *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*, 1. vyd. Praha, Prostor 2003, ISBN 80-7260-099-0.

⁷ MĚCHÝŘ, Jan: *Velký převrat, či snad, Revoluce sametová?: několik informací, poznámek a komentářů o naší takřčené něžné revoluci a jejích osudech 1989-1992*, 1. vyd. Praha, Progetto 1999, ISBN 80-86366-00-6.

⁸ OTÁHAL, Milan – VANĚK, Miroslav: *Sto studentských revolucí, Studenti v období pádu komunismu - životopisná vyprávění*, 1. vyd. Praha, Lidové noviny 1999, 80-7106-337-1.

⁹ MOTYČKOVÁ, Jana: *Pád komunistického režimu v roce 1989 na Liberecku*, Liberec, 2010.

¹⁰ KARPAS, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, 2. dopl. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4.

v Liberci je přínosná liberecká kronika¹¹ nebo dokumenty ze zasedání Městského národního výboru a Okresního národního výboru v Liberci¹², které archiv spravuje.

Události konce roku 1989 v Liberci jsou také zaznamenány na dochovaných videozáznamech. Autor těchto záznamů Pavel Beňo zdokumentoval například práci SV VŠST v Liberci nebo shromáždění zaměstnanců VŠST dne 24. listopadu 1989.

Součástí výzkumu byla orální historie, rozhovory byly vedeny s paní Jiřinou Čechovou, s RNDr. Alenou Kopáčkovou, panem Ing. Kloboučkem, bývalými studenty VŠST Pavlem Kuchárem a Zdeňkem Janou, s RNDr. Klárou Císařovou a Milanem Drahoňovským. Tito pamětníci spravují vlastní sbírky a archivy. Podrobnější údaje o pramenné základně pro studium spontánních pramenů jsou uvedeny v ediční poznámce.

¹¹ Státní okresní archiv Liberec, inv. č. 150, *Kronika města Liberec 1989 – 1990*.

¹² SOkA, fond Městský národní výbor Liberec, inv. č. 42, 41, 89, 19. SOkA, fond Okresní národní výbor Liberec, inv. č. 381, 382, 412.

2 SPONTÁNNÍ PRAMENY

V historii každého národa nastaly okamžiky, kdy nejsou lidé spokojeni se svým životem a prostředím, okolnostmi, v jakých ho musí prožívat. Většinou se tak děje na pozadí nějaké hluboké společenské krize. V těchto chvílích panuje atmosféra zklamání, beznaděje, ale i vzteku. Příkladem takové atmosféry je i srpen 1968, kdy na území Československa vstoupily armády pěti zemí Varšavské smlouvy. Lidé začali vytvářet spontánní hesla, nápisy, zvěsti aj. jako nesouhlas s okupací a stalinsko-brežněvovským konceptem politiky.¹³ Lidé se různými způsoby a prostředky dokážou semknout a vzepřít „vyšší moci.“ Projevují svůj nesouhlas s děním okolo sebe. Takto bychom mohli definovat jednu skupinu spontánních pramenů. Tedy jako projevy lidí na základě psychického, společenského či materiálního útlaču. Spontánní prameny ale nelze takto jednostranně definovat. Vedle negativních reakcí mohou spontánní prameny zahrnovat i reakce pozitivní. Nemusejí vznikat na základě nepříjemných zážitků, ale ve spřízněném prostředí. Tak tomu bylo i v roce 1989, kdy lidé svými „výkřiky“¹⁴ na jedné straně kritizovali tehdejší vládu, ale mohli jimi například reflektovat i radost z konečného výsledku „revoluce“, jíž se zúčastnili.

Spontánní prameny lze představit jako formy projevu, vznikající za určitých specifických, výše naznačených okolností. Nazývají se spontánními, protože zobrazují spontaneitu společnosti. Prostřednictvím spontánních projevů můžeme sledovat síly, které určují společenský pohyb. Ukazují nám postoje, chování, očekávání lidí, kolektivní vědomí. Takovéto prameny vznikaly, tradovaly se a předávaly ústně či písemně, v různých formách, prostřednictvím různých prezentací a interpretací.¹⁵

Při vymezení spontánních pramenů narážíme na několik otázek. Lze jednoznačně určit spontánní charakter daného pramenu? Kde je hranice tohoto určení? Podle mého názoru ji nelze přesně vymezit, prozatím ji sám badatel určuje na základě vlastního úsudku. Jednoznačně bychom označili spontánním pramenem plakát, na kterém je heslo: *Chceme svobodu* nebo transparent s nápisem: *Nechceme násilí*. Mohl by se však řadit k těmto pramenům také leták, na kterém jsou sepsané požadavky studentů Vysoké školy strojní a textilní v Liberci nebo prohlášení libereckých divadelníků? Do edice, která představuje jádro bakalářské práce, jsem tyto prameny zařadila. Považuji je za spontánní, protože společnost a kolektiv lidí jimi vyjadřují své vlastní názory a požadavky vzhledem k „vyšší moci“, která omezuje jejich svobodu a možnost vlastního jednání. Spontaneita není otázkou rychlého jednání, přináší mnoho významů,

¹³ PECKA, Jindřich: *Spontánní projevy pražského jara 1968 – 1969*. 1. vyd. Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Doplněk 1993. ISBN 80-85270-19-6 (Ústav pro soudobé dějiny). ISBN 80-85765-25-X (Doplněk Brno), s. 9.

¹⁴ Tamtéž, s. 20.

¹⁵ Tamtéž, s. 8.

především nenucenost a bezprostřednost. Samotný akt šíření těchto pramenů mezi lidmi, vylepování a množení je dalším projevem spontaneity.

Jindřich Pecka rozdělil spontánní prameny podle literárních žánrů na zvěsti, nápisy, hesla, anekdoty, anonymní verše, písně, satirické skladby, zprávy a tradované písně.

2.1 Anekdota, humor

Za nejúčinnější spontánní pramen Jindřich Pecka považuje záznamy s nádechem komična či ironie. Lidé se humorem bránili a měli pocit mravní převahy. Touto formou pramenů lidé útočí na nějakou událost nebo čin, s kterým nesouhlasí. Vzhledem ke způsobu fixace a rozsahu dochování potřebovala anekdota určitý čas, aby se plně projevila, na rozdíl od hesel. Anekdoty se oživovaly tedy později, ale opakovaně. Dochovány jsou většinou v písemné podobě.¹⁶ V Liberci převládal ironický tón těchto pramenů, který byl často doprovázený karikaturami či obrázky. Příkladem je plakát s karikaturou příslušníka Lidových milic a k němu připojený text: „*Ohrožený druh.*“ Nebo obrázek známých kreslených postaviček Boba a Bobka doplněný textem: „*Dobré ráno, vstávejte, začneme myslet!*“

2.2 Zvěsti

Další skupinou, kterou Pecka zmiňuje, jsou zvěsti neboli zprávy. Tento druh pramenů se šířil a byl předáván především ústně. Informoval o zásadních, napjatých událostech doby. Objevují se a působí hlavně tehdy, když lidé nemají přímé a důvěryhodné zprávy. Máme v nich zprostředkování širší společenskou souvislost. Obdobně jako u veršů, bývají i zvěsti anonymní a jejich ověřování je obtížné. Pro zvěsti jsou tedy zásadní nejasné situace, kdy se pociťuje silná potřeba informací, a šíří se, přestože skoro nefungují sdělovací prostředky. Zvěsti teprve v souhrnu představují pramen a jejich význam stoupá s mírou kompletnosti jejich fixace. Oproti jiným pramenům jich není mnoho dochováno.¹⁷

2.3 Nápisy a hesla

Početnou skupinu tvoří nápisy a hesla. Ty představují slova, slovní spojení, věty, které vyjadřují soud o skutečnosti prostým, obrazným nebo veršovaným textem. Pro období pražského jara považuje Pecka za skupinu, která je nejvíce šířila, studenty, nebo mladé lidi

¹⁶ Pro rok 1968 na Českosobudějovicku uvádí J. Pecka tento příklad: „*Viš, co znamená NKVD? Nikdy Kolaboraci. Vivat Dubček.*“ Viz PECKA, Jindřich: *Spontánní projevy pražského jara 1968 – 1969*. 1. vyd. Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Doplněk 1993. ISBN 80-85270-19-6 (Ústav pro soudobé dějiny). ISBN 80-85765-25-X (Doplněk Brno), s. 115.

¹⁷ Pro rok 1968 na Českosobudějovicku uvádí J. Pecka tento příklad: „*Dělník pohrozil kdesi pěti sovětskému tanku a byl zastřelen.*“ Viz PECKA, Jindřich: *Spontánní projevy pražského jara 1968 – 1969*. 1. vyd. Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Doplněk 1993. ISBN 80-85270-19-6 (Ústav pro soudobé dějiny). ISBN 80-85765-25-X (Doplněk Brno), s. 33.

obecně. Hesla obsahovala satiru, ironii a inspirovala se i lidovými písněmi. Dále uvádí, že nápisy a hesla měly smysl pro zkratku, obsahovaly metaforické vyjádření, rýmový automatismus a další. Tato forma pramenů existuje už jen ve stylizovaných úpravách. Pro kritiku pramenů je důležité rozlišit organizovaný a neorganizovaný způsob heslové prezentace, který se liší už v aplikaci psací látky a volbě výrazových prostředků.¹⁸

V Liberci se hesla nejvíce uplatňovala při demonstracích a manifestacích, ale také v průběhu celého listopadu a prosince. Provolávaly socialismus, demokracii, dožadovaly se svobody slova a zahrnovaly jiné požadavky. Část z nich vždy reagovala na konkrétní událost, například na 3. prosinec, kdy byla jmenována nová vláda složená pouze z pěti nekomunistů, nebo se dožadovaly pomoci ze stran občanů, dělníků atd.

2.4 Verše a písně

Velké zastoupení v řadě spontánních pramenů mají verše a písně. Čím kratší doba uplynula mezi jejich vznikem a popisovanou událostí, tím víc jsou cennější. Jsou to bezprostřední ohlasy v časovém rozmezí několika dnů. Jak již bylo řečeno, byly šířeny převážně anonymně a měly profesionální nebo amatérský původ.¹⁹ V Liberci se nejednalo o básně a verše jako takové, ale většinou o jednoduché rýmy, které Pecka řadí k nápisům a heslům. Někdy tyto texty připomínaly dětskou říkanku. Příkladem je plakát, který nosili studenti na zádech při odstraňování komunistických nápisů 14. prosince 1989: „*Komunistům více práce, to je naše agitace.*“

2.5 Prosté texty

Dalšími formami spontánních pramenů jsou například prosté texty. Mají spíše charakter vzpomínkového vyprávění. Liší se od standardního literárního útvaru, jako jsou povídky, legendy apod. Jedná se o prosté texty denní potřeby. Některé mají blízko k anekdotě, zvěsti či miniaturní novele. Z hlediska formy jsou různorodé. Reagují na nějakou událost s ironickou nadsázkou a vyjadřují hodnotící stanovisko. Pro kritický rozbor je důležité i žánrové rozlišení. Některé texty byly převzaty z tisku a kolováním v opisech se folklorizovaly, jiné se dostaly do oběhu přímo.

¹⁸ Pro rok 1968 ve Strakonicih uvádí J. Pecka tento příklad: „*Ani kůrku chleba, ani hlt vody okupantům! Pryč s okupanty!! Ať žije svoboda!!!*“ Viz PECKA, Jindřich: *Spontánní projevy pražského jara 1968 – 1969*. 1. vyd. Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Doplněk 1993. ISBN 80-85270-19-6 (Ústav pro soudobé dějiny). ISBN 80-85765-25-X (Doplněk Brno), s. 68.

¹⁹ Pro rok 1968 v Brně uvádí J. Pecka tento příklad: „*Běž ty honem, Ruse, pryč, než vytáhneme na tě bič, nedáme ti z chleba kůrku, jdi si domů pro machorku.*“ Viz PECKA, Jindřich: *Spontánní projevy pražského jara 1968 – 1969*. 1. vyd. Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Doplněk 1993. ISBN 80-85270-19-6 (Ústav pro soudobé dějiny). ISBN 80-85765-25-X (Doplněk Brno), s. 68.

Jindřich Pecka rozdělil ve své edici spontánní prameny podle žánru do těchto pěti velkých skupin. Zajímal se o jejich formu, žánrové užití, ale také o jejich frekvenci, dochování, s čímž souvisí i původní umístění, dále pak o témata, způsob prezentace, zda se jedná o subjektivní či objektivní vyjádření nebo třeba o míru fixace a další. Na základě toho by se daly spontánní prameny rozdělit podle jiných, specifických kritérií do dalších skupin. Pro edici pramenů obsaženou v této bakalářské práci bylo rozhodující dělení podle formy, primárně zda se jednalo o letáky, transparenty nebo plakáty. V případě plakátů pak došlo k dalšímu dělení, s přihlédnutím k metodice Jindřicha Pecky, na hesla, rýmy, ironii a citáty, přísloví, pořekadla. Do posledního oddílu *citáty, přísloví, pořekadla* spadají známé citace, například z písní, bible nebo výroky známých i neznámých autorů, různá pořekadla a přísloví zachovaná či pozměněná. Například na jednom z dochovaných plakátů v Liberci nalezneme citát od Karla Marxe: „*Po klacku sahá ten, komu došly argumenty*“ nebo na dalším pozměněné přísloví: „*Jak se do lesa volá, tak se z lesa neozývá!*“ a další. Zevrubněji je struktura edice rozebrána v edičním úvodu.

3 MEZINÁRODNÍ SITUACE

V 80. letech zasáhla země střední a východní Evropy hluboká hospodářská a politická krize, která měla za následek pád komunistického režimu. Životní úroveň obyvatelstva byla v této době velmi nízká. Nejen ta zapříčinila napětí mezi lidmi a vládnoucími komunistickými garniturami. Reakcí na zhoršenou situaci a neschopnost těchto garnitur bylo pořádání četných stávek a demonstrací a obecně růst opozičních aktivit.

Proces zániku režimů měl v jednotlivých zemích rozdílný průběh. V Polsku vedla od 6. února 1989 opozice v čele se Solidaritou diskuse s vládou u kulatého stolu. Obě strany se snažily dopracovat nějakého vzájemného výsledku. Také v Maďarsku se komunisté zaměřením na reformu režimu v zemi pokoušeli o dohodu s opozicí. Vyhrocená situace v NDR vedla k masovým útekům přes Maďarsko a ČSSR do Spolkové republiky a pádu berlínské zdi atd. Rozdíl je jednak v intenzitě průběhu, ale také ve způsobu prosazování požadavků na změny. Na některých místech vláda na požadavky opozice přistoupila poměrně rychle a odstoupila na nátlak veřejnosti. V Rumunsku oproti tomu dokonce došlo k ozbrojeným konfliktům. Většinou se však povedlo ukončit nadvládu komunistické strany smířlivou cestou.

Pro politické změny ve střední a východní Evropě bylo zásadní podepsání Závěrečného aktu na mezinárodní Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Akt byl podepsán v Helsinkách v roce 1975 a lze ho považovat za impulz pro zrod nezávislých iniciativ v letech 1976 a 1977. Upravoval vztahy mezi evropskými státy, jednotlivé země se podpisem zavázaly k všeobecnému odmítání násilí a nedotknutelnosti hranic. Pro vznik opozičních skupin byl přínosný především závazek na ochranu a rozšiřování lidských práv.²⁰

O zásady týkající se lidských práv se opřeli jako jedni z prvních sovětsští disidenti. V Sovětském svazu díky jejich iniciativě začala vznikat hnutí usilující o plnění helsinských závazků, jako například Moskevská helsinská skupina. Zásady měly menší dopad na Maďarsko. Režim „naoko“ zdůrazňoval jejich dodržování a vydal i několik opatření ve prospěch aktivistů ve vazbě. Opozice si mohla dovolit zakládání politických klubů a vydávání samizdatu. Skupina maďarských intelektuálů dokonce po vzniku CH 77 vyjádřila její podporu. K výraznějším projevům týkajících se Helsinské konference ale nedošlo. Ve východním Německu vzniklo několik veřejných výzev, ale většinou se nedočkaly žádné odpovědi. K dalším podobným projevům nedošlo především proto, že Státní bezpečnost Stasi pronikla do struktur společnosti a tím hrozilo rychlé odhalení nezávislých iniciativ. Ve většině případů byly projevem

²⁰ THOMAS, Daniel C: *Helsinský efekt: mezinárodní zásady, lidská práva a zánik komunismu*, 1. vyd. Praha, Academia, ČSDS 2007, ISBN 978-80-200-1506-8, s. 171.

nespokojenosti snahy o útěk do západního Německa.²¹ Rumunská opozice, stejně jako maďarská, projevila podporu Chartě 77. 26. ledna 1977 tak učinil rumunský spisovatel Paul Goma v dopise Pavlu Kohoutovi. Po Helsinské konferenci se aktivita opozičních sil výrazně projevila v Polsku na přelomu let 1975 a 1976. V roce 1976 byl založen skupinou polských intelektuálů Výbor na obranu dělníků KOR, který si dal za cíl pomoci dělníkům nespravedlivě uvězněným během protestní stávkou v červenci 1976. Na podepsání Závěrečného aktu reagovali také českoslovenští disidenti a opozice. Porušování lidských práv se tehdy stalo jejich argumentem k prosazování požadavků. Dělo se tak především v souvislosti se zatčením a procesem s hudební skupinou Plastic People of the Universe. V důsledku protestů proti procesu, byly členům skupiny uděleny poměrně mírné tresty a opozice zjistila, že díky prezentaci porušování lidských práv lze vystupovat legálně a vést s úřady dialog. 1. ledna 1977 tak vznikla Charta 77.²²

Za další hybný moment politických změn ve střední a východní Evropě je považována politika Michaila Gorbačova, který byl 11. března 1985 jmenován novým generálním tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu. Prosazoval ve své politice tzv. glasnost (otevřenost) a hospodářskou reformu nazvanou perestrojka (přestavba). Gorbačov a jeho myšlenka hospodářské a sociální reformy představovaly pro Sovětský svaz něco dosud nemyslitelného. Pro ostatní socialistické země to znamenalo naději na reformy i uvnitř jejich států. Objevila se zde mladší generace vystupující proti staré strnulé vyznávající klasický stalinismus. Gorbačov si uvědomoval stagnaci minulých let, především v oblasti hospodářství, ale také v myšlení a nepřístupnosti režimu k novým myšlenkám. Pokusil se tak ve funkci generálního tajemníka strany o radikální změny v zemi. V duchu glasnosti kritizoval stalinismus, jeho strnulost a začalo docházet k postupnému politickému uvolňování. Zásadní byl Gorbačovův postoj k zemím Varšavské smlouvy. Na počátku svého působení mluvil o udržení jednoty mezi zeměmi, ale postupem času se tyto názory začaly měnit. V Praze v dubnu roku 1987 uvedl, že vztah mezi zeměmi východního bloku musí být založen na rovnoprávnosti a žádná z těchto zemí by neměla být nadřazena ostatním. V červenci téhož roku ve Štrasburku odmítl Brežněvovu doktrínu. Díky němu se SSSR již nemohl vměšovat do záležitostí jednotlivých zemí, které si však často nevěděly rady, a prohlubovala se jejich krize.²³

V 80. letech vedly Spojené státy americké se Sovětským svazem jednání týkající se vzájemných politických vztahů. Jednalo se primárně o otázku odzbrojení, ale také snahu USA o dialog se SSSR. Nešlo jim tolik o konfrontaci, ale spíše o zlepšení vztahů a dosažení nějakých

²¹ THOMAS, Daniel C: *Helsinský efekt: mezinárodní zásady, lidská práva a zánik komunismu*, 1. vyd. Praha, Academia, ČSDS 2007, ISBN 978-80-200-1506-8, s. 195.

²² Tamtéž, s. 196.

²³ ŠVANKMAJER, Milan, et al.: *Dějiny Ruska*, 6. dopl. vyd. Praha, NLN 2010, ISBN 978-80-7422-026-5, s. 468.

změn v chování SSSR. V rámci tohoto procesu se výrazně zasadil o změny americký prezident R. W. Reagan, který prosazoval tzv. „*mír skrze sílu*“.²⁴ Právě jeho politika ve vztahu k Sovětskému svazu je považována za další nemálo důležitý faktor pro strukturování opozičního hnutí a pro politické změny v zemích střední a východní Evropy. Důležitým momentem byl v roce 1983 rozkaz Reagana rozvíjet tzv. program protiraketové Strategické obranné iniciativy. Jednalo se o strategii obranného systému, který měl likvidovat nepřátelské střely ve vesmíru před svým doletem k cíli. Tímto činem velmi znejistil SSSR, který cítil nedostatek prostředků pro případný protiúder. Obecně se Reagan snažil podporovat protikomunistické iniciativy, zejména Solidaritu v Polsku. Často kritizoval komunistické státy a SSSR za porušování lidských práv.²⁵

3.1 Polsko

V 80. letech zasáhla Polsko politická a hospodářská krize, která měla za následek nedostatek potravin a spotřebního zboží. Reakcí na neutěšenou situaci byly četné stávky dělníků, které začaly v Lublinu a rozšiřovaly se do dalších měst. K největším konfliktům došlo v loděnicích ve Štětíně, Gdyni a Gdaňsku. V roce 1980 byl v Gdaňsku ustaven Mezipodnikový stávkový výbor. Následně navázalo politbyro PSDS kontakt s představiteli MKS a v srpnu se dohodli na uznání práva na stávku a založení nezávislých odborů. 17. září byly založeny Nezávislé samosprávné odbory „Solidarita“. Tento svaz se členil podle regionů, v jejichž čele byl Celostátní dohádovací výbor. Usiloval o sjednocení protikomunistických skupin po celé zemi. Do jejího čela byl postaven Lech Wałęsa, mluvčími se stali advokát Jan Olszewski a historik Karol Modzelewski z Vratislavi. Pod nátlakem veřejnosti a opozičního hnutí začala vláda v čele s PSDS se Solidaritou vést dialog a docházelo k častým diskusím o možném řešení nastalé situace, která se nadále nelepšila. V prosinci 1981 se generálním tajemníkem PSDS a předsedou vlády stal Wojciech Jaruzelski. 13. prosince 1981, po rozsáhlém zatýkání vedoucích představitelů Solidarity, vyhlásil válečný stav. Veřejnost a opozice v čele se Solidaritou reagovaly protesty a nepokoji. Polsko se dostávalo ještě do větší sociální, politické a hospodářské krize.²⁶

K výraznému obratu došlo až v září 1986, kdy byla vyhlášena všeobecná amnestie pro politické vězně. V listopadu 1987 proběhlo referendum, které mělo zhodnotit ekonomické změny a pokrok v demokratizaci státního systému. Po něm byly síly mezi vládou a opozicí relativně vyvážené. Rok 1988 je ve znamení neustálých diskusí mezi opozicí a vládou.

²⁴ SUCHÝ, Jiří: *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981 – 1989*, 1. vyd. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2004, ISBN 80-7325-046-2, s. 253.

²⁵ Tamtéž, s. 252.

²⁶ KOSMAN, Marcelli: *Dějiny Polska*, 1. vyd. Praha, Karolinum 2011, ISBN 978-80-246-1842-5, s. 390.

garniturou. V tomto období také probíhalo množství stávek, a to ve Slezku, Štětíně, Trojměstí, Stalové Woli, a byly pořádány zbožné poutě do centra mariánských oslav na Jasné Hoře. 6. února 1989 bylo zahájeno jednání opozice a vlády u kulatého stolu.²⁷

V dubnu se obě strany dohodly především na reorganizaci nejvyšších státních orgánů a podoby volebního systému. 4. června 1989 proběhly polosvobodné parlamentní volby. Vítězství Solidarity bylo překvapivé i pro samotné její vůdce. Kandidáti Občanského výboru získali 160 míst v Sejmu a 92 míst v Senátu.²⁸ V říjnu 1989 se ve zprávách polské televize objevila polská herečka Joanna Szczepkowska. Dostavila se s prohlášením: „Dámy a pánové, 4. června 1989 komunismus v Polsku skončil“.²⁹ Následovala jednání u kulatého stolu, na kterých byly splněny požadavky obou stran. Komunistům byl splněn požadavek na vznik úřadu prezidenta republiky, jímž se stal Wojciech Jaruzelski. Opozice byla zařazena do politického systému. Tadeusz Mazowiecki se stal prvním nekomunistickým premiérem. 29. prosince byla v ústavě vypuštěna zmínka o vedoucí úloze PSDS a o přátelství se Sovětským svazem, a Polsku byl navrácen název Polská republika. V novém roce Wojciech Jaruzelski rezignoval. Novým prezidentem byl zvolen Lech Wałęsa. V roce 1990 došlo ke konečnému uspořádání Polska a konaly se první svobodné volby do parlamentu.³⁰

3.2 NDR

NDR se v 80. letech dostalo do hospodářských a politických obtíží. Vedení v čele s Honeckrem odmítalo skutečnost, že by v zemi docházelo ke krizi. Distancovalo se od Gorbačovovy politiky, nechtělo vnitřní reformy, glasnost, perestrojku a provádělo opatření, díky nimž by například odhalování Stalinových zločinů nezasáhlo obyvatele NDR. Lidem však chyběla svoboda, byli zatěžováni materiálními problémy, bylo omezeno cestování a další. Nespokojenost obyvatelstva vyvrcholila v roce 1984 1. vystěhovaleckou vlnou. Protikomunistických projevů však začalo přibývat až v roce 1988. 17. ledna proběhla manifestace k výročí zavraždění R. Luxemburgové a K. Liebknechta, proti které zasáhla státní bezpečnost. V dubnu žádaly tisíce lidí o vyvázání ze státního občanství a přesídlení. Režim situaci řešil pronásledováním disidentů a útlakem za pomoci státní bezpečnosti Stasi. Politická krize se projevila v komunálních volbách v květnu 1989, které byly zmanipulované. Lidé reagovali na podvody při volbách a nesouhlasili s odmítáním reformy ze strany vlády.

²⁷ Tamtéž, s. 392.

²⁸ Tamtéž, s. 395.

²⁹ ASH, Timothy Garton: *Rok zázraků: svědectví o revoluci roku 1989 ve Varšavě, Budapešti, Berlíně a Praze*, 1. vyd. Praha, Lidové noviny 1991, ISBN 80-7106-021-6, s. 35.

³⁰ KOSMAN, Marcelli: *Dějiny Polska*, 1. vyd. Praha, Karolinum 2011, ISBN 978-80-246-1842-5, s. 392.

V Lipsku a dalších městech proběhly menší demonstrace, byla podávána trestní oznámení a docházelo k zatýkání obhájců lidských práv, kteří protestovali proti květnovým volbám.³¹

Od července do září roku 1989 se začíná formovat opozice, vzniká Demokratický převrat, Nové fórum, Demokracie teď a další opoziční skupiny. Vedle toho se aktivizuje společnost, probíhají demonstrace proti cenzuře a spouští se vlna odporu proti režimu. Demonstrace probíhaly pod záštitou občanské iniciativy Nového fóra. Výrazným projevem veřejné nespokojenosti byla po otevření maďarských hranic na Západ masová emigrace do Spolkové republiky, kam se dostalo přes 25 000 občanů NDR. Nejrozsáhlejší vnitrostátní nepokoje proti režimu vypukly v říjnu 1989. Demonstranti na vládě požadovali, aby zahájila hospodářskou reformu, vyhlásila svobodné volby a svobodu cestování. Proti demonstrantům zasáhla policie a státní bezpečnost Stasi.³²

V důsledku demonstrací a veřejného nátlaku byl odvolán Erich Honecker z funkce generálního tajemníka a nahradil ho Egon Krenz. Demonstrace ale stále pokračovaly, k asi největší došlo 4. listopadu ve východním Berlíně. 8. listopadu byly na zasedání ÚV SED provedeny rozsáhlé personální změny v politbyru. 9. listopadu 1989 byla zveřejněna nepodložená zpráva, že byly otevřeny hranice do Západního Německa a Spolkové republiky. Ještě ten večer navštívili občané východního Německa západní Berlín a SRN. Následující den začali vojáci z východního Německa rozebírat berlínskou zeď. Mnoho lidí bylo při pokusu o útěk zastřeleno a zatčeno. 1. prosince byl vyškrtnut článek o vedoucí úloze strany z ústavy NDR. 7. prosince byl zřízen kulatý stůl, ke kterému zasedli zástupci dosavadních a nově vzniklých stran. Všechny strany se dohodly na prvních svobodných volbách a vypracování návrhu ústavy. Volby se konaly 18. března 1990 a zvítězila Křesťanskodemokratická unie Německa CDU, která získala 4,7 milionů hlasů.³³

3.3 Maďarsko

V 80. letech v Maďarsku dosáhly státní dluhy 20 miliard dolarů a země se ocitla na pokraji bankrotu, čímž klesala životní úroveň části obyvatel. V nepřímé souvislosti stoupal počet sebevražd a spotřeba alkoholu. Obyvatelstvo bylo nespokojeno, ale přesto tato situace nevyvolala žádné protesty či demonstrace. Díky režimu Jánose Kádára bylo v zemi do jisté míry povoleno cestování a soukromé podnikání. S příchodem gorbačových reforem byl režim znepokojen a odmítal si přiznat, že se Maďarsko ocitá v krizi. Později si musel neutěšenou situaci připustit. Na místo ministerského předsedy G. Lazára byl dosazen Károl Grósz, který hodlal pokračovat v hospodářských reformách, udržoval kontakt se Západem, ale pracoval také

³¹ WEBER, Hermann: *Dějiny NDR*, 1. vyd. Praha, NLN 2003, ISBN 80-7106-558-7, s. 285 - 294.

³² Tamtéž, s. 294 - 299.

³³ WEBER, Hermann: *Dějiny NDR*, 1. vyd. Praha, NLN 2003, ISBN 80-7106-558-7, s. 307.

na Gorbačově důvěře. V květnu 1988 končí Kádár ve funkci prvního tajemníka a je nahrazen Károlem Grószem. Vedoucí Maďarská socialistická dělnická strana postupně ztrácela důvěru obyvatelstva, už neměla takovou sílu, ve straně panovaly generační a politické rozdíly a lidé začali stranu opouštět.³⁴

Opozice nebyla v 80. letech zcela jednotná a rozdělila se na dva proudy. Populisté se orientovali na vesnici, směřovali demokraticky a zabývali se lidskými právy. Urbanisté zaměřeni na město sledovali především situaci maďarských menšin v zahraničí. Obě skupiny spolupracovaly s mládeží, zvláště studenty, ale také s organizacemi jako byl Svaz spisovatelů, odborné spolky vysokoškolských studentů a další. Populisté pro svou činnost využívali časopisy Tiszátáj, Forrás a další, urbanisté zase Medvetánc a Századvég. Ti poté založili legalizované hnutí Maďarské demokratické fórum. V květnu 1988 byla jako jeho protiváha založena Síť svobodných iniciativ. Studenti právnické fakulty ustavili v březnu Svaz mladých demokratů. Opozice se snažila ukázat společnosti skutečnou situaci a podobu režimu. János Kis, Ottilie Soltová a Ferenc Kozseg se v červnu 1987 v programu demokratické opozice „Sociální smlouva“ vyjadřovali o neschopnosti současného vedení řídit transformační proces a o nutném odchodu Kádára z funkce. Tisk byl tehdy částečně uvolněný, došlo k legalizaci samizdatu atd. V důsledku těchto aktivit si lidé v letech 1987-1989 začali uvědomovat přítomnost opozice.³⁵ Režim na aktivitu opozice reagoval zatýkáním a dalšími represemi. V roce 1988 organizovala opozice většinu masových demonstrací. V červnu proběhla demonstrace na podporu menšiny Maďarů v Sedmihradsku. V říjnu roku 1988 byl zahájen protestní pochod proti plánované výstavbě systému vodních elektráren na Dunaji. Výraznou událostí byl v březnu roku 1989 oficiální pohřeb ostatků Imreho Nagye. Akci organizoval Výbor pro historickou spravedlnost spolu s opozičními skupinami. Organizátoři zdůrazňovali, aby slavnost proběhla v klidu a bez použití politických hesel apod., ale nakonec se na setkání mluvilo o skoncování s komunistickým režimem.³⁶

Vláda mezitím pracovala na změnách v ekonomice. Po ztrátě důvěry je Grósz v listopadu roku 1988 nahrazen na premiérském křesle Miklosem Némethem. S nástupem M. Németha byl v lednu potvrzen politický pluralismus. V květnu 1989 je Kádár zbaven všech funkcí a v červenci umírá. Následovala demontáž železné opony a otevření hranic Maďarska s Rakouskem. 10. června byla podepsána dohoda o zahájení jednání u kulatého stolu mezi zástupci opozice a Maďarské socialistické dělnické strany. V září podepsali dohodu o dalším směřování země. V říjnu byla vytvořena nová Maďarská socialistická strana v čele s Rezso

³⁴ KONTLER, László: *Dějiny Maďarska*, 2. dopl. vyd. Praha, NLN 2011, ISBN 978-80-7106-616-3, s. 419.

³⁵ Tamtéž, s. 421.

³⁶ ASH, Timothy Garton: *Rok zázraků: svědectví o revoluci roku 1989 ve Varšavě, Budapešti, Berlíně a Praze*, 1. vyd. Praha, Lidové noviny 1991, ISBN 80-7106-021-6, s. 37.

Nyersem. Byla schválena prozatímní ústava, která zakazovala vedení země jednou politickou stranou. Prozatímním prezidentem byl ustanoven Mátyás Szuros.³⁷

3.4 Rumunsko

Rumunsko držel v 80. letech v rukou diktátor Nicolae Ceausescu, který prosazoval tvrdý režim a měl plnou podporu tajné policie Securitate. Jeho režim vedl zemi k mezinárodní izolaci, zadlužení a pokoušel se o likvidaci vesnice a stěhování obyvatel do měst. Nejen těmito činy uvedl zemi do hospodářské krize. V letech 1981-1983 výrazně klesala životní úroveň obyvatelstva a lidé upadali do chudoby. Ceausescu se začal vměšovat do záležitostí rolníků, dělníků, inženýrů, ředitelů a nařizoval jim, jak mají pracovat. Režim v čele s Ceausescem mluvil o zastavení špatného hospodářského vývoje a nepřiznával si hlubokou krizi. Vedle toho vedl útoky proti maďarské menšině, což zahraničí odsuzovalo. Na jejich životní úroveň dopadla krize v letech 1981-1985 a dovedla je k útěku do Maďarska. Opoziční skupiny zatím nebyly schopné se sjednotit. Od roku 1981 stoupal počet aktivit namířených proti režimu a byly pořádány stávky v Bukurešti, Galacai, Oltensku a zaktivizovala se také katolická církev. V Brašově proběhla 15. listopadu demonstrace dělníků, kteří požadovali zlepšení situace a politické změny. Situace se nelepšila a lidé nadále trpěli hladem. Ceausescu byl kritizován za svou politiku a v březnu roku 1989 byl dokonce vyzván k rezignaci komunistickými funkcionáři. Ceausescu však prohlašoval, že je situace v pořádku, a odmítal reformy. V listopadu 1989 se nechal znovu zvolit generálním tajemníkem.³⁸

Situace se začala měnit v polovině prosince, kdy vypukly masivní nepokoje namířené proti režimu Ceausesce. Manifestace začaly 16. prosince a den na to v Temešváru vyplenil dav lidí budovu krajského výboru strany. Povstání se rozšiřovala do dalších měst, Brašova, Aradu, až do Bukurešti. Ceausescu reagoval radikálními kroky. V prosinci se masové shromáždění na podporu Ceausescova režimu zvrhlo v útoky proti němu samotnému. Situace vyvrcholila přímým bojem demonstrantů se státní bezpečností. Zatím Ceausescu se svou ženou uprchli, ale byli zatčeni, odsouzeni k trestu smrti a zastřeleni. Během bojů převzala kontrolu nad zemí prozatímní rada v čele s Ionem Ilieskem. Iliescu v lednu 1990 podepsal dekret o obnovení politických stran.³⁹

³⁷ KONTLER, László: *Dějiny Maďarska*, 2. dopl. vyd. Praha, NLN 2011, ISBN 978-80-7106-616-3, s. 424 – 425.

³⁸ BOLOVAN, Ioan, et al.: *Dějiny Rumunska*, 1. vyd. Praha, Lidové noviny 2000, ISBN 80-7106-348-7, s. 368 - 371.

³⁹ Tamtéž, s. 375.

3.5 Bulharsko

V 80. letech byla v Bulharsku vládnoucí stranou Bulharská komunistická strana, vedená Todorem Živkovem. Bulharsko zasáhla krize především díky tomu, že si vedení země po nástupu Gorbačova nedokázalo bez pomoci Sovětského svazu samo poradit se svou situací. Živkov přišel s reformami, které měly představovat bulharskou variantu perestrojky. Na plenárním zasedání ÚV BKS v červenci 1987 byla schválena administrativní reforma, vzniklo devět oblastí z dosavadních 28 krajů. Byla reorganizována vláda a některá ministerstva byla zrušena. Občané Bulharska měli možnost cestovat za hranice a byla zmírněna i cenzura.⁴⁰ V této době režim útočil proti turecké menšině, kterou označil za viníka krize. Turci získali podporu od bulharské opozičně laděné inteligence. Koncem května 1989 zahájili vedoucí představitelé turecké menšiny veřejnou hladovku. Živkov v této době vystoupil v televizním přenosu, ve kterém v podstatě naznačil, že člověk může mít jen jednu vlast a jestli se to někomu nelíbí, poukázal na tureckou menšinu, může odejít ze země. Po tomto proslovu následovalo masové opouštění země. Turecká vláda uzavřela v srpnu 1989 turecko-bulharské hranice. V důsledku hospodářské krize a jednání s tureckou menšinou se vzbouřilo Turecko, ale i cizí státy a organizace. Důsledkem těchto událostí byla mezinárodní izolace Bulharska.⁴¹

Opozice se začala formovat především v době nástupu Gorbačova. V lednu 1988 vznikl Výbor na ochranu lidských práv, koncem roku Výbor na ochranu náboženských práv a poté Klub na podporu glasnosti a přestavby a další. Od léta 1989 akce těchto skupin získávaly veřejný charakter. Opozice vyvolala podpisovou akci proti vyhánění turecké menšiny ze země. V říjnu proběhla akce Ekoglasnosti, pokojná demonstrace proti neekologickým záměrům vlády, která byla nakonec rozehnána policií. Časem se utvořily i skupiny politiků, kteří pochybovali o Živkovovi a začali usilovat o jeho odstranění. V jejím čele stanul Peter Mladenov, který získal podporu nejen Moskvy a Gorbačova, ale později také politbyra. Živkov musel na nátlak rezignovat a Mladenov se stal generálním tajemníkem komunistické strany a poté i předsedou Státní rady. Spolu s Živkovem padl i komunistický režim, oficiálně se tak stalo v únoru 1990, kdy se strana vzdala vedoucí úlohy ve státě. První svobodné volby proběhly v červnu.⁴²

3.6 Albánie

Albánie byla v druhé polovině 80. let v dlouhodobé izolaci od vnějšího světa. Neexistovala tehdy žádná organizovaná opozice ani disidentské hnutí. Vedoucí úlohu v zemi měla Albánská strana práce. V jejím čele stál Ramiz Ali, který začal zavádět reformní opatření. Od ledna do července 1990 dochází k tzv. „demokratizačním proměnám“. Zásadní byly změny v oblasti

⁴⁰ RYCHLÍK, Jan: *Dějiny Bulharska*, 1. vyd. Praha, NLN 2000, ISBN 80-7106-404-1.

⁴¹ RYCHLÍK, Jan: *Dějiny Bulharska*, 1. vyd. Praha, NLN 2000, ISBN 80-7106-404-1.

⁴² Tamtéž, s. 369.

právního systému, byl vydán nový trestní zákoník a některá nařízení se týkala i svobody náboženství. Razim Ali se snažil o demokratizaci, ale pořád setrval ve stranickém kurzu. Bohužel nic nevedlo k výrazným změnám a životní úroveň obyvatelstva se zhoršovala. Na situaci reagovala především inteligence, studentská a dělnická mládež demonstracemi a nepokoji.⁴³

V důsledku těchto nepokojů, působením socialistické inteligence a nátlaku ciziny byl Ali přinucen k dalším reformám. Situace se pořád nezlepšovala a v prosinci roku 1990 přerostl pochod studentů Tiranské univerzity v politickou demonstraci. Nakonec vedení ustoupilo několika požadavkům a byl vydán dekret o nezávislých politických organizacích. Vzniklo tak první nekomunistické seskupení Demokratická strana Albánie. Následující období je ve znamení násilných nepokojů, vln exodu a machinací samotného R. Aliho, který se snažil navodit přesvědčení, že se snaží o demokratizaci, ale nic nevedlo k uspokojení země ani sympatiím ciziny. Nadějí na změny byly chystané parlamentní volby, ve kterých se mělo jednat o první pluralitní zápas politických stran. Uskutečnily se v březnu a dubnu 1991 a jejím vítězem se stala ASP. Zemi nadále sužoval nedostatek potravin a nezaměstnanost, v důsledku čehož probíhaly stávky, pořádaly se hladovky a opozice se začala dožadovat demise vlády. ASP zahájila v červnu 1991 diskusi s opozicí a obě strany se dohodly na tom, aby se co nejdříve vyřešila neúnosná situace hospodářství a financí. Následně podal předseda vlády Fatos Nano se svým kabinetem demisi a ustavila se pluralitní vláda národní stability složená z nestranných odborníků.⁴⁴

Hospodářský úpadek ale pokračoval dál a nejen díky tomu se zvyšovala kriminalita. V srpnu 1991 došlo k třetí vlně masového exodu a to především do Itálie. Prohlubovaly se neshody uvnitř vlády a opozice a po roztržkách nakonec padla koaliční vláda. Anarchie a chaos dosáhly katastrofálních rozměrů a vláda byla dosazena do rukou armády. K zásadním změnám v zemi došlo až v březnu roku 1992, kdy proběhly parlamentní volby. Jednoznačným vítězem se stala Demokratická strana. Razim Ali následně abdikoval z funkce prezidenta a na jeho místo byl zanedlouho zvolen Sali Berisch.⁴⁵

⁴³ HRADEČNÝ, Pavel, et al.: *Dějiny Albánie*, 1. vyd. Praha, NLN 2008, ISBN 978-80-7106-939-3, s. 508.

⁴⁴ HRADEČNÝ, Pavel, et al.: *Dějiny Albánie*, 1. vyd. Praha, NLN 2008, ISBN 978-80-7106-939-3, s. 520 – 521.

⁴⁵ Tamtéž, s. 530.

4 ČESKOSLOVENSKO PŘED ROKEM 1989

4.1 Období pražského jara

V 2. polovině 60. let se v Československu stále projevovala krize tehdejšího socialistického systému. V roce 1968 byl prvním tajemníkem KSČ Antonín Novotný. Na zasedání ÚV KSČ byl kritizován a byla mu připisována vina za současný stav. V lednu byl proto odvolán a do čela strany byl dosazen Alexander Dubček. V březnu Novotný rezignoval na úřad prezidenta a na jeho místo nastoupil Ludvík Svoboda. Dubček si v nové funkci velmi rychle získal důvěru občanů Československa. Hovořil o nastolení tzv. socialismu s lidskou tváří. Po dubnovém zasedání ÚV KSČ byl schválen Akční program, který obsahoval koncepci demokratizace socialistického systému. V této době byla povolena možnost shromažďování, svoboda slovního projevu, byla zrušena cenzura a bylo tolerováno spolčování. Obnovovaly se zakázané organizace, například Junák a Sokol, a vznikají nové jako KAN a K 231. Součástí tohoto procesu byly snahy o reformy v oblasti ekonomiky, s kterými přišel především Ota Šik. Toto období postupného uvolňování je nazýváno Pražským jarem.⁴⁶

Situace v Československu a probíhající reformní hnutí se však nelíbily vedení Sovětského svazu, které se začalo obávat možných důsledků. V březnu 1968 v Drážďanech bylo na schůzce s představiteli pěti států Varšavské smlouvy zástupcům ČSSR naznačeno, že v případě pokračování reformních snah může dojít k vojenské intervenci. V důsledku toho se veřejnost začala obávat, že dojde ke zpomalení uvolňovacího procesu. V červnu 1968 Ludvík Vaculík vydal manifest Dva tisíce slov, ve kterém se vyjadřoval k tehdejší situaci a vyzýval společnost k podpoře demokratizačních snah. V červenci představitelé pěti států Varšavské smlouvy napsali dopis vedení KSČ a požadovali, aby zasáhlo proti těmto snahám. V Čierné nad Tisou probíhalo od 29. července do počátku srpna jednání mezi stranickým vedením Československa a SSSR. V srpnu poslali členové KSČ Brežněvovi dopis, ve kterém žádali o vojenskou intervenci. Nic už nezabránilo překročení hranic Československa vojsky pěti států Varšavské smlouvy. V noci z 20. na 21. srpen byly narušeny veškeré reformní snahy.⁴⁷

Předsednictvo ÚV KSČ a veřejnost protestovaly proti vpádu vojsk Varšavské smlouvy. Byly pořádány demonstrace a 23. srpna byla dokonce vyhlášena generální stávka. V Moskvě od 23. – 26. srpna probíhala jednání představitelů SSSR a ČSSR, na jejímž konci členové předsednictva ÚV KSČ společně s Dubčekem pod nátlakem podepsali tzv. moskevský protokol.

⁴⁶ MĚCHÝŘ, Jan: *Velký převrat, či snad, Revoluce sametová?: několik informací, poznámek a komentářů o naší takřcečené něžné revoluci a jejích osudech 1989-1992*, 1. vyd. Praha, Progetto 1999, ISBN 80-86366-00-6, s. 33.

⁴⁷ *Totalita: Vznik a vývoj totalitního režimu v Československu* [online], [vid. 25. 6. 2013], dostupné z: <http://totalita.cz/ost/stranky.php>.

Tento dokument fakticky stvrdil okupaci ČSSR a dovoloval vojskům zůstat na území Československa, byly zastaveny veškeré reformní snahy a ČSSR se zavázala k procesu normalizace, který znamenal návrat k poměrům před „pražským jarem“ a utužení politických podmínek. V srpnu 1968 začaly probíhat první čistky, zasáhly nejprve sdělovací prostředky, byl zakázán časopis Reportér a Politika. Byly rozpuštěny nezávislé organizace jako KAN a K 231. Čistky zasáhly i politickou oblast, činnost byla povolena pouze organizacím Národní fronty. Velká část lidí raději emigrovala, než aby se postavila proti okupaci. V listopadu byla zorganizovaná stávka studentů podporující reformní hnutí, ale neměla velký dosah. Protestem proti okupaci a normalizačním snahám byl čin vysokoškolského studenta Jana Palacha, který se 16. ledna veřejně upálil. Jeho pohřeb vyvolal politickou demonstraci. 17. dubna abdikoval pod nátlakem sovětského vedení z funkce generálního tajemníka Dubček a byl nahrazen Gustavem Husákem. Zvolení Husáka je považováno za definitivní ukončení Pražského jara. Na výročí okupace 21. srpna 1969 ještě proběhly masové protesty, které znamenaly na dlouhou dobu poslední otevřený boj proti režimu.⁴⁸

⁴⁸ OTÁHAL, Milan: *Opozice, moc, společnost 1969 – 1989: Příspěvek k dějinám „normalizace“*, 1. vyd. Praha, Maxdorf 1994, ISBN 80-85800-12-8, s. 11.

4.2 Normalizace

V 70. letech se rozšířily čistky namířené proti státnímu aparátu, stranickým a společenským organizacím. Postihly členy KSČ, kteří byli vylučováni a nuceni pracovat na místech bez kvalifikace. Vyloučeno bylo asi 70 tisíc členů a 400 tisíc vyškrtáno. Nejvíce zasáhly komunisty, kteří se účastnili reformního hnutí v období Pražského jara. Vědci, pedagogové nebo umělci museli opustit své dosavadní pracovní pozice a bylo jim uděleno podřadné zaměstnání. V prosinci 1970 přijalo ÚV KSČ Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu. Tento dokument v podstatě stanovoval normu pro to, jak si vysvětlovat období pražského jara, jako „kontrarevoluční situaci“, a předepisoval myšlenky, které tehdy byly přípustné. V listopadu 1971 proběhly parlamentní volby, ve kterých přes výzvy opozice a bojkot voleb zvítězila oficiální kandidátka. Výsledek přispěl k legitimizaci normalizačního procesu. V této době jsou vedeny s opozicí politické procesy. Oporou režimu je Státní bezpečnost. Československo se postupně dostalo do mezinárodní izolace a společnost upadala do apatie.⁴⁹

V době normalizace byla udržována maximální kontrola nad děním ve státě, včetně udržování plné zaměstnanosti. Normalizovány byly i podřízené složky Národní fronty stejně jako oficiálně uznané politické strany. Součástí normalizace bylo dosazování členů KSČ do čela povolených institucí. Podle Jana Měchýře byla v době normalizace společnost rozdělena do tří skupin. Normalizátoři byli ti, co se ztotožnili s normalizačním systémem a budovali si v jeho rámci kariéru. Dalšími byli disidenti, kteří se nesmířili s okupačním režimem a odmítli akceptovat vyžadovaný způsob chování. Dodržovali zákony, právní normy, ale nepřijali běžné a oficiální morální normy a vzory chování. Nejpočetnější skupinou byla šedá zóna, která představovala celou škálu postojů a způsobů soužití s režimem na základě mlčenlivé dohody. Tyto dohody nebyly nikde napsané, byla to jakási společenská smlouva o tom, že se občan nebude vměšovat do veřejného života nějakým nezvyklým sociálně-ekonomickým nátlakem. Pouze malá část lidí si zachovala občanskou důstojnost. Československá společnost tak upadá na dlouhých dvacet let do absolutní letargie.⁵⁰

4.3 Opoziční hnutí v ČSSR

Opoziční hnutí nebylo v 70. letech zatím organizované a sjednocené. Základ tvořily malé skupiny, které byly nejvíce postiženy normalizačním procesem. Jednalo se o intelektuály, původní členy KSČ a část vysokoškolské mládeže. Tyto skupiny se neprojevovaly veřejně,

⁴⁹ MĚCHÝŘ, Jan: *Velký převrat, či snad, Revoluce sametová?: několik informací, poznámek a komentářů o naší takřcečené něžné revoluci a jejích osudech 1989-1992*, 1. vyd. Praha, Progetto 1999, ISBN 80-86366-00-6, s. 34.

⁵⁰ Tamtéž, s. 37-38.

většinou jen diskutovaly v soukromí. Činnost opozičních skupin podpořilo podepsání Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě na konferenci v Helsinkách v roce 1975. Nezávislé iniciativy se mohly opřít o zásady týkající se lidských práv, které byly obsažené v aktu. Podnětem ke společnému vystoupení opozičních skupin se stal zásah proti hudebnímu undergroundu a soudní proces s The Plastic People of the Universe. Režim zaměřil pozornost na underground především kvůli tomu, že se choval nezávisle na systému a představoval pro režim oblast bez kontroly.⁵¹

Václav Havel uvedl, že během procesu s Plastic People of the Universe se v davu objevili vedle profesorů studenti, bývalí členové předsednictva ÚV KSČ a další. Pro něj to byla základna budoucí CH 77⁵², která vznikla na počátku roku 1977. Nevystupovala jako organizace s ideologickými a politickými stanovisky, ale své působení založila na prezentaci porušování lidských práv. Vystupovala jako neformální občanské sdružení, ve kterém se spojily různé skupiny lidí. Mluvčími Charty se stali filozof Jan Patočka, Václav Havel a politik Jiří Hájek. Režim na vznik Charty reagoval negativně a zahájil proti signatářům širokou kampaň. V rámci tohoto „tažení“ proti signatářům byli lidé nuceni k absurdním prohlášením, režim se je snažil zkompromitovat a byli pod dozorem Státní bezpečnosti. Pod tímto tlakem někteří emigrovali. Charta navázala kontakty se západními zeměmi a zasloužila si jejich podporu. V dubnu 1978 byl signatáři CH 77 založen Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných VONS, který se zaměřil na pomoc perzekuovaným osobám a s jejich případy seznamoval veřejnost. Nejvíce se ve VONS angažovali Václav Benda a Petr Uhl. V roce 1987 začaly vznikat další opoziční skupiny jako například Demokratická iniciativa. V roce 1988 vzniklo Hnutí za občanskou svobodu, Klub za socialistickou přestavbu Obroda, dále Nezávislé mírové sdružení, České děti nebo mírový klub Johna Lennona. Začaly se ve větším množství vydávat samizdaty, časopisy, knihy literární, filozofické a historické. V roce 1988 vycházely samizdatové Lidové noviny. Opozici významně posilovali i věřící z katolické církve.⁵³

⁵¹ OTÁHAL, Milan: *Opozice, moc, společnost 1969 – 1989: Příspěvek k dějinám "normalizace"*, 1. vyd. Praha, Maxdofr 1994, ISBN 80-85800-12-8, s. 33 – 37.

⁵² Tamtéž, s. 36.

⁵³ MĚCHÝŘ, Jan: *Velký převrat, či snad, Revoluce sametová?: několik informací, poznámek a komentářů o naší takřčené něžné revoluci a jejích osudech 1989-1992*, 1. vyd. Praha, Progetto 1999, ISBN 80-86366-00-6, s. 46 – 54.

5 SAMETOVÁ REVOLUCE V ČESKOSLOVENSKU

K zásadním politickým a sociálním změnám v Československu začalo docházet především v 2. polovině 80. let. V prosinci 1987 byl Gustav Husák ve funkci generálního tajemníka KSČ nahrazen Miloušem Jakešem. Tehdejší opozice se snažila s Jakešem navázat dialog, který ale proti jejímu snažení důrazně zasahoval. Společnost začala dávat najevo nesouhlas se situací v Československu. 25. března 1988 proběhla tzv. svíčková demonstrace, 21. srpna toho roku byla na výročí okupace uskutečněna manifestace na Václavském náměstí. V roce 1988 byly organizovány nezávislými iniciativami další demonstrace, jedna z nich proběhla například v prosinci na Mezinárodní den lidských práv. Vrcholem byly v lednu 1989 protestní akce nazvané Palachovým týdnem, které připomínaly smrt Jana Palacha. 21. srpna 1989 proběhla další demonstrace k výročí okupace. Zásahy pořádkových sil proti demonstrantům vyvolaly vlnu protestů. Začaly se objevovat dopisy, petice namířené proti režimu, které se posílaly státním a stranickým orgánům. Protestovalo se proti zatčení Václava Havla, který po podmíněčném propuštění v červnu 1989 společně s hnutím CH 77 publikoval manifest Několik vět. V manifestu se vyzývá vedení země, aby pochopilo, že nastala doba změn, ke kterým může dojít jen v případě svobodné diskuse.⁵⁴

S počátkem tzv. sametové revoluce je spojován 17. listopad 1989. Toho dne proběhla řádně ohlášená a schválená studentská akce, která byla zorganizována k uctění památky studenta Jana Opletala, zavražděného nacisty v roce 1939. Skupina se sešla na pražském Albertově a vydala se na Vyšehrad k pomníku Karla Hynka Máchy, odkud se mnozí z nich vydali na pochod do centra Prahy. Jejich cílem byla socha sv. Václava, ale na Národní třídě byl dav zastaven brutálním policejním zásahem. Ve zprávě ze 17. listopadu se dozvídáme, že tlak davu byl silný, lidé naráželi do aut, dusili se, ale pořádkové síly do nich přesto kopaly.⁵⁵

Po této události převzali iniciativu studenti DAMU podporovaní především herci. 18. listopadu se sešli představitelé opozičních skupin v Realistickém divadle. Všichni přítomní se shodli na vytvoření komise k prošetření 17. listopadu a na zahájení týdenní protestní stávky. Bylo rozhodnuto, že prostory v divadle budou určeny k veřejným prohlášením a diskusím, a byla navržena protestní generální stávka na 27. listopad. Večer se konalo shromáždění na Václavském náměstí, na kterém student Martin Mejstřík oznamoval občanům záměry zahájit stávku. Ještě toho dne v divadle DISK stávkující hovoří o dalším požadavku na zrušení 4. článku ústavy a požadavku demokratických voleb. 19. listopadu se na setkání českých disidentů hovořilo o vytvoření řídicího orgánu. Posléze bylo svoláno shromáždění do Činoherního klubu,

⁵⁴ MĚCHÝŘ, Jan: *Velký převrat, či snad, Revoluce sametová?: několik informací, poznámek a komentářů o naší takřcečené něžné revoluci a jejích osudech 1989-1992*, 1. vyd. Praha, Progetto 1999, ISBN 80-86366-00-6, s. 47, s. 55 - 58.

⁵⁵ Tamtéž, s. 24.

na kterém bylo ustaveno Občanské fórum. Václav Havel představil OF jako opoziční seskupení, které chce jednat s představiteli státní moci o politických změnách v Československu. Požadavky OF zahrnovaly propuštění politických vězňů, ustavení komise k prošetření 17. listopadu a odstoupení Miroslava Štěpána z funkce 1. tajemníka MV KSČ v Praze a Františka Kincla z funkce federálního ministra vnitra, kteří byli spojeni se zásahem na Národní třídě.⁵⁶

20. listopadu studenti přijímají požadavky OF a přidávají požadavek o zrušení 4. článku ústavy o vedoucí úloze KSČ. Na Václavském náměstí odpoledne probíhá shromáždění, kde se provolávají politická hesla a čtou prohlášení. Večer přijímají představitelé OF návrh na setkání s Ladislavem Adamcem, které se poté uskutečnilo 21. listopadu. V odpoledních hodinách pak představitelé OF promlouvají z rozhlasu a lidé se dozvídají informace týkající se OF a jeho programu. Miloš Jakeš reaguje vystoupením v televizi, kde nabádá občany, aby si zachovali zdravý rozum a nezapojovali se do podobných aktivit. 22. listopadu vzniká v divadle DISK Československý koordinační a informační stávkový výbor studentů, kteří se v následujících chvílích přihlašují k programu OF. 24. listopadu podává Jakeš demisi ve funkci generálního tajemníka a posléze je nahrazen Karlem Urbánkem. Odpoledne na Václavském náměstí promlouvá A. Dubček, který stále prosazuje socialismus s lidskou tvář. Další den je na shromáždění na náměstí oznámeno odstoupení Jakeše a zvolení Urbánka, na což dav reaguje s nadšením. 26. listopadu se uskutečnilo jednání mezi zástupci vlády, Národní fronty a OF, na kterém připustil Adamec oprávněnost některých požadavků. Odpoledne se na Letenské pláni sešlo cca 500 tisíc lidí. V důsledku veřejného nátlaku později zasedání ÚV KSČ provedlo částečné personální změny. Vrcholem probíhajících manifestací je generální stávka 27. listopadu. Po ní se 28. listopadu sešli zástupci vlády, NF s OF. Představitelé OF na zasedání přečetli své požadavky, které jim byly následně přislíbeny, jako například zrušení 4. článku ústavy o vedoucí úloze KSČ a změny ve složení federální vlády.⁵⁷

Na zasedání Federálního shromáždění 29. listopadu bylo zrušeno ustanovení 4. článku ústavy o vedoucí úloze KSČ, z funkce předsedy FS odchází Alois Indra a je ustavena komise k prošetření událostí 17. listopadu. OF bylo samotným Adamcem večer požádáno o návrhy kandidátů na nové ministry. 1. prosince jednali zástupci vlády ČSSR s představiteli OF, na kterém opozice souhlasila se sestavením vlády Ladislavem Pitrem. 3. prosince se občané Československa dozvěděli, že v nové vládě je pouze pět nekomunistů. Veřejnost na tento čin reagovala protesty a další den oznamují studenti setrvání ve stávce, která měla být tento den ukončena. 5. prosince proběhlo jednání představitelů OF s Ladislavem Adamcem a jeho poradci týkající se složení nové vlády. Václav Havel zde předložil návrhy, se kterými Adamec

⁵⁶ MĚCHÝŘ, Jan: *Velký převrat, či snad, Revoluce sametová?: několik informací, poznámek a komentářů o naší takřcečené něžné revoluci a jejích osudech 1989-1992*, 1. vyd. Praha, Progetto 1999, ISBN 80-86366-00-6, s. 47, s. 68.

⁵⁷ Tamtéž, s. 82.

nesouhlasil a rozhodl se podat demisi. Po dalším jednání 7. prosince 1989 podává Ladislav Adamec demisi a Marián Čalfa je pověřen sestavením nové federální vlády. 9. prosince oznamuje prezident Gustav Husák abdikaci a den na to je ustavena nová vláda složená i z kandidátů navrženými OF. Tato vláda byla později nazvaná jako „vláda národního porozumění“. 28. prosince v Praze byli na schůzi zvoleni noví poslanci Federálního shromáždění a novým předsedou byl zvolen Alexander Dubček. 29. prosince 1989 byl ve Vladislavském sále Pražského hradu zvolen v přímé volbě prezidentem Československa Václav Havel.⁵⁸

⁵⁸ MĚCHÝŘ, Jan: *Velký převrat, či snad, Revoluce sametová?: několik informací, poznámek a komentářů o naší takřcečené něžné revoluci a jejích osudech 1989-1992*, 1. vyd. Praha, Progetto 1999, ISBN 80-86366-00-6, s. 102.

6 SAMETOVÁ REVOLUCE V LIBERCI

V Liberci v 80. letech nic nenaznačovalo příchodu politických a sociálních změn. V důsledku hospodářské krize docházelo v libereckých podnicích ke skluzům ve výrobě a výpadkům v dodávkách surovin. Díky tomu byly kritizovány za neplnění plánů. Této krizi měl částečně pomoci tzv. komplexní experiment. Jeho podstatou byl přechod na plné samofinancování a odpovědnost za riziko neúspěchu se všemi důsledky, včetně krácení mezd, přímo na podnik. Přestože experiment dodal podnikům jistou svobodu, nevedl spolu s dalšími opatřeními ke zlepšení. V této době dochází ke změnám ve vedení OV KSČ a vedoucím tajemníkem se stává Petr Šnopl. Vedení Liberce se zatím snažilo dohánět celorepublikový vývoj a například do škol byly umisťovány počítače. V oblasti zásobování obyvatel byla v ulici 5. května otevřena první večerka atd.⁵⁹

V Liberci se opoziční hnutí začalo formovat zhruba na konci 80. let. Zvýšil se počet samizdatových publikací, které se šířily po kanálech a sítích z Prahy a zpět. Objevily se i nepovolené tiskoviny, jako například Listy, Svědectví nebo Lidové noviny. V Liberci byl vydáván časopis Nákup, který byl od roku 1989 nahrazen Bulletinem Nezávislého mírového sdružení. Projevy odporu byly zatím omezeny pouze na podpisové akce, petice a dopisy za propuštění Václava Havla a ostatních nespravedlivě stíhaných, nebo sbírky pro postižené zemětřesením v Arménii. Palachův týden v tehdejší liberecké společnosti nevyvolal větší odezvu, ale například petici Několik vět podepsaly stovky obyvatel. Podle správy SNB v této době působila dvě protisocialistická seskupení – Nezávislé mírové sdružení a Klub za demokratický socialismus - Obroda, založený v roce 1989. OV KSČ tehdy registrovalo opoziční skupiny, v kterých také výrazně vystupovali proti režimu mladí lidé, především studenti. Prozatím nic nenasvědčovalo větší demonstraci ani blížícímu se střetnutí, ani 17. listopad v Liberci nezpůsobil výraznější nárůst nepokojů. Regionální tiskoviny Vpřed a Průboj pouze zdůrazňovaly kvality socialismu a některé články připomínaly aktivitu studentů, která vedla k událostem roku 1939.⁶⁰

Iniciativu v Liberci převzali jako první divadelní herci. Z divadel se tehdy stala střediska revoluce, která poskytovala informace o dění v Praze a zajišťovala distribuci aktuálních tiskovin. Pražská divadla vyzývala ostatní umělecká sdružení a organizace, aby se účastnily stávků na podporu studentů a namísto představení se vedla diskuse o tehdejší situaci. Režisér Petr Palouš přivezl 18. listopadu prohlášení herců a studentů do Liberce. V Malém divadle bylo namísto Hrabalovy hry Obsluhoval jsem anglického krále čteno toto prohlášení. Chvilí, kdy bylo publiku oznámeno, že se každý večer budou pořádat v divadle diskuse, popisuje jedna

⁵⁹ KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, 2. dopl. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4, s. 522.

⁶⁰ Tamtéž, s. 523.

z účinkujících: *Okamžitě jsem pocítila, že to je ten okamžik, na který jsme tak dlouho čekali, že pohár trpělivosti a potupy přetekl, že se už musí kolo dějin otočit.*⁶¹ Den poté se na schůzce v operní zkušebně na Vítězné ulici k protestní stávce přidala činohra, členové opery a další zaměstnanci a ustavili stávkový výbor.⁶²

Do dění se začali výrazně zapojovat i studenti středních škol a učilišť. Na jejich školách se nevyučovalo a pořádaly se různé meetingy, diskuse a besedy. 20. listopadu skupina středoškolských studentů a učňů uskutečnila průvod. Prošli ulicemi Liberce až před OV KSČ, kde provolávali politická hesla. Na VŠST se ještě toho dne vyučovalo, ale studenti svolali meeting, na němž se rozhodli zapojit do stávky. Stávkový výbor divadla pak se studenty VŠST navázal kontakt. 21. listopadu se před libereckou radnicí na dnešním Benešově náměstí uskutečnila ekologická manifestace. Sešlo se na ní cca 5 tisíc lidí a byla zde provolávána hesla na podporu studentů a herců. Tato shromáždění pak probíhala každý večer, první týden ještě „zády“ k radnici.⁶³

22. listopadu se studenti VŠST setkali s funkcionáři školy a představiteli okresu, kde přednesli své požadavky. Téhož dne bylo po besedě ředitele divadla ustanoveno divadelní Občanské fórum. Dále se v Liberci řešila otázka generální stávky, kterou jednohlasně odmítlo předsednictvo OV KSČ. V této době vznikají opoziční centra a místa diskusí, jako například v Experimentálním studiu, Stavoprojektu nebo Naivním divadle. Sháněly se podpisy na podporu studentů a vyvěšovaly se plakáty pro vstup do generální stávky. Nátlak byl ze strany vedení Liberce vyvíjen i na ředitele divadla Novotného, který se snažil o ukončení stávky, ale nakonec se divadlo rozhodlo zůstat ve stávce do neděle večer. Novotný pak rezignoval a řízení divadla převzal stávkový výbor. 24. listopadu vystupuje na náměstí Petr Nárožný, Karel Zich a František Husák a občané Liberce se dozvídají o změně na postu generálního tajemníka strany. V sobotu proběhlo mimořádné plenární zasedání OV KSČ v Koloseu. Řídil ho tajemník OV KSČ Milan Bejbl a hosty byli tajemník SKV KSČ František Lenoš a instruktor UV KSČ Karel Hečman. Hovořilo se zde o změně ve funkci generálního tajemníka ÚV KSČ.⁶⁴ OV SSM vyzval studenty, aby se vrátili ke studiu. Ředitelem divadla se stal ekonomický náměstek Vlastimil Soukup a herci vydali prohlášení, že souhlasí s požadavky studentů a čekají na jejich plnění. Nepatrné úpravy v politbyru KSČ následně způsobily vlnu protestů.⁶⁵

26. listopadu se na sekretariátu OV NF sešli zástupci OF s představiteli okresních a městských stranických orgánů. Za OV KSČ byl přítomen Petr Šnopl, za OF V. Martinec, Z.

⁶¹ Viz vzpomínka Gabriely Kafkové, In: DRAHOŇOVSKÝ, Milan - Pavel MICHAL: *Něžná revoluce v Liberci: 20. 11. – 24. 12. 1989*, Liberec, Severografia, s. 2.

⁶² MOTYČKOVÁ, Jana: *Pád komunistického režimu v roce 1989 na Liberecku*, Liberec, 2010, s. 48 – 49.

⁶³ SOkA Liberec, inv. č. 150, *Kronika města Liberec 1989 – 1990*, s. 68.

⁶⁴ Státní okresní archiv Liberec, inv. č. 150, *Kronika města Liberec 1989 – 1990*, s. 69.

⁶⁵ KARPAS, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, 2. dopl. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4, s. 527.

Slíma, JUDr. Jiří Marek, V. Pimek a D. Baran. Po delší diskusi se společně dohodli na několika bodech, například na tom, že veřejné manifestace budou považovány za povolené a další. Na VŠST se po několikadenních diskusích ustanovilo OF a studenti a pedagogové předložili svoje požadavky, které vznesly i další organizace.⁶⁶ V dalších dnech došlo ke kádrovým změnám v ÚV KSČ. V celé republice se 27. listopadu uskutečnila generální stávka na podporu požadavků studentů a OF. V Liberci se na náměstí sešlo cca 20 tisíc lidí a promluvili herec J. Přeučil a dr. Čestmír Císař.⁶⁷ Poté se ustavily přípravné výbory Klubu za socialistickou přestavbu Obroda a obnovené sociálně demokratické strany. 28. listopadu předsednictvo OV KSČ Liberec doporučilo zrušit článek o vedoucí úloze strany, na čemž se shodli na schůzce i stávkový výbor se zástupci politických stran.⁶⁸

29. listopadu se studentský stávkový výbor s představiteli Občanských fór a dalšími stávkovými výbory shodli na ustavení koordinačního centra a formulování politického programu. V dalších dnech vyzvalo OF veřejnost k zakládání občanských fór a snažilo se o sjednocení výborů fór a dalších sdružení. V divadle se v pátek sešli zástupci občanských fór a jednalo se o dalším postupu. V neděli byla jmenována nová vláda, ve které bylo pouze pět nekomunistů. Studenti se rozhodli setrvat ve stávce a další den i přes nepříznivé počasí proběhla manifestace na náměstí.⁶⁹ Na shromáždění bylo požadováno ustanovení nové vlády. Za studenty VŠST mluvil V. Pimek a za koordinační výbor OF MUDr. Sobotka.⁷⁰

5. prosince bylo v Malém divadle za účasti zástupců OF zvoleno koordinační centrum. 6. prosince se v Pavlovickém koloseu ustavil koordinační výbor Demokratického fóra komunistů. Členy se stali: Oldřich Navařil, Rejnart Vladimír, Vacarda Pavel a další. OF doporučilo, aby byly ve městě odstraněny transparenty a plakáty. 7. prosince se na náměstí konalo shromáždění občanů a na radnici proběhl pátý dialog u kulatého stolu. 9. prosince se v Malém divadle sešli mluvčí OF Liberecka, kde byl potvrzen souhlas s kandidaturou Václava Havla na prezidenta. Šlo se tam 227 zástupců OF z okresu. Na schůzi hovořil Miroslav Šalfa, MUDr. Petr Čermák a dalších 25 přítomných.⁷¹ Po mimořádné okresní konferenci KSČ v Liberci 10. prosince odstoupil vedoucí tajemník OV KSČ Petr Šnopl. Bylo zvoleno nové předsednictvo OV KSČ v čele s Oldřichem Macháněm a místopředsedou Petrem Jeništou. Odpoledne byla představena

⁶⁶ Tamtéž, s. 530.

⁶⁷ Státní okresní archiv Liberec, inv. č. 150, *Kronika města Liberec 1989 – 1990*, s. 70.

⁶⁸ KARPAS, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, 2. dopl. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4, s. 527.

⁶⁹ MOTYČKOVÁ, Jana: *Pád komunistického režimu v roce 1989 na Liberecku*, Liberec, 2010, s. 68 - 69.

⁷⁰ Státní okresní archiv Liberec, inv. č. 150, *Kronika města Liberec 1989 – 1990*, s. 72.

⁷¹ Státní okresní archiv Liberec, inv. č. 150, *Kronika města Liberec 1989 – 1990*, s. 73.

nová Čalfova vláda, později nazvaná jako „vláda národního porozumění“. 29. prosince byl zvolen prezidentem republiky Václav Havel.⁷²

⁷² KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, 2. dopl. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4, s. 532.

7 SPONTÁNNÍ PRAMENY V LIBERCI

„Lidové povstání po událostech 17. 11. 1989 přineslo do života Liberecka zásadně nové pohledy na společenské vztahy. Přineslo konečně i změny v myšlení lidí. Lidé se zejména v prvních dnech sjednotili myšlenkou na likvidaci totalitního systému, který u nás způsobil tolik škod, že je dnes nemůžeme ani odhadnout. Sílu pro tento boj jsme čerpali v rozhovorech s lidmi, v divadle, na manifestacích, na schůzkách stávkových výborů i na vlnách zahraničních vysílačů.“⁷³ Takto hovoří o listopadu 1989 v Liberci MUDr. Petr Čermák, poslanec Sněmovny lidu FS ČSSR.

17. listopad 1989 lze považovat za zásadní moment pro aktivizaci liberecké opozice a společnosti vůbec. Sílu pro boj, jak tvrdí MUDr. Čermák, tehdy lidem dodávala i možnost projevit svůj vlastní názor a „vzbouřit se“ prostřednictvím spontánních pramenů. V listopadu a prosinci 1989 je výskyt těchto pramenů v Liberci největší. Od Gabriely Kafkové, zakladatelky Liberecké iniciativy, se dozvídáme, že již 20. listopadu 1989 se před chystanou manifestací před radnicí množily letáky, stříhala prostěradla na transparenty atd.⁷⁴

20. listopadu v Liberci vyšla skupina středoškolských studentů a studentů učilišť do ulic a provolávali politická hesla, tento den ještě bez transparentů a podobných spontánních projevů. 21. listopadu ale již studenti VŠST vydávají prohlášení na základě událostí 17. listopadu 1989 v Praze. Oznamují, že 20. listopadu 1989 vstoupili do týdenní stávky a na letáku zveřejňují jednotlivé požadavky. Na ekologické manifestaci toho dne se objevují první transparenty. Vyjadřují požadavky společnosti na přestavbu a socialismus: *Přestavbu - ano, komunisty - ne! Chceme socialismus*. O dva dny později na dalším shromáždění visely na náměstí na lešení rekonstruovaných budov transparenty, které ohlašovaly připravovanou generální stávku, vyjadřovaly podporu OF, požadovaly ustavení nové vlády a svobodné volby: *Všichni do generální stávky! Občanské fórum = ano! Demisi vlády, vyhlásit svobodné volby*.

V období před generální stávkou 27. listopadu se v Liberci začínají vyskytovat spontánní prameny obecnějšího rázu, nevěnují se konkrétním tématům, ale promlouvají k veřejnosti a apelují na svědomí libereckých občanů. Jedná se o plakáty s hesly volajícími po pravdě, svobodě, volnosti nebo aktivitě v „boji“ proti režimu, například: *Nesmíte se bát, ruku svou nám dát*. Objevují se plakáty týkající se přímo generální stávky, které ironicky podotýkají, že je: *Lepší 2 hodiny stávky, než 20 let útlaku*. Pomocí těchto pramenů se studenti dovolávají podpory na generální stávce, snaží se ostatní přesvědčit, že: *1. krok neznamená konec*. Prostřednictvím plakátů a letáků je požadována demise vlády a ustanovení nové: *Tam kde chybí myšlení, tam chybí i vedení, není jiné řešení než podat demisi*. Některé z nich reagují na činnost tendenčního

⁷³ *Něžná revoluce v Liberci*, DRAHOŇOVSKÝ, Milan - MICHAL, Pavel, Liberec, Severografia, s. 3.

⁷⁴ Tamtéž, s. 2.

deníku Rudé právo: *Chceme pravdu a ne rudé právo*. Dále se apelovalo na svědomí části obyvatel, jako byli například dělníci: *Dělníci, potřebujeme vás, pomozte!* Vylepovány byly i letáky a plakáty, které měly provokovat veřejnost, měly způsobit neochotu lidí účastnit se stávek. 24. listopadu vydali studenti spolu s herci výzvu, aby byly tyto materiály likvidovány.⁷⁵ 25. listopadu jsou dělníci nabádáni letáky, aby mysleli na vlastní děti a zapojili se do generální stávky. Liberečtí hudebníci vydávají leták, ve kterém oznamují plnou podporu OF a vyzývají další hudebníky, aby se přidali. Na manifestaci 25. listopadu protestující ujišťují veřejnost, že ve stávce setrvávají a k jejich požadavkům se přidává zrušení 4. článku ústavy, vyjadřují se i obecně k otázkám svobody: *Nestávkujeme se založenýma rukama! Svoboda! Svoboda věřícím!* V této době volají plakáty výrazně po svobodných volbách, demokratické vládě, odmítají monopol KSČ a tajné volby. Na budově radnice se objevuje plakát: *Svobodné volby, demokratickou vládu, nechceme monopol KSČ*. Velmi často se v těchto dnech pomocí plakátů a transparentů odmítá násilí: *Nechceme násilí!*

Během GS podniky a další sdružení, které se zapojily, vyjadřují podporu studentům: *AZNP - Jdeme se studenty, stojíme za Adamcem, Severočeské výstavy podporují studenty*. V den stávky vyšel leták s požadavky studentů VŠST adresovaný rektorovi školy, který den předtím potvrdil ochotu se studenty jednat. Ten samý den vydává liberecký podnik Textilana leták, ve kterém vyjadřuje podporu studentům v prosazování jejich požadavků. Studentský stávkový výbor vydává informace týkající se OF atd.

1. prosince je vydán nový leták studentů VŠST, který se obrací s upravenými požadavky na rektora školy. V průběhu těchto dní se šíří letáky, které se zamýšlejí nad současnou situací. Leták z 2. prosince se věnuje otázce lidových milic a zpochybňuje jejich práva na držení zbraně a další. 3. prosince je jmenována nová vláda pouze s pěti nekomunisty. Veřejnost je rozhořčena a brání se plakáty: *Demokracie: 5 TOTALITA: 15*. Vycházejí letáky, v kterých studenti vysvětlují, proč pokračují ve stávce. 4. prosince se na manifestaci na náměstí objevují transparenty s hesly: *Dnešní heslo, předat křeslo, Bud' statečný, zvítězíme, Dali nám rohlík, nenechme se opít*. V období od 29. listopadu do 7. prosince se na letáčích a plakátech apeluje na veřejnost, aby setrvala ve svém úsilí a nenechala se zmást kroky KSČ. Hovoří se o kompromisech, které nejsou v žádném případě přípustné, a je dožadováno ustavení nové vlády a splnění všech požadavků. Objevují se plakáty typu: *Umění možného nelze tvořit s těmi, kdož se znemožnili*, další upozorňují na stávku, která ještě neskončila: *Všechna divadla stávkují, jen KSČ ještě hraje nebo Stávka studentů pokračuje dál, dokud trvá maškarní bál*. I v tomto období byla odmítána činnost Rudého práva: *Chceme i jiná práva než rudá*. V ulicích Liberce se také

⁷⁵ KARPAS, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, 2. dopl. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4, s. 529.

objevil leták, který srovnává liberecký Vpřed s Rudým právem. Nadále je vyjadřována podpora požadavků studentů a OF: *Naše podlomené státní zdraví OF upevní a spraví.*

Přibližně kolem 11. – 14. prosince se začínají na plakátech objevovat požadavky i okresního charakteru: Liberecký parlament – není jen pro komunisty! Kdy vyvolají změny ve vládě i změny na okrese? Dejte dům politické výchovy městu! Chceme nové stadiony za spartakiádní miliony! V Liberci se začínají vyskytovat i plakáty s pozitivním obsahem. Píše se o nástupu demokracie a svobody atd. Společnost si také klade otázky, zda bylo splněno opravdu všechno. Prostřednictvím dalších materiálů je veřejnost upozorňována na to, že ještě není konec.

Od 9. prosince je vyjadřována podpora kandidáta na prezidenta, Václava Havla: *Havel je naše hvězda, Studenti jsou pro volbu prezidenta ve federálním shromáždění, Havel na hrad.* 22. prosince vychází 11. číslo Vánočního zpravodaje VŠST, ve kterém se píše o studentech mířících na Vánoce domů, s baťohem plným letáků a plakátů, které budou doma šířit. 23. - 24. listopadu probíhá sbírka pro Rumunsko a v ulicích Liberce nalezneme plakáty: *Na pomoc Rumunsku, Pomozte Rumunsku, Rumunsko potřebuje pomoc.* Objevují se pozitivně laděné plakáty OF, které přináší zprávy, že se vracíme do Evropy a to s pomocí Havla, který „napíše scénář k demokracii“.

V průběhu listopadu a prosince 1989 se v Liberci také objevovaly spontánní prameny, které čerpaly inspiraci v lidové slovesnosti, z citátů slavných lidí nebo využívaly formy citátů a metafor. V libereckých výlohách jsme mohli naléznout plakáty, na kterých byly úryvky z bible, parafrázovaná přísloví, úsloví a říkanky. Například *Škatulata hejbejte se, Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá, Tak dlouho se chodí se džbánem, až se ucho utrhne* a další. Na plakátech byly často opsané citáty od Hegela, Marxe nebo Václava Havla. Některé plakáty obsahovaly úryvky z lidových písní nebo písní známých hudebních skupin jako například Spirituálu kvintet. Písně známé široké veřejnosti se dochovaly také na několika letácích. Nedílnou součástí byl i humor, který se šířil v Liberci prostřednictvím letáků. Jednalo se především o obrázky s texty, které zesměšňovaly tehdejší režim.

S šířením, množením, tvorbou a vylepováním těchto pramenů můžeme spojit především studenty VŠST, Stávkový výbor VŠST, poté také Občanské fórum a v neposlední řadě jednotlivce a neoficiální skupiny. Autorství těchto skupin a sdružení dokládají především podpisy na jednotlivých pramenech. Na plakátech se často objevuje podpis studentů, VŠST, SV VŠST se později začal podepisovat pomocí razítka. Nejen OF vyzývalo společnost k šíření a tvorbě spontánních pramenů. Koordinační výbor OF Liberec například v listu *Jak generální stávka v Liberci vyzývá liberecké podniky:* „*Neste transparenty s názvem Vašeho pracoviště, nemusíte však chodit všichni (nechcete-li), stačí jen zástupci. Vyzýváme všechny, aby v průběhu*

*stávky výrazně svou GS oznámili, nejlépe stávkovou hlídkou a transparentem*⁷⁶. Z Nezávislého tiskového střediska v Praze se k nám dostává list *K práci OF*, ve kterém se píše: „Protože na mnoha místech státní moc práci Občanských fór bojkotuje, nebo se jí dokonce snaží mařit, je třeba hledat účinná náhradní řešení za každou cenu šířit pravdivé informace, m. j. vylepováním po domácku vyrobených plakátů, výzev a zpráv. Nenechte se zastrašit“⁷⁷!

Tvorba a šíření spontánních pramenů nebyly na počátku nijak řízené, především v listopadu se jednalo o spontánní akce jednotlivých lidí či skupin, až později získaly organizovanější charakter. Od bývalých studentů VŠST a členů SV VŠST Zdeňka Jany a Pavla Kuchára se dozvídáme, že se ve SV později vybudovala organizovanější struktura. Na Harcovských kolejích vzniklo tiskové středisko, ve kterém se přepisovaly a množily letáky. Další skupinka studentů na kolejích psala a malovala texty plakátů.⁷⁸

Zajímavá je otázka prostředků a materiálu, které byly při tvorbě těchto pramenů užívány. Autoři používali vodové a temperové barvy, fixy, spreje a podobná malířská náčiní. Texty transparentů byly zachyceny na látkových materiálech, kdežto letáky a plakáty na balicím papíru, čtvrtce, papíru apod. Letáky vznikaly nejčastěji přepisem na psacím stroji, ručně nebo pomocí tiskárny a cyklostylu. Kopírky nebyly v této době zcela dostupné, ale například pamětnice paní Jiřina Čechová uvádí, že v práci letáky kopírovala. Petr Červinka zase vzpomíná, že s kamarády přepisoval texty na PC a množili je na pokoji jehličkovou tiskárnou.⁷⁹

Spontánní prameny byly v Liberci vylepovány na označené plochy, ale také spontánně na neurčená místa. Z dobových fotografií zjišťujeme, že jedním z takových míst byly prostory bývalého SOD Ještěd, dalšími byly například zdi liberecké radnice na Benešově náměstí. Mnoho plakátů však bylo umístováno do výloh obchodů a na jiné budovy. V listopadu se řešila otázka nepovolených vylepovacích ploch. Vpřed otiskl článek, kde se psalo, že studenti VŠST 30. 11. 1989 vyšli do ulic Liberce a odstraňovali z výloh, domů a jiných ploch plakáty. Po dohodě vysokoškolského stávkového výboru s MěstNV v Liberci byly plakáty soustředěny na čtyři povolené vylepovací plochy. Šlo o prostory SOD Ještěd, ČSAD, ČSD a Fugnerovy ulice.⁸⁰ Přes tyto dohady se nejednalo o řízenou a organizovanou činnost, plakáty a letáky byly vylepovány především „spontánně“ po celém Liberci. Dalšími místy, kde se plakáty a letáky objevovaly, byly nástěnky libereckých podniků a jiných podobných institucí. Vylepovací plochy jsme mohli naléznout na Harcovských kolejích, v prostorách divadla F. X. Šaldy, VŠST

⁷⁶ Státní okresní archiv Liberec, Sbírka soudobé dokumentace, evid. č. 6154, *Jak generální stávka v Liberci*.

⁷⁷ SOkA, Sbírka soudobé dokumentace, evid. č. 6154, *K práci OF*.

⁷⁸ Viz rozhovor Evy Kyselové se Zdeňkem Janou, 1. 6. 2013, rozhovor Evy Kyselové s Pavlem Kuchárem, 28. 3. 2013.

⁷⁹ Viz rozhovor Evy Kyselové s paní Jiřinou Čechovou, 22. 2. 2013, rozhovor Evy Kyselové s Petrem Červinkou, 16. 3. 2013.

⁸⁰ *Vpřed*, roč. 30, 1989, č. 96.

a další. Pamětnice Jiřina Čechová vzpomíná na vylepovací plochu na Šaldově náměstí. Bývalý student VŠST Petr Červinka vzpomíná, jak se vylepovaly u menzy na Harcově, na Husově ulici, u divadla a před radnicí.⁸¹

⁸¹ Viz rozhovor Evy Kyselové s paní Jiřinou Čechovou, 22. 2. 2013, rozhovor Evy Kyselové s Ing. Petrem Červinkou, 16. 3. 2013.

8 EDIČNÍ POZNÁMKA

Edice zahrnuje 201 dokumentů k tématu Pád komunistického režimu v Liberci z pohledu spontánních pramenů. Publikovanými dokumenty jsou spontánní prameny libereckého původu i prameny pocházející z jiných okresů, které se vyskytovaly v Liberci. Tyto prameny byly vytvořené libereckou opozicí, společností i jednotlivci jako projev nespokojenosti se situací v zemi. Jedná se o plakáty reagující na neutěšenou situaci hesly, ironií, rýmy aj., letáky šířící požadavky Občanského fóra, studentů VŠST, podniků, a transparenty užívané na demonstracích a manifestacích. Cílem edice je zprostředkovat široké veřejnosti prameny vypovídající o událostech v listopadu a prosinci 1989 v Liberci, konkrétně o tehdejší atmosféře a hodnotících stanoviscích opozice a společnosti.

Materiál týkající se tohoto tématu nebyl doposud zpracován formou edice. K tématu spontánních pramenů existují práce zabývající se 60. lety. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR vydal v ediční řadě *Prameny k dějinám československé krize v letech 1967 - 1970* edici spontánních projevů Pražského jara.⁸² Na univerzitě J. E. Purkyněho v Ústí nad Labem vznikla diplomová práce Víta Kloze s názvem *Spontánní projevy protestu občanů Liberecka v reakci na invazi pěti států Varšavské smlouvy 21. 8. 1968*.⁸³

Heuristika probíhala ve fondech Severočeského muzea, Státního okresního archivu a v soukromých archivech pamětníků. Severočeské muzeum spravuje fond Socialismus, kde nalezneme dva soubory fotografií od Milana Drahoňovského. První z nich zahrnuje období listopadu a prosince 1989 v Liberci. Druhý soubor fotografií zachycuje návštěvu Václava Havla v Liberci v roce 1990. V muzeu je uložen soubor 27 plakátů a karton letáků zahrnující liberecké a pražské materiály - požadavky studentů, různé druhy prohlášení atd. Státní okresní archiv v Liberci spravuje fond Občanské fórum Liberec, karton č. 6 obsahuje letáky a plakáty. Ve Sbírce soudobé dokumentace jsou k dispozici kartony s regionálními periodiky, mezi kterými se vyskytují rozmnožovaná prohlášení ve formě letáků. Sbírka 18 fotografií z generální stávky 27. listopadu poskytuje pohled na liberecké výlohy a jiné vylepovací plochy. Autorem fotografií je Jaroslav Bláha. Snímky byly foceny za soumraku, tudíž jsou ve zhoršené kvalitě. Několik fotografií plakátů bylo zveřejněno i v libereckém periodiku Vpřed.

Spontánní prameny také nalezneme zaznamenané v souboru fotografií od Milana Drahoňovského, který obsahuje 1241 fotografií. Zachycují období od listopadu do prosince 1989. Autor důkladně zachytil jednotlivé spontánní prameny vylepované na zdech, výlohách

⁸² PECKA, Jindřich: *Spontánní projevy pražského jara 1968 – 1969*. 1. vyd. Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Doplněk 1993. ISBN 80-85270-19-6 (Ústav pro soudobé dějiny). ISBN 80-85765-25-X (Doplněk Brno), s. 68.

⁸³ KLOZ, Vít: *Spontánní projevy protestu občanů Liberecka v reakci na invazi pěti států Varšavské smlouvy 21. 8. 1968*, Ústí nad Labem, 2000.

apod. Fotografie M. Drahoňovského nalezneme ve většině publikací týkajících se revoluce 1989 v Liberci.⁸⁴

Zásadním způsobem přispěla k heuristice orální historie a archivy jednotlivých pamětníků. Ing. Jan Klobouček vlastní sbírku letáčků, které sám v roce 1989 vytvořil a vylepoval na nástěnku libereckého podniku Elitron. Paní Jiřina Čechová schraňuje pražské tiskoviny a soubor spontánní dokumentace především z prostředí Prahy. Ve sbírce bývalé členky OF Kláry Císařové nalezneme několik exemplářů letáků s požadavky studentů a OF. Bývalí studenti VŠST v Liberci Pavel Kuchár a Zdeněk Jana spravují vlastní rozsáhlé sbírky, převážně letáků z prostředí SV VŠST v Liberci.

Edice nepředstavuje úplný soubor dokumentů, ale pouze reprezentativní výběr. Přináší doposud publikované, ale také nepublikované dokumenty. Do publikovaných spadají materiály zveřejněné v diplomové práci absolventky Technické univerzity v Liberci Jany Motyčkové a materiály od fotografa Milana Drahoňovského. Struktura edice se řídí druhem dokumentů a chronologickým principem. Primárně je rozdělena na plakáty, transparenty a letáky. Sekundárně jsou jednotlivé oddíly řazeny chronologicky. Plakáty jsou dále děleny podle obsahu na hesla, rýmy, ironii a citáty, přísloví, pořekadla.

Plakát je v edici vnímán jako dokument, na kterém jsou zaznamenána hesla, nápisy, rýmy, ironické texty a citáty. Doprovázeny jsou často obrázkem nebo karikaturou. Vylepovány byly na zdech, ve vývěskách nebo ve výlohách. Vytvářeny byly tiskem, ale většinou rukopisně. Ve srovnání s letáky je velikost písma větší a text byl ve většině případů zvýrazněný. Transparent je vnímán jako spontánní pramen užívaný především při demonstracích a manifestacích. Vyráběn byl z papíru nebo látky většího rozměru než byly plakáty a letáky. K letákům jsou řazeny dochované dokumenty nejčastěji o rozměru cca A4 a méně. Vyhотовeny byly pomocí strojopisu a menší část z nich byla psaná i rukopisně. Hlavním kritériem byla otázka šíření. Letáky jsou vnímány jako nejvíce šířeným pramenem oproti plakátům a transparentům a většina z nich je oproti nim obsáhlejší.

Při tvorbě edice bylo dbáno na pravidla pro přepis novověkých historických textů.⁸⁵ Jednotlivé dokumenty jsou označeny pořadovými čísly, záhlavními registry s údaji o době a místě jejich vzniku či záznamu. Informace o době a místě byly převzaty z údajů, které byly uvedeny na dokumentu. Jestliže nebyly uvedeny, byly rekonstruovány na základě jeho obsahu,

⁸⁴ *Něžná revoluce v Liberci*, DRAHOŇOVSKÝ, Milan - MICHAL, Pavel, Liberec, Severografia, bez data. MOTYČKOVÁ, Jana: *Pád komunistického režimu v roce 1989 na Liberecku*, Liberec, 2010. KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, 2. dopl. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4.

⁸⁵ ŠTOVÍČEK, Ivan, et al.: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16. – 20. století pro potřeby historiografie. Praha, Archivní správa Ministerstva vnitra ČR 2002, ISBN 80-86466-00-0.

kontextu či dalších souvislostí a v záhlaví byly vloženy do hranatých závorek []. Jak byla datace určena, je v některých případech konkretizováno v poznámkovém aparátu. U místa vydání a záznamu dokumentu byl použit dnešní název libereckých lokalit a v poznámce byl uveden původní. U některých dokumentů nebylo možné určit dobu a místo vzniku ani bližší informace. Jedná se především o materiály získané od pamětníků, ale také z muzea a archivu, kde nebyly uvedeny žádné údaje. Záhlaví dokumentu obsahuje jeho stručný popis a textové a věcné poznámky. V poznámkovém aparátu je blíže specifikována podoba jednotlivých materiálů, popřípadě určení autora a další, například historické souvislosti. Pod textem dokumentu je kurzívou psaná informace o jeho uložení, formě dochování a způsobu vyhotovení.

V přepisu byly s označením [sic] zachované pravopisné chyby, nesprávná interpunkce a překlipy. Zkrácená slova byla zachována bez označení. Zvýrazněné části dokumentu jsou zachované. Ve všech případech se jedná o podtržení jednoho slova nebo části textu. U plakátů a transparentů byl v původní podobě ponechán grafický sled jednotlivých slov, tzn., jak za sebou byla slova zapsána na plakátě či transparentu (např. pod sebou). Ponecháno bylo rozlišení velkých a malých písmen. V případě letáků byla zachována kompletní grafická podoba. Dokumenty jsou publikovány v úplném znění s výjimkou letáků, na kterých byly zapsané písně známé široké veřejnosti. V tomto případě jsou v edici zapsány pouze úryvky a dokumenty jsou opatřeny poznámkami pod čarou, vysvětlivkami a graficky jsou označeny znakem [...].

Součástí edice jsou obrazové přílohy. V edici je na ně u vybraných dokumentů odkazováno. Oddíl A zahrnuje plakáty dochované v původní podobě a plakáty, které se dochovaly pouze zaznamenané na fotografiích. V oddíle B jsou ve stejné formě dochované transparenty. Třetí oddíl obsahuje letáky, které byly dochované v původní podobě.

9 EDICE

9.1 Plakáty

9.1.1 Hesla

1

[1989, 25. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

PODPOŘTE

STÁVKUJÍCÍ STUDENTY

OBČANSKÉ FÓRUM

GENRÁLNÍ STÁVKOU

V PONDĚLÍ 27. 11. 1989 – 12⁰⁰ – 14⁰⁰

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Dříve náměstí Bojovníků za mír. Leták byl vylepen na zdi liberecké radnice.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

2

[1989, 25. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

Svobodné VOLBY

Demokratickou

VLÁDU

NECHCEME MONOPOL

KSČ

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn na zdi liberecké radnice během probíhající manifestace.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

3

[1989, 25. – 27. listopadu, Liberec¹]

!

1. krok

neznačená

KONEC^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text je doplněn slovy „STÁVKA“, volně umístěnými na plakátě. Viz obrazová příloha č. 23.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským

4

[1989, 25. – 27. listopadu, Liberec, Soukenné náměstí¹]

PŘEKONEJTE

BARIÉRU

STRACHU

STUDENTI^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 22.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd. Na základě fotografií Milana Drahoňovského bylo zjištěno, že průchod OD Ještěd byl označen studenty VŠST jako „Plakátovací plocha VŠST“.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

5

[1989, 25. – 27. listopadu, Liberec¹]

CHCEME

PRAVDU

A NE

RUDÉ PRÁVO

STUDENTI^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha, obr. č. 28.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

6

[1989, 25. – 27. listopadu, Liberec¹]

DĚLNÍCI,

POTŘEBUJEME

VÁS, POMOZTE!

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

7

[1989, 25. – 27. listopadu, Liberec, Soukenné náměstí¹]

KDO?

KDYŽ NE

MY VŠST

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Dříve Gottwaldovo náměstí. Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

8

[1989, 25. – 27. listopadu, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

CHCEME

PRAVDU!

KONEC LŽÍM!

STUDENTI

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

9

[1989, 25. – 27. listopadu, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

KDO?

KDYŽ NE MY!

KDY?

KDYŽ NE TEĎ!

STUDENTI^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 32.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

10

[1989, 25. – 27. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹ ²

LISTOPAD

89

UŽ NIKDY

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn na zdi liberecké radnice.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

11

[1989, 25. – 27. listopadu, Liberec¹ ²

PRACUJÍCÍ!

TEĎ NEJSME

TŘÍDY [sic]

TEĎ JSME

JEDEN NÁROD

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn na zdi průchodu. Nebylo zjištěno, o jaký průchod se jedná, ani lokalita, ve které se nacházel.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

12

[1989, 25. – 27. listopadu, Liberec¹ ²

SVOBODNÉ

VOLBY!

DEMOKRACII!

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn na zdi průchodu. Nebylo zjištěno, o jaký průchod se jedná, ani lokalita, ve které se nacházel.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 25. – 27. listopadu, Liberec¹]

SVOBODNÉ

VOLBY!

NE TAJNÉ

HLASOVÁNÍ!

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn na zdi průchodu. Nebylo zjištěno, o jaký průchod se jedná, ani lokalita, ve které se nacházel.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 27. listopadu, Liberec, 1. máje¹]

PŘIPOJUJEME SE

KE

GENRÁLNÍ

STÁVCE³

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

² Plakát byl vyvěšený ve výloze Fruit Baru (obchod se specializoval na ovocné nápoje).

³ S tímto plakátkem se pojí osobní příběh fotografa Milana Drahoňovského. Muž ve výloze Fruit Baru, který vylepuje plakáty, byl bývalý novinář pan Chmel. Přestože ho M. Drahoňovský neznal, později s ním navázal novinářskou spolupráci. Viz rozhovor Evy Kyselové s Milanem Drahoňovským, 28. 5. 2013.

15

[1989, 27. listopadu, Liberec, 1. máje¹]

PODPORUJEME

POŽADAVKY

OBČANSKÉHO

FÓRA

ZAMĚSTNANCI FRUIT BARU

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl vyvěšený ve výloze Fruit Baru.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

16

[1989, 27. listopadu, Liberec¹]

NEHCEME

NÁSILÍ!

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

17

[1989, 27. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

NE MONOPOL KSČ

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn na zdi liberecké radnice.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

18

[1989, 27. listopadu, Liberec¹]

ČTĚTE!

INFORMUJTE SE!

INFORMUJTE

OSTATNÍ!

STUDENTI

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

19

[1989, 29. listopadu – 4. prosince, Liberec¹]

Chceme i jiná práva

než RUDÉ^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 28.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

20

[1989, 29. listopadu – 4. prosince, Liberec¹]

VPŘED LŽE JAKO RUDÉ PRÁVO^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text je napsaný na kopii stránky regionálních novin VPŘED.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

21

[1989, 29. listopadu – 4. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

DĚLNÍCI [sic]

PŘIPOJTE

SE!!!

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

22

[1989, 4 – 7. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

VYTRVEJTE [sic]

ještě

není

VYHRÁNO^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

23

[1989, 7. prosince, Liberec¹ ²

STÁVKA

STUDENTŮ

NEKONČÍ

7. 12. 89^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn na zdi budovy. Nebylo zjištěno, o jakou budovu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela. Na zdi byl umístěn plakát „PLAKÁTOVACÍ PLOCHA VŠST“.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 7. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

INVENTURA

VLÁDY a

KSČ

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 7. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

NÁRODE

český [sic]

PROBUĎ se

a zpívej!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 7. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

NEČEKEJ;

NA SVŮJ VELKÝ

DEN [sic]

CHVÍLE

SE TI NABÍZÍ!

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

27

[1989, 7. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

Chceme

změny,

NE

přesuny!

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

28

[1989, 7. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

!ČLOVĚČE,

NEJSI

SÁM!

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

29

[1989, 7. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

SVOBODNÉ

VOLBY

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

30

[1989, 7. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

SVOBODNÉ

SLOVO!

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

31

[1989, 7. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

Kompromisy? To snád' nie! Chceme nové zloženie^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

32

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec¹ ²

NEKOMPROMISNĚ

VYŽADUJEME

SPLNĚNÍ

POLITICKÝCH

POŽADAVKŮ!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

33

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec¹ ²

DEMOKRACIE : TOTALITA

5 : 15^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec. Viz obrazová příloha č. 42.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec¹ ²

VARUJEME

PŘED

KOMPROMISY!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec¹ ²

NEKOMPROMISNĚ

A DŮSLEDNĚ

VYŽADOVAT SPLNĚNÍ

POLITICKÝCH POŽADAVKŮ

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát ležel na lavičce. Nebylo zjištěno, o jakou lokalitu se jedná.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec¹ ²

STUDENTI,

INFORMUJTE

VENKOV^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

37

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

NE LM

ZRUŠTE LM

OZBROJENÉ SLOŽKY KSČ^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

38

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec¹ ²

POŽADAVKY

SE NEPLNÍ,

POKRAČUJEME

VE STÁVCE

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

39

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec¹ ²

Nevěříme slo-

vům, chceme

skutky!!!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec¹]

ZRUŠTĚ

!LIDOVÉ

MILICE!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, tisk.

^a Text je doplněn siluetou příslušníka LM.

¹ Plakát byl umístěn na okně liberecké radnice.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec¹]

POJĎTE,

DOJDEME

KONCE!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec, 5. květen¹]

TRVÁME NA SVÝCH

POŽADAVCÍCH!!

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, tisk.

¹ Plakát byl umístěn na dveřích klubu Svazu socialistické mládeže Plamen.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec, 5. květen¹ ě

KONEC

VLÁDY

JEDNÉ

STRANY

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, tisk.

¹ Plakát byl umístěn na dveřích klubu SSM Plamen.

² V tomto období byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec, 5. květen¹ ě

Podporujte

OBČANSKÉ

FORUM

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, tisk.

¹ Plakát byl umístěn na dveřích klubu SSM Plamen.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹ ě

NEBOJTE SA ZAČAŤ

POCTIVO PRACOVAŤ^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹ ²

Další stanice

svoboda,

přestup na trasu

demokracie^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹ ²

JE ŠAS STRÍDAT

NESCHOPNÉ!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹ ²

NEnechme se

USPAT^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, tisk.

^a Text je doplněn obrázkem znázorňujícím hlavu, která je zamknutá řetězem na zámek. Viz obrazová příloha č. 47.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹ ²

Jednejte tak,

abychom

nemuseli stávkovat!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹ ²

DEJTE DŮM

POLITICKÉ VÝCHOVY

MĚSTU!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹ ²

LIBERECKÝ PARLAMENT

- není jen

pro komunisty!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹ ²

UŽ JSTE POCHOPILY,
PROČ STÁVKUJEME?^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹ ²

KDY VYVOLAJÍ
ZMĚNY VE VLÁDĚ
I ZMĚNY NA OKRESE?

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹ ²

STRANA
musí
STRANOU

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, tisk.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹]²

POUŽIJTE SVÉ

HLAVY

K MYŠLENÍ!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec. Text je doplněn obrázkem znázorňujícím hlavu a mozek, nad nimiž jsou zakresleny otazníky a vykřičníky.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹]²

Splnili už

naozaj všechno?

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹]²

CHCEME

NOVÉ STADIONY

ZA SPARTAKIÁDNÍ

MILIONY!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu³, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

³ Plakát se také dochoval v originále a je uložen v SML. Viz obrazová příloha č. 15.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹]²

DVEŘE SE

POOTEVŘELY.

OTEVŘME

JE DOKOŘÁN [sic]

ZA

NIMI

JE

SVOBODA^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec. Text je doplněn obrázkem znázorňujícím otevřené dveře. Viz obrazová příloha č. 52.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹]²

Už nebudem

skákat', ako

nám pískali^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec. Text je doplněn obrázkem šmouly, který hraje na trumpetu.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹]²

Sliby – chyby^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 14. prosince, Liberec¹ ²

NAŠE

HVĚZDA

JE

HAVEL^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text je doplněn obrázkem přeškrtnuté hvězdy. Viz obrazová příloha č. 55.

¹ Plakát nosil jeden ze studentů na zádech v době, kdy se odstraňovala komunistická hesla.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 14. – 23. prosince, Liberec¹ ²

LIBERECKÝ PARLAMENT

– přístupný

VŠEM!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 14. – 23. prosince, Liberec¹ ²

STUDENTI jsou pro

volbu PREZIDENTA

ve Federálním

shromáždění^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 14. – 23. prosince, Liberec¹ ²

OPUSŤTE FUNKCE,

KTERÉ VÁM

NEPATŘÍ^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 14. – 23. prosince, Liberec¹ ²

LM – otvorte (obrázek očí)

a rozpust'te

sa sami!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text je doplněn obrázkem očí a rakve s nápisem LM.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 14. – 23. prosince, Liberec¹ ²

Dajte dom politickej

výchovy městu^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

67

[1989, 14. – 23. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

STUDENTI PODPORUJÍ

Václava Havla

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakát, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn ve vitríně za Kulturním domem.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

68

[1989, 23. – 24. prosince, Liberec¹ ²

Chceme demokracii,

tržní ekonomiku,

pluralismus^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

69

[1989, 23. – 24. prosince, Liberec¹ ²

VÁCLAV HAVEL – muž,

který se nezpronevěřil

svým ideálům^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 23. – 24. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

S HAVLEM

ZPÁTKY

DO EVROPY^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, tisk.

^a Text je doplněn obrázkem znázorňujícím mapu Evropy s malou mapou Českoslovenka na nožičkác, a fotografií Václava Havla.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 23. – 24. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

PRESIDENT HAVEL

napiše scénář

K DEMOKRACII^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, tisk.

^a Text je zapsán do kresby srdce.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 23. – 24. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

NENECH

ZA SEBE

HLASOVAT

JINÉ!

OF^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text je doplněn kresbou Stanislava Holého. Viz obrazová příloha č. 59.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 23. – 24. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

ABY ZELENINA NEBYLA JEDOVATÁ

OF

ABY VODA BYLA PITNÁ

OF

ABY SE MĚSTO OBJALO S VENKOVEM

OF^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text je doplněn kresbou Stanislava Holého.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 23. – 24. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

OF

OBČANSKÉ FÓRUM

ZPĚT DO EVROPY!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, tisk.

^a Text je doplněn obrázkem znázorňujícím mapu Evropy, o kterou je opřený žebřík.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 23. – 24. prosince, Liberec¹ ²

HAVEL NA HRAD^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, tisk.

^a Text je doplněn fotografií Václava Havla.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 23. – 24. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

RUMUNSKO

potřebuje pomoc

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěný na nákladním voze v době, kdy probíhala sbírka pro Rumunsko.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 23. – 24. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

POMOZTE

Rumunsku^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěný na nákladním voze v době, kdy probíhala sbírka pro Rumunsko.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 23. – 24. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

POMOZTE

rumunskému

lidu^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec. Viz obrazová příloha č. 58.

¹ Plakát byl umístěný na nákladním voze v době, kdy probíhala sbírka pro Rumunsko.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 23. – 24. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹]

RUMUNSKO

UVÍTÁ

POMOC^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text je doplněn anglickými slovy „HELP“, která jsou volně rozmístěna na plakátě. Viz obrazová příloha č. 57.

¹ Plakát byl umístěný na nákladním voze v době, kdy probíhala sbírka pro Rumunsko.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 27. listopadu, Liberec]

Vydržte, teď se nesmíme vzdát!!!!

Podpořte generální stávkou

SOKA Liberec, Sběrka fotografií, evid. č. 6154. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Údaje byly získané ze záznamů archivu. Soubor fotografií byl focen během generální stávky v Liberci.

[1989, 27. listopadu, Liberec]

Občanské Fórum

Vyjadřuje Vůli Národa.

Generální Stávka

Splnění Jeho Požadavků.

SOKA Liberec, Sběrka fotografií, evid. č. 6154. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Údaje byly získané ze záznamů archivu. Soubor fotografií byl focen během generální stávky v Liberci.

[1989, 27. listopadu, Liberec]

POZOR NA PROVOKACE,

POZOR NA PROVOKATÉRY!

SOKA Liberec, Sběrka fotografií, evid. č. 6154. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Údaje byly získané ze záznamů archivu. Soubor fotografií byl focen během generální stávky v Liberci.

[1989, 27. listopadu, Liberec]

Praha o nás ví,

Praha nás potřebuje.

SOkA Liberec, Sbírka fotografií, evid. č. 6154. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Údaje byly získané ze záznamů archivu. Soubor fotografií byl focen během generální stávky v Liberci.

[1989, 27. listopadu, Liberec]

V jednotě je síla.

SOkA Liberec, Sbírka fotografií, evid. č. 6154. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Údaje byly získané ze záznamů archivu. Soubor fotografií byl focen během generální stávky v Liberci.

[1989, listopad – prosinec, Liberec]

STUDENTI

ZA

PŘESTAVBU

Archiv Zdeňka Jany. Originál plakátu, rukopis.

¹ Údaje byly získané od Ing. Zdeňka Jany. Bližší časové a místní údaje nebylo možné určit. Viz rozhovor Evy Kyselové s Ing. Zdeňkem Janou, 1. 6. 2013.

[1989, listopad – prosinec, Liberec]

NECHCEME

ROZVRACET

SOCIALIZMUS!

Archiv Zdeňka Jany. Originál plakátu, rukopis.

¹ Údaje byly získané od pamětníka Ing. Zdeňka Jany. Bližší časové a místní údaje nebylo možné určit. Viz rozhovor Evy Kyselové s Ing. Zdeňkem Janou, 1. 6. 2013.

[1989, listopad – prosinec, Liberec]

NEJSTE ZDE

PROTO, ABYSTE

SE OHŘÁLI!

SML, sb. Socialismus, SO6057. Originál plakátu, rukopis.

¹ Bližší časové a místní údaje nebyly zaznamenány.

[1989, listopad – prosinec, Liberec]

ZA VESELEJŠÍ

SOCIALISMUS

SML, sb. Socialismus, SO6057. Originál plakátu, tisk.

¹ Bližší časové a místní údaje nebyly zaznamenány.

[1989, prosinec, Liberec]

HAVEL NA HRAD,

JE NÁŠ POKLAD^a

SOKA Liberec, fond OF Liberec 1989 - 1991, evid. č. 6, inv. č. 27-30, 32-36. Originál plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 61.

¹ Bližší časové a místní údaje nebyly zaznamenány.

[1989, prosinec, Liberec]

POSLANCE POD KONTROLU

VOLIČŮ POMOCÍ TELEVIZE!

ZRUŠTE TAJNOST VOLEB

PRESIDENTA!^a

SOKA Liberec, fond OF Liberec 1989 - 1991, evid. č. 6, inv. č. 27-30, 32-36. Originál plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 62.

¹ Bližší časové a místní údaje nebyly zaznamenány.

[1989, prosinec, Liberec]¹

MĚNV LIBEREC

PROBUĎ SE

A VRAŤ ZPĚT

PŮVODNÍ NÁZVY ULICÍM

A NÁMĚSTŮM!^a

SOkA Liberec, fond OF Liberec 1989 - 1991, evid. č. 6, inv. č. 27-30, 32-36. Originál plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 63.

¹ Bližší časové a místní údaje nebyly zaznamenány.

[1989, prosinec, Liberec]¹

VOLBY NA SVĚTLO!

OBČANÉ NECHŤ VOLÍ TAJNĚ,

PROTOŽE KAŽDÝ VOLÍ JEN

ZA SEBE.

ZÁSTUPCI OBČANŮ VŠAK

MAJÍ HLASOVAT VEŘEJNĚ,

PROTOŽE TAK ČINÍ ZA SVÉ

VOLIČE.

VOLBU PRESIDENTA

DO TELEVIZE!

SOkA Liberec, fond OF Liberec 1989 - 1991, evid. č. 6, inv. č. 27-30, 32-36. Originál plakátu, rukopis.

¹ Bližší časové a místní údaje nebyly zaznamenány.

[1989, prosinec, Liberec]¹

DŮVĚRA LIDU –

NEJLEPŠÍ REHABILITACE

POSLANCE

TELEVIZNÍ PŘENOS VOLEB –

NEJPROSTŠÍ DŮKAZ

SOKA Liberec, fond OF Liberec 1989 - 1991, evid. č. 6, inv. č. 27-30, 32-36. Originál plakátu, rukopis.

¹ Blíže časové a místní údaje nebyly zaznamenány

9.1.2 Rýmy

[1989, 23. – 25. listopadu, Liberec, Soukenné náměstí¹]²

Nesmíte se bát

ruku svou

nám dát.

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 29. listopadu – 4. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹]²

MILICE

DO

PRÁCE^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 26.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 4. – 7. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

STÁVKA STUDENTŮ

POKRAČUJE

DÁL,

JEŠTĚ NEPADL

STARÝ KRÁL^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 35.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 4. – 7. prosince, Liberec, Benešovo náměstí¹ ²

STÁVKA STUDENTŮ

POKRAČUJE DÁL,

DOKUD TRVÁ

MAŠKARNÍ BÁL^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec. Viz obrazová příloha č. 38.

¹ Plakát byl umístěn na zdi liberecké radnice.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 7. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

Naše státní

podlomené

zdraví OF

upevní a spraví^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec. Viz obrazová příloha č. 36.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec¹ ²

NAŠE VLÁDA MÁ

SVÉ CHYBY,

V JEDNÁNÍ JÍ

ČESTNOST CHYBÍ^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec. Viz obrazová příloha č. 51.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹ ²

KAMARÁDY BUĎME, DLUHY

SI VŠAK PLAŤME!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹ ²

VESNICE A

MĚSTA – TO JE

NAŠE CESTA^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec. ¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹]

I když mi je veliký [sic]

je lepší než hřebíky^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text je doplněn obrázkem znázorňujícím muže v kabátě, který je zavěšený na ramínku. Viz obrazová příloha č. 53.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 14. prosince, Liberec¹]

KOMUNISTŮM

VÍCE PRÁCE,

TO JE NAŠE

AGITACE^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 56.

¹ Plakát nosil jeden ze studentů na zádech v době, kdy se odstraňovala komunistická hesla.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 27. listopadu, Liberec]

KDO SE BOJÍ O POZICE [sic]

TEN SE BOJÍ OPOZICE.

SOkA Liberec, Sbírka fotografií, evid. č. 6154. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Údaje byly získané ze záznamů archivu. Soubor fotografií byl focen během generální stávky v Liberci.

105

[1989, 25. – 27. listopadu, Liberec, Soukenné náměstí¹]

Tam, kde chybí
myšlení,
tam chybí i vedení,
není jiné řešení
než podat DEMISI^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 24.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

106

[1989, 25. – 27. listopadu, Liberec¹]

LEPŠÍ 2 HODINY
STÁVKY,
NEŽ 20 LET
ÚTLAKU!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 21.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

107

[1989, 29. listopadu – 4. prosince, Liberec¹]

CO TOMU
ŘÍKÁTE,
PANE WERICH^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text je doplněn několika otazníky, které jsou rozmístěné v rozích plakátu. Viz obrazová příloha č. 25.

¹ Plakát byl umístěn na zdi budovy. Nebylo zjištěno, o jakou budovu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

108

[1989, 29. listopadu – 4. prosince, Liberec¹]

VŠECHNA DIVADLA

STÁVKUJÍ, JEN

KSČ JEŠTĚ HRAJE!

STUDENTI^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 29.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

109

[1989, 29. listopadu – 4. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹]

Zatím si jen

vyměnili židle^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text je zapsaný do kresby židle. Viz obrazová příloha č. 27.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

110

[1989, 29. listopadu – 4. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹]

POZOR! STARÁ

HRA V NOVÉM

OBSAZENÍ

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

111

[1989, 7. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

PŘÍTELI,

POZASTAV SE A PO-

HLÉDNI DO SVÉHO

NITRA. JE SKU-

TEČNĚ TAK ČISTÉ

JAK SE domníváš?^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 30.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

112

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec¹ ²

NĚKDO SE TU ASI

BOJÍ O KORYTO...

.....

KDOPAK TO ASI JE?^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 40.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

113

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

KOMUNISTÉ,

KOMU DÁTE SVŮJ HLAS?

ÚSTŘEDNÍMU VÝBORU

NEBO SVÉMU

NÁRODU?

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

114

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec¹ ²

1,7 mil 13,3 mil

(obrázek židlí)

A TO JE PRÝ KOALICE!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text je doplněn obrázkem patnácti a pěti židlí. Viz obrazová příloha č. 45.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

115

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

Schody

se zametají

shora!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu³, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

³ Plakát se také dochoval v originále a je uložen v SML. Viz obrazová příloha č. 16.

116

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹ ²

UJEL NÁM VLAK.

NEDOPUSTĚ, ABY

UJELO I NÁDRAŽÍ!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec. Viz obrazová příloha č. 49.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹ ²

VESELÁ

REVOLUCE^a

Sb. fotografií, Milan Drahoňovský. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text je doplněn obrázkem, které parodují režim pomocí symbolů lidových svátků.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹ ²

OHROŽENÝ

DRUH^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text je doplněn obrázkem příslušníka LM.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹ ²

DOBŘE RÁNO, VSTÁVEJTE,

ZAČNEME

MYSLET!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text je doplněn obrázkem Boba a Bobka, kreslených postav z dětské pohádky. Viz obrazová příloha č. 46.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

120

[1989, 14. – 23. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹]²

Tak nějak to

vypadá, když se ztratí

pevná půda pod nohama!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text je doplněn obrázkem znázorňujícím myši a potápějící se loď. Viz obrazová příloha č. 54.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

121

[1989, 23. – 24. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹]²

Paní učitelko,

už nám nemusíte

lhát!

OF^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, tisk.

^a Text je doplněn obrázkem znázorňujícím skupinu dětí. Viz obrazová příloha č. 60.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

122

[1989, 27. listopadu, Liberec]

Oční optici:

nebudeme dělat brýle

slepé vládě

SOKA Liberec, Sb. fotografií, evid. č. 6154. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Údaje byly získané ze záznamů archivu. Soubor fotografií byl focen během generální stávky v Liberci.

123

*[1989, listopad – prosinec, Liberec]*¹

KSČ!

CHCETE NÁM VLÁDNOUT?

VLÁDNĚTĚ SOBĚ!

CHCETE NÁS UČIT?

UČTE SEBE!

UČTE SE, UČTE SE, UČTE SE

PLATIT ZE SVÉHO^a

SOKA Liberec, fond OF Liberec 1989 - 1991, evid. č. 6, inv. č. 27-30, 32-36. Originál plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 64.

¹ Bližší časové a místní údaje nebyly zaznamenány.

124

*[1989, listopad – prosinec, Liberec]*¹

VELKÁ ROŠÁDA S LM

NÁS NEOŠÁLÍ!^a

SML, sb. Socialismus, SO6061. Originál plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 9.

¹ Bližší časové a místní údaje nebyly zaznamenány.

125

*[1989, listopad – prosinec, Liberec]*¹

PO GOTWALDOVI

MĚSTO

PO SEIFERTOVI

NIC

Archiv Zdeňka Jany. Originál plakátu, rukopis.

¹ Údaje byly získané od pamětníka Ing. Zdeňka Jany. Bližší časové a místní údaje nebylo možné určit.

9.1.4 Citáty, přísloví, pořekadla

126

[1989, 23. – 25. listopadu, Liberec¹]

BLAZE TĚM, KDO
HLADOVĚJÍ A ŽÍZNÍ
PO SPRAVEDLNOSTI,
NEBOŤ ONI BUDOU
NASYCENI!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text je doplněn obrázkem české vlajky. Viz obrazová příloha č. 31.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

127

[1989, 25. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

STAŇ SA SOĽOU,
STAŇ SA KVASOM
CHLEBA NOVÉHO,
PO KTOROM TOĽKO
TÚŽÍ NÁŠ SVET^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text představuje úryvek ze slovenské písně: Nech slnko svieti, kde si ty.

¹ Plakát byl umístěn na zdi liberecké radnice v době probíhající manifestace.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

128

[1989, 25. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

MOR TY LEN

A VOĚ NEBYŤ,

AKO BYŤ

OTROKOM!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text představuje úryvek ze slovenské básně od Samo Chalupky: Mor ho!

¹ Plakát byl umístěn na zdi liberecké radnice v době probíhající manifestace.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

129

[1989, 25. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

LEN SMELO

V PŘED [sic]

NECH VIDÍ SVET!^a

Sb. fotografií, Milan Drahoňovský. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text představuje úryvek ze slovenské písně: Mlad' bohu verná.

¹ Plakát byl umístěn na zdi liberecké radnice v době probíhající manifestace.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

130

[1989, 27. listopadu, Liberec¹]

KE KLACKU SAHÁ

TEN, KOMU DOŠLY

IDEJE

(K. MARX)^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 33.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

131

[1989, 29. listopadu – 4. prosinec, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

JEDNOU BUDEM

DÁL, JEN SÍLU MÍT..

...A JÍT.

STUD.^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 34.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

132

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec¹ ²

ŠKATULE, ŠKATULE,

HEJBEJTE SE –

- téhle hře

NETLESKÁME!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 37.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

133

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec¹ ²

UMĚNÍ MOŽNÉHO

OF NELZE

TVOŘIT S TĚMI, KTERÍ

SE ZNEMOŽNILI^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 44.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec¹ ²

JAK SE DO LESA

VOLÁ,

TAK SE Z LESA

NEOZÝVÁ!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec. Viz obrazová příloha č. 41.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec¹ ²

Svobodný

není - ten [sic] kdo má strach^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec. Viz obrazová příloha č. 39.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 7. – 11. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

ROZTÁHNI

KŘÍDLA

A LEŤ! VŠST^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 43.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹ ²

TAK DLOUHO SE

CHODÍ SE DŽBÁNEM

PRO VODU,

AŽ SE MUSÍ

PODAT DEMIS^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Text je doplněn obrázkem džbánu. Viz obrazová příloha č. 50.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹ ²

Podstatou člověka

je svoboda

Hegel^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec. Viz obrazová příloha č. 48.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec, Soukenné náměstí¹ ²

PÁDY

1.p. Kdo, co: JAKEŠ

2.p. Bez koho, čeho: ŠTĚPÁNA

3.p. Ke komu, čemu: VŠEMU LIDU

4.p. Koho, co: NOVOU VLÁDU

5.p. Voláme SVOBODU

6.p. O kom, o čem: O KOMÁRKOVÍ

7.p. S kým, čím: S OF

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu³, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn na zdi bývalého SOD Ještěd.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

³ Plakát se také dochoval v originále a je uložen v SML. Viz obrazová příloha č. 19.

[1989, 11. – 14. prosince, Liberec¹ ²

SUNDEJTE SI

RŮŽOVÉ BRÝLE MÁMENÍ

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 14. – 23. prosince, Liberec¹ ²

KOMU NENÍ RADY,

TOMU NENÍ VZÁJEMNÉ

HOSPODÁŘSKÉ POMOCI^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

^a Na tomto plakátě je razítko SV VŠST Liberec.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 14. – 23. prosince, Liberec¹ ²

PRAVDA A LÁSKA MUSÍ ZVÍTĚZIT NAD LŽÍ A NENÁVISTÍ^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, tisk.

^a Text je doplněn fotografií Václava Havla.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 14. – 23. prosince, Liberec¹ ²

NIKDY NENÍ HOTOVO, KDYŽ

JEŠTĚ NĚCO UČINITI

ZBÝVÁ

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie plakátu, rukopis.

¹ Plakát byl umístěn ve výloze. Nebylo zjištěno, o jakou výlohu se jedná, ani lokalita, ve které se nacházela.

² V tomto období a místě byl plakát zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

9.2 Transparenty

144

[1989, 21. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

PŘESTAVBU – ANO!

KOMUNISTY – NE!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 73.

¹ Transparent se objevil na ekologické manifestaci.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

145

[1989, 21. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

CHCEME

SOCIALISMUS^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 73.

¹ Transparent se objevil na ekologické manifestaci.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

146

[1989, 23. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

VŠICHNI

DO GENERÁLNÍ

STÁVKY!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 74.

¹ Transparent vyvěsili liberečtí výtvarníci na lešení rekonstruovaných domů.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 23. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

ZRUŠIT

LIDOVÉ

MILICE^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 74.

¹ Transparent vyvěsili liberečtí výtvarníci na lešení rekonstruovaných domů.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 23. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

OBČANSKÉ

FÓRUM =

ANO!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparent, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 74.

¹ Transparent vyvěsili liberečtí výtvarníci na lešení rekonstruovaných domů.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 23. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

DEMISI VLÁDY

VYHLÁSIT

SVOBODNÉ VOLBY!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparent, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 74.

¹ Transparent vyvěsili liberečtí výtvarníci na lešení rekonstruovaných domů.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 25. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹ ²

KDO?

KDYŽ NE MY!

KDY?

KDYŽ NE TEĎ!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 72.

¹ Transparent se objevil na manifestaci na náměstí.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 25. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹ ²

SVOBODU

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

¹ Transparent se objevil na manifestaci na náměstí.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 25. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹ ²

SVOBODU VĚŘÍCÍM^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 70.

¹ Transparent se objevil na manifestaci na náměstí.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 25. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹ ²

NESTÁVKUJEME SE ZALOŽENÝMA

RUKAMA!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

^a S tímto transparentem se pojí osobní příběh bývalého studenta VŠST Zdeňka Jany. Vznikl díky jeho kamarádce. Ta působila v liberecké nemocnici, kde získala prostěradlo na transparent. Na text poté použily spreje. Viz rozhovor Evy Kyselové s Ing. Zdeňkem Janou, 1. 6. 2013. Viz obrazová příloha č. 69.

¹ Transparent se objevil na manifestaci na náměstí.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

154

[1989, 25. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

POMOZTE [sic]

JSME VAŠE

DĚTI!

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

¹ Transparent se objevil na manifestaci na náměstí.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

155

[1989, 25. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

ZABRAŇME

NÁSILÍ!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 71.

¹ Transparent se objevil na manifestaci na náměstí.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

156

[1989, 25. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

MILICE DO PRÁCE^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 72.

¹ Transparent se objevil na manifestaci na náměstí.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

157

[1989, 25. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

NEZAVÍREJME

OČI!!^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha, obr. č. 72.

¹ Transparent se objevil na manifestaci na náměstí.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

158

[1989, 25. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

27. 11. 1989 12:00 – 14:00 – VŠICHNI

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

¹ Transparent se objevil na manifestaci na náměstí.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

159

[1989, 27. listopadu, Liberec¹]

AZNP – JDEME

SE STUDENTY^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, tisk.

^a Viz obrazová příloha č. 68.

¹ Transparent se objevil na generální stávce.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

160

[1989, 27. listopadu, Liberec¹]

SEVEROČESKÉ VÝSTAVY PODPORUJÍ STUDENTY^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, tisk.

^a Viz obrazová příloha č. 66.

¹ Transparent se objevil na generální stávce.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

161

[1989, 27. listopadu, Liberec¹]

STOJÍME

ZA

ADAMCEM^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha, obr. č. 69.

¹ Transparent se objevil na generální stávce.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 27. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

JEDLIČKŮV

ÚSTAV

LIBEREC^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 67.

¹ Transparent se objevil na generální stávce.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 27. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

ZŠ PRO

TĚLES. POSTIŽ.

ZA OBČANSKÉ FÓRUM^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 67.

¹ Transparent se objevil na generální stávce.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

[1989, 27. listopadu, Liberec, Benešovo náměstí¹]

PODPORUJEME

OBČANSKÉ FÓRUM

TEXTILANA 01^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 67.

¹ Transparent se objevil na generální stávce.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

165

[1989, 4. prosince, Liberec, Benešovo náměstí¹]

PODPORUJEME POŽADAVKY STUDENTŮ

A PROGRAM OBČANSKÉHO FÓRA

DĚLNÍCI PLASTIMATU

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

¹ Transparent byl umístěn na zdi liberecké radnice.

² V tomto období byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

166

[1989, 4. prosince, Liberec, Benešovo náměstí]

DALI

NÁM ROHLÍK [sic]

NENECHME

SE OPÍT!²

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

¹ V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

² Heslo bylo na krabici, kterou na sobě nosil jeden ze studentů VŠST během demonstrace.

167

[1989, 4. prosince, Liberec, Benešovo náměstí]

BUĎ STATEČNÝ

ZVÍTĚZÍME!²

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

¹ V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

² Heslo bylo na krabici, kterou na sobě nosil jeden ze studentů VŠST během demonstrace.

[1989, 4. prosince, Liberec, Benešovo náměstí]

DNEŠNÍ

HESLO:

PŘEDAT

KŘESLO!²

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

¹ V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

² Heslo bylo na krabici, kterou na sobě nosil jeden ze studentů VŠST během demonstrace.

[1989, 4. prosince, Liberec, Benešovo náměstí]

VŠICHNI

JSME SME SI ROVNI,

ALE NĚKDO SI JE POŘÁD

JEŠTĚ ROVNĚJŠÍ!²

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

¹ V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

² Heslo bylo na krabici, kterou na sobě nosil jeden ze studentů VŠST během demonstrace.

[1989, 4. prosince, Liberec, Benešovo náměstí]

NENECHTE ZA

SEBE HOVOŘIT

TY, SE KTERÝMI

NESOUHLASÍTE²

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

¹ V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

² Heslo bylo na krabici, kterou na sobě nosil jeden ze studentů VŠST během demonstrace.

171

[1989, 4. prosince, Liberec, Benešovo náměstí]¹

VIETOR SA²

OBRÁTÍ^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

^a Text je doplněn obrázkem hlavy foukající do větrného kohouta.

¹ V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

² Heslo bylo na krabici, kterou na sobě nosil jeden ze studentů VŠST během demonstrace.

172

[1989, 7. prosince, Liberec, Benešovo náměstí]^{1/2}

PRAVDA VÍTEZÍ^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

^a Text je doplněn portrétem T. G. Masaryka. Viz obrazová příloha č. 65.

¹ Transparent byl umístěn na balkoně liberecké radnice.

² V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

173

[1989, 23 – 24. prosince, Liberec, Soukenné náměstí]¹

POMOZTE²

RUMUNSKU^a

Archiv Milana Drahoňovského. Fotografie transparentu, rukopis.

^a Viz obrazová příloha, obr. č. 57.

¹ V tomto období a místě byl transparent zaznamenán fotografem Milanem Drahoňovským.

² Plakát nosili studenti a vybírali peníze na pomoc Rumunsku.

9.3 Letáky

174

[1989, Liberec][†]

PIJTE MALCAO²

JE TO NÁPOJ

PROSTÝCH

LIDÍ^a

Archiv Zdeňka Jany. Originál letáku, rukopis.

^a Text je doplněn obrázkem krávy a sedláka, který pije Malcao.

¹ Údaje byly získané od Ing. Zdeňka Jany. Bližší časové a místní údaje nebylo možné určit. Jedná se o ironický vtíp, který koloval mezi studenty VŠST. Viz rozhovor Evy Kyselové a Ing. Zdeňka Jany, 1. 6. 2013.

175

[1989, Liberec][†]

300 000 aparátníků KSČ

vydržíš i ze svého platu

SOkA Liberec, Sbírka soudobé dokumentace. Letáky, tisky, rozmnoženiny, brožury. Originál letáku, tisk.

¹ Bližší časové a místní údaje nebyly zaznamenány.

176

[1989, Liberec][†]

KOLEGE, KOLEGA – ŠTĚPÁNE!^a

Archiv Ing. Jana Kloboučka. Originál letáku, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 75.

¹ Leták byl umístěn na nástěnce libereckého podniku Elitron. Údaje byly získané od Ing. Jana Kloboučka, který je autorem letáku. Bližší časové a místní údaje nebylo možné určit. Jedná se o vtíp, který reaguje na situaci vedoucího tajemníka městského výboru KSČ v Praze Miroslava Štěpána, který byl před Vánoci r. 1989 vzat do vazby, kde zůstal i na sv. Štěpána. Viz rozhovor Evy Kyselové s Ing. Janem Kloboučkem, 24. 2. 2013.

[1989, Liberec]

MÁME HOLÉ RUCE

MÁME HOLE V RUCE^a

Archiv Ing. Jana Kloboučka. Originál letáku, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 76.

¹ Leták byl umístěn na nástěnce libereckého podniku Elitron. Bližší časové a místní údaje nebylo možné určit. Podle Ing. Jana Kloboučka reagoval na události 17. listopadu. Viz rozhovor Evy Kyselové s Ing. Janem Kloboučkem, 24. 2. 2013.

[1989, Liberec]

SOUDRUZI!

JEN ŽÁDNÉ EMOCE! SAMODĚŘŽAVÍ

SVRHNEME JEN POKOJNOU, SVĚDOMITOU

PRACÍ V TOVÁRNÁCH A NA POLÍCH!^a

Archiv Ing. Jana Kloboučka. Originál letáku, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 77.

¹ Leták byl umístěn na nástěnce libereckého podniku Elitron. Údaje byly získané od Ing. Jana Kloboučka, který je autorem. Bližší časové a místní údaje nebylo možné určit. Jedná se o reakci na situaci v roce 1989. Vedení KSČ po prvních demonstracích žádalo veřejnost o klid a tvrdilo, že ke změnám dojde pouze v případě, že (viz text). Viz rozhovor Evy Kyselové s Ing. Janem Kloboučkem, 24. 2. 2013.

[1989, Liberec]

1. Jednou budem dál

jednou budem dál,

jednou budem dál,

já vím.

Jen víru mít, doufat a jít,

jednou budem dál já vím [...] ^a

Archiv Pavla Kuchára. Kopie letáku, strojopis.

^a Jedná se pouze o úryvek z písně, která se na letáku dochovala kompletní. Viz obrazová příloha č. 79.

¹ Údaje byly získané od Pavla Kuchára. Bližší časové a místní údaje nebylo možné určit. Píseň zpívali studenti a lidé na demonstracích či jiných shromážděních.

[1989, *Liberec* ^f – *Studentská hymna*.

1. Radujme se, přátelé,
dokud mládí máme.
Až uprchne při radostech,
stáří pocítíme v kostech,
bude s námi amen [...] ^a

Archiv Pavla Kuchára. Kopie letáku, strojopis.

^a Jedná se pouze o úryvek z písně, která se na letáku dochovala kompletní, i s latinským překladem. Viz obrazová příloha č. 80.

¹ Údaje byly získané od Pavla Kuchára. Bližší časové a místní údaje nebylo možné určit.

[1989, 2. polovina roku 1989, *Liberec* ^f – *Vánoční koleda*.

ŠTĚSTÍ, ZDRAVÍ, POKOJ SVATÝ

1. Štěstí, zdraví, pokoj svatý,
vinšujeme vám, nejprv panu hospodáři,
pak našim dítkám!
Zdaleka se běříme, novinu vám neseme,
co jest se nám přihodilo v městě Betlémě [...] ^b

Archiv Pavla Kuchára. Kopie letáku, strojopis.

^a Jedná se pouze o úryvek z písně, která se na letáku dochovala kompletní. Viz obrazová příloha č. 81.

¹ Údaje byly získané od pamětníka. Bližší časové a místní údaje nebylo možné určit.

1989, 21. listopadu, Liberec – Prohlášení studentů VŠST, ve kterém informují o svém vstupu do týdenní stávky a o konkrétních požadavcích.

PROHLÁŠENÍ STUDENTŮ LIBERECKÉ VYSOKÉ ŠKOLY

Pod vlivem událostí z pátku 17. 11. 1989, kdy byla v centru Prahy opět brutálně potlačena poklidná demonstrace pražských studentů, nevidíme již jiné cesty, jak vyjádřit svůj nesouhlas a zděšení nad současnou vnitropolitickou [sic] situací v zemi, a proto jsme vystoupili dne 20. 11. 1989 do týdenní stávky s těmito požadavky:

1. Žádáme ustavení nezávislé vyšetřovací komise Generální prokuratury s účastí zástupců stávkových výborů a zástupců ostatních občanských iniciativ.
2. Žádáme okamžité potrestání osob odpovědných za rozpoutání pražského masakru i jeho přímých organizátorů. Žádáme zveřejnění jejich jmen a funkcí. Žádáme zveřejnění pravdivého svědectví očitých svědků a zveřejnění obrazového materiálu a informace o zdravotním stavu postižených.
3. Vyzýváme pracovníky všech sdělovacích [sic] prostředků, aby se nepodíleli na šíření nepravdivých informací o současném dění v Československu.
4. Žádáme osvobození osob obviněných, obžalovaných, odsouzených a ve výkonu trestu za trestný čin pobuřování a obdobné zneužití ustanovení trestního zákona. Bývají označováni jako političtí vězni.

(V rámci Ženevských a Vídeňských dohod)

5. Žádáme zahájení účinného dialogu se všemi složkami společnosti bez výjimek [sic].
6. Žádáme novelizaci nového tiskového zákona v souladu se závěry konferencí ve Vídni a v Ženevě.
7. Žádáme, aby Ústavou zaručené právo shromažďovací nebylo fakticky znemožněno prováděcími předpisy. Tyto předpisy musí být zrušeny.
8. Žádáme zveřejnění tohoto prohlášení a pravdivé průběžné informování veřejnosti o probíhající studentské stávce, dále žádáme, aby toto naše prohlášení bylo prodiskutováno v živém vysílání Československé televizi za účasti zástupců stávkových [sic] výborů vysokých škol.
9. Obrácíme se na pedagogy všech škol a na ostatní občany se žádostí o maximální podporu.

10. Vyzýváme [sic] všechny, kterým není lhostejný stav v našem [sic] státě, aby vysvoji [sic] vůli generální stávkou 27. 11. 1989 od 12.00 do 14.00 hod. Tento bod je podmíněn nesplněním výše uvedených podmínek.

Občané Československa! Ostře odmítejte provokace typu „bijte komunisty“ „bijte policisty“ a podobná násilická [sic] provolání. Jde o nesmyslná prohlášení, která se absolutně neztotožňují s cílem nás všech. Jakékoliv podobné aktivity mohou jen poškodit náš program vedený humánními aktivitami.

POZOR!! VELMI DŮLEŽITÉ!!!

V Liberci dne 21. 11. 1989

SML, sb. Socialismus, SO5150/1. Originál letáku, strojopis.

1989, 25. listopadu, Liberec – Výzva k účasti na generální stávce adresovaná dělníkům.

DĚLNÍCI, JDE O VÁS, O VAŠE DĚTI!

PŘIPOJTE SE KE GENERÁLNÍ STÁVCE 27. 11. 1989

OD 12.00 – 14.00 HODIN.

PRAHA O VÁS VÍ, PRAHA VÁS POTŘEBUJE!

PRAHA VOLÁ LIBEREC!

DĚLNÍCI [sic] POTŘEBUJEME VÁS, POMOZTE!

ČTĚTE, INFORMUJTE SE, INFORMUJTE OSTATNÍ

NEŠÍŘTE LŽI A POLOPRAVDY, ŠÍŘTE PRAVDU!

DISTANCUJTE SE OD VŠECH PROJEVŮ NÁSILÍ A PROVOKAČNÍCH VÝZEV!

NECHCEME NÁSILÍ!

NEVYVOLÁVEJTE PROVOKAČNÍ HESLA!

POZOR NA PROVOKACE, POZOR NA PROVOKATÉRY!

KDO JINÝ NEŽ MY, KDY JINDY NEŽ TE?

V JEDNOTĚ JE SÍLA!

ZABRAŇTE NÁSILÍ!

PŘEKONEJTE BARIÉRU STRACHU!^a

SML, sb. Socialismus, SO5185. Originál letáku, rukopis.

^a Viz obrazová příloha č. 78.

1989, 25. listopadu, Liberec – Prohlášení libereckých hudebníků, ve kterém vyjadřují podporu OF a vyzývají další hudebníky, aby se přihlásili k tomuto prohlášení.

PROHLÁŠENÍ LIBERECKÝCH HUDEBNÍKŮ

Protože se nás hluboce dotýká vše, co souvisí s kulturním dění v našem státě, nemůže nám být lhostejné stagnace let minulých, která se projevila kromě ostatních oblastí také v oblasti kulturní (jak to ve svých člancích dokládá například Judr. [sic] Jaroslav Čada).

Právě tak nám nemůžou být lhostejny události a dění posledních dnů, protože jejich výsledek bude mít dopad na naše budoucí působení v kulturní oblasti, ale na vše, co se týká budoucnosti nás všech.

Drtivá většina našich kolegů, zvláště profesionálních, už své stanovisko vyjádřila buďto vystoupením ve sdělovacích prostředcích nebo stávkou, to jest zrušením svých smluvních vystoupení, čímž se dobrovolně vzdala znační části svých honorářů.

Oproti tomu my jsme se zatím prakticky připravili [sic] pouze o několik hodin svého volného času účasti na manifestacích a nepovažujeme toto sami pro sebe za dostačující a nás uspokojující, PROTO VEŘEJNĚ PROHLAŠUJEME:

1. Plně se ztotožňujeme s požadavky Občanského fóra [sic], a proto ho od této chvíle považujeme za svého mluvčího.
2. Požadavky OF budeme plně podporovat.
3. Vyzýváme další liberecké hudebníky, aby se přihlásili k tomuto prohlášení, které bude odesláno k rukám představitelů OF v Praze.
4. Libereckému OF bude dán k dispozici výtěžek ze společného koncertu libereckých hudebníků.

V Liberci dne 25. 11. 1989^a

Archiv Pavla Kuchára. Kopie letáku, strojopis.

^a Viz obrazová příloha č. 82.

1989, 26. listopadu, Liberec – Prohlášení vedení VŠST a stranické organizace, ve kterém je vyjadřována podpora studentům.

ŠKOLA VÁS CHCE, ŠKOLA VÁS POTŘEBUJE

Prohlášení vedení VŠST a stranické organizace

ze dne 26. 11. 1989

Studenti, jsme s vámi!

Podporujeme vaši odvahu, aktivitu a politickou prozíravost.

Chceme vést, stejně jako vy, otevřený a účinný dialog se všemi vrstvami naší společnosti.

Manifestační stávkou podpořme úsilí generálního tajemníka

ÚV KSČ Karla Urbánka a premiéra Ladislava Adamce.

Studenti, jdeme s vámi do stávky za demokracii, za socialismus.

ZA NOVOU SOCIALISTICKOU

ÚSTAVU

NOVÉ ZÁKONY CHCEME A POTŘEBUJEME

Archiv Zdeňka Jany. Originál letáku, strojopis a rukopis.

1989, 27. listopadu, Liberec – Požadavky OF VŠST adresované rektorovi školy.

Včera 26. 11. 1989 uvedl pan rektor, že je ochoten jednat s OF, a to v případě konkrétních požadavků. OF VŠST vítá tuto iniciativu.

Požadujeme:

- 1/ Novelu VŠ zákona, předešlá nebyla demokraticky prodiskutována ve společnosti.
- 2/ Demokratické přijímací řízení na VŠ, aby přístup k VŠ vzdělání byl pro každého dle jeho schopností.
- 3/ Žádáme, aby bylo zabráněno jakékoliv diskriminaci u zkoušek ať už z náboženských či politických důvodů.
- 4/ Prodiskutujeme profily studentů a zajistíme experty z praxe.
- 5/ Požadujeme revizi osnov výuky společenských věd vzhledem k novým spol. podmínkám.
- 6/ Požadujeme dostatek kvalitních učebnic a skript s nejnovějšími poznatky vědy a techniky.
- 7/ K semestrálním pracím, ve většině případů nepřinesou žádné poučení, jen zbytečně ztrácíme čas.
- 8/ Povinné předměty zrušit, účast závisí především na přednesu.
- 9/ Požadujeme možnost individuálních osnov dle zaměření studenta.

Poznámka:

Distancujeme se od vystoupení pana Slámy dne 26. 11. . [sic] Nemluví za nás. Distancujeme se dále od návrhu promítat pracovní videozáznam z jednání vedení školy s pracovníky školy VŠST, jejíž zveřejnění je v pravomoci výhradně p. rektora. Jedná se nám o konkrétní dialog a ne o skandalizaci jednotlivých osob.^a

27. 11. 1989

Archiv Pavla Kuchára. Originál letáku, strojepis.

^a Viz obrazová příloha č. 83.

1989, 27. listopadu, Liberec – Prohlášení pracovníků závodu 05 s. p. Textilana Liberec, ve kterém vyjadřují podporu demokratizačnímu procesu v ČSSR.

Prohlášení

pracovníků závodu 05 s. p. Textilana Liberec na podporu demokratizačního procesu probíhajícího v ČSSR

Dne 27. 11. 1989 se sešli pracující závodu ve 12.00 na manifestační stávce, aby podpořila své stanovisko k současným událostem. Stavíme se za požadavky studentů vyjádřené ve Výzvě ke spoluobčanům. Oceňujeme, že některé požadavky se již realizují [sic] dále však trváme na důsledném splnění níže uvedených zásadních bodů:

1. Označit konkrétní viníky zodpovědné za zásah 17. 11. 1989
2. Trváme na tom, aby nová vláda byla sestavena z lidí, kteří budou mít důvěru celého národa a budou zvoleni ve svobodných volbách.
3. Podporujeme stanovisko, aby Federální shromáždění zrušilo článek ústavy ČSSR, který zajišťuje vedoucí úlohu KSČ.

Toto prohlášení bude dáno na vědomí:

1. Stávkovému výboru VŠST v Liberci
2. Vedení s. p. Textilana, podnikovému výboru KSČ a ROH
3. Okresní odborové radě v Liberci
4. Okresnímu výboru KSČ v Liberci

V Liberci dne 27. 11. 1989

zaměstnanci závodu

Textilana 05 nepracuje

Archiv Pavla Kuchára. Originál letáku, strojopis.

1989, 27. listopadu, Liberec – Informace studentského stávkového výboru týkající se OF.

1) Občanské fórum není politickou organizací, nýbrž otevřeným sdružením občanů. Cílem Občanského fóra je sdružovat všechny, kteří jsou kritičtí k současným politickým poměrům a chtějí přispět k tomu, aby republika byla svobodná a demokratická. Občanské fórum může vzniknout v kterémkoli městě republiky tím, že se lidé ztotožní s jeho cíli a prohlásí se Občanským fórem

2) Lenin: „Demokracie je možnost odvolání lidí, kteří se zpronevěřili svému poslání.“

3) Dotazy dělníků:

Co Chcete?

vy jste měli konkrétní představy? Spíše jste věděli, (co nechcete (fašismus, bída, hlad)

Co nyní?

svobodné volby, zrušení ústavního článku vedoucí úlohy KSČ, vytvoření vlády, v které by byly obsaženy všechny složky společnosti.

Jaká je Vaše představa o svobodných volbách?

několik stran – několik kandidátů s různými programy

diskusní kluby, pravidelně styky voličů s poslanci a funkcionáři.

Konkrétní body v představě ekonomiky

nevzdávat se plánu, ale doplnit jej při řízení hospodářství tržními mechanismy bez ohledu na politické zájmy

Úloha parlamentu

politikou KSČ byla úplně potlačena funkce parlamentu jako řídicího orgánu ve státě

4) M. Gorbačov: „Přestavba bez glasnosti neexistuje“.

U nás se přestavba dělá, ale glasnost se zakazuje.

Informace studentského stávkového výboru

V Liberci 27. 11. 1989, 4.00 hod

Archiv Pavla Kuchára. Originál letáku, strojopis.

1989, 29. listopadu, Liberec – Prohlášení OF Železničních opraven a strojíren Liberec, ve kterém si jeho představitelé stěžují na činnost televizního moderátora S. Honzíka.

V Liberci dne 29. 11. 1989

Nelíbí se nám způsob, jakým s. [sic] Honzík prezentuje situaci v našem městě. Minulý týden probíhala od úterý masová, tisícová shromáždění na náměstí Bojovníků za mír.

/MF uvedla v úterý 10 000, ve středu 15 000 lidí/.

S. Honzík nezveřejnil v televizi ani jedno. O obrovské generální stávce, při které se ani náš závod nedostal na náměstí, též neinformoval. Zajímala ho sněhová kalamita na frýdlantsku [sic].

Dne 28. 11. 1989 v Aktualitách informoval o jakémsi rozkolu mezi „Občanským fórem“ a studenty. S tím nemůžeme souhlasit. My za našimi studenty stojíme, stáli jsme [sic] a stát budeme.

Žádáme vás proto o podávání úplných informací o našem krásném městě a dění v něm.

Občanské fórum

Železničních opraven a strojíren

Liberec

Archiv Zdeňka Jany. Kopie letáku, strojopis.

1989, 30. listopadu, Liberec – Prohlášení SV VŠST, ve kterém studenti varují veřejnost před zvěstmi o kolejní menze.

STÁVKOVÝ VÝBOR VŠST UPOZORŇUJE

Menza VŠST vaří a její zaměstnanci nás podporují, proto se výrazně distancujeme od nanejvýš zvláštních pokusů individuí obcházejících byty v Liberci s prosbou o jídlo pod záminkou, že menza nevaří a mají hlad.

Liberec 30. 11. 1989^a

Archiv Pavla Kuchára. Originál letáku, strojopis.

^a Viz obrazová příloha č. 84

1989, 1. prosince, Liberec – Požadavky OF VŠST v Liberci, které jsou adresovány rektorovi školy Prof. RNDr. Bohuslavu Střížovi.

Občanské fórum VŠST v Liberci považuje rektora školy Prof. RNDr. Bohuslava Stříže, DrSc. za jediného představitele VŠST v Liberci a obrací se na něj s těmito požadavky:

1. Okamžitě zrušit politické a společenské organizace na VŠST kromě odborové organizace a studentské organizace.
2. Zrušit své členství a funkce ve všech orgánech KSČ.
3. Žádáme okamžitou resignaci na funkce všech prorektorů, kvestorky [sic], děkanů a všech proděkanů obou fakult. Katedry necht' zváží [sic] zda doporučí svým vedoucím resignaci na funkce vedoucích kateder.
4. Žádáme okamžité zapečetění kádrových materiálů a jejich fyzické zničení a následné zrušení kádrového oddělení.
5. V souvislosti se stávající situací na VŠST žádáme o doplňování pedagogického sboru školy kvalitními odborníky.

Občanské fórum VŠST Liberec

V Liberci dne 1. 12. 1989

Archiv Pavla Kuchára. Kopie letáku, strojopis.

1989, 1. prosince, Liberec – Návrh první části požadavků studentů VŠST Liberec.

Návrh první části požadavků studentů VŠST Liberec

1. Vytvoření orgánu, který by byl složen:

- a) pedagogický sbor
- b) zástupci studentů

Poměr studentů a pedagogů (50 na 50).

Předpokládaný počet 4 – 5 zástupců na každé straně.

Operační oblast upřesnit po dohodě s rektorem.

2. Požadujeme návrat k historicky osvědčeným akademickým právům pedagogů a studentů:

- a) tajné volby akademických funkcionářů (volí stejný počet studentů a pedagogů)
- b) vymezení a definování akademické půdy
- c) přesné vymezení podílu studentů na řízení školy (ad 1)

3. Okamžité složení funkcí prorektorů, děkanů a proděkanů do rukou rektora, který obsadí tyto funkce dle vlastního uvážení, avšak po prodiskutování s novým vzniklým orgánem (složený ze pedagogů a studentů). Toto opatření platí do termínu konání tajných voleb.

4. Okamžitý návrat k pětiletému systému výuky na technických VŠ. Okamžitý přechod současných 4 – letých [sic] oborů na 5 - ti leté [sic]. Vypracují odpovědní pedagogové po dohodě se zástupci studentů.

5. Okamžité zrušení výuky předmětů:

- a) MDH
- b) FE – politická ekonomie
- c) MF – marxistická filosofie
- d) VK – vědecký komunismus

Na konci zimního semestru se nebudou udělovat zápočty z těchto předmětů.

6. Od příštího semestru nahradit předměty ad bod 5.

1. r. – dějiny Československého státu

2. r. – mikro [sic] a makro ekonomika

3. r. – filosofie

4. r. – politologie a sofiologie [sic]

Bude probíhat formou semináře, místo přednášek diskusní tribuny, kde budou vystupovat pedagogové.

7. Požadujeme uvolnění prostor v areálu školy k dispozici stávkovému výboru (včetně telefonu).

8. Požadujeme zrušení povinné účasti na přednáškách.

9. Posunutí zápočtového týdne, řádného zkouškového období a prodlouženého zkouškového období o dva týdny do letního období. Letní semestr bude zkrácen o dva týdny.

10. Zrušení zkoušky z Obrany socialistického státu.

11. Individuální studijní plán, pro aktivní členy stávkového výboru, kteří budou pokračovat v další práci, s okamžitou platností.

1. 12. 1989

Stávkový výbor studentů VŠST

Liberec

Archiv Pavla Kuchára. Kopie letáku, strojopis.

1989, 2. prosince, Liberec – Zamyšlení OF o právech LM v ČSSR.

LIDOVÉ MILICE A PRÁVO

Lidové milice nebyly v ČSSR ani v dřívější ČSR (v padesátých letech) právně konstituovány. Neexistuje právní norma, která by upravovala jejich vznik, organizaci a pravomoce [sic]. V důsledku toho také neexistuje právní úprava týkající se držení zbraní LM.

Jestliže právní předpisy upravují existenci jakýchkoli jiných organizací nebo možnost vznikání nových organizací, stran či spolků, znamená to, že ve skutečnosti, vzhledem k neexistenci právní úpravy LM, tyto právně neexistují. Něco takového v právním státě není možné, existence LM je tudíž jenom faktická a postrádá tedy jakéhokoliv právního základu. Zákon o zbraních a o střelivu č. 147/83 Sb. a vyhláška provádějící k tomuto zákonu č. 10/84 právně upravující možnost získání a držení střelné zbraně, to se však týká pouze jednotlivce, nikoli organizace a pokud tedy člen LM drží střelné zbraně, z hlediska právního se dopouští trestního činu neoprávněného držení střelné zbraně, (nikoli přečinu nedovoleného ozbrojování, protože přečinu se dopustí ten, kdo drží jednu střelnou zbraň nikoli hromadně účinnou.)

LM jsou však vybaveny samopaly vzor 58, to je zbraněmi střelivými dávkou. Z hlediska právního se tedy jedná o zbraň hromadně účinnou, jejíž držení naplňuje skutkovou podstatu trestného činu, nikoli přečinu.

Je však třeba vzít na zřetel to, že LM jsou vybaveny ještě těžšími zbraněmi, lehkými a těžkými kulomety, protitankovými zbraněmi včetně bezzákluzovými kanony atd.

Jediná právní norma, týkající se LM, je ustanovení 40/74 Sb. o SNB, podle kterého LM mohou být spolu s oddíly SNB povolány k plnění úkolu za účelem zachování veřejného pořádku, ochrany, apod. ale toliko s oddíly SNB. Tato norma upravuje pouze možné použití LM, nikoli však jak již bylo zhora [sic] uvedeno, jejich vznik, samotnou existenci atd. (prav.)

Liberec 2. 12. 1989

Občanské fórum^a

Archiv Pavla Kuchára. Kopie letáku, strojopis.

^a Viz obrazová příloha č. 85.

1989, 3. prosince, Liberec – Prohlášení SV VŠST, ve kterém studenti vysvětlují důvody k setrvání ve stávce.

PROČ STÁVKUJEME

Dnes dochází k rozhodujícímu okamžiku studentské stávky, euforie z prvních částečných úspěchů opadá, přicházejí zprávy o dalších splněných požadavcích, různí se názory na smysl pokračování stávky.

Ale čeho jsme to vlastně dosáhli? Vedení státu provedlo zatím v kontextu celospolečenského vývoje nepodstatné, dílčí kroky ke splnění našich požadavků, avšak prvořadý požadavek, zaručení právního státu řízeného zodpovědnými, čestnými, byrokratickým aparátem nespoutanými lidmi, kteří dostanou důvěru lidu ve svobodných volbách [sic] i nadále plněn není! Opětovně zdůrazňuji, že i nadále platí stávkující zákony a prováděcí předpisy stranící vedoucí úloze KSČ, včetně vojenské přísahy, i nadále existuje struktura LM, kterou lze kdykoliv znovu vyzbrojit. Vážíme si vedení školy v osobě pana rektora Stříže, který se zavázal, že na naší škole se nebudou z jejich strany nijak postihovat studenti podílející se na stávce, ale nemůže nás to uspokojit, když naše činnost je podle platných čs. zákonů trestná a tím nám stále hrozí několikaleté vězení. Nemůžeme proto dnes věřit pouze slibům vedení státu, které nás ještě nepřesvědčilo o své nezájatosti a čestnosti. Proto je bezpodmínečně nutno žádat právní záruky splnění našich požadavků. Nesmíme dnes promarnit svoji šanci. Dveře jsou pouze přiotevřené, je třeba je otevřít dokořán. Neexistuje žádná částečná svoboda – buď svoboda [sic] nebo nesvoboda. Teď skutečně není důležitá škola, ale to v jaké společnosti budeme žít. K čemu by nám byl titul inženýra, kdybychom i nadále žili ve stávajících podmínkách byrokratického řízení, které stále funguje, a které nezaručuje možnost svobodně se rozhodnout o své budoucnosti, zvolit si obor, který nás skutečně zajímá a ne odchodit 4 – 5 let školy a pak dělat práci neuspokojující naše představy ani schopnosti a nemající ani časti smysl. Jedna ze starých mudrosloví praví, že jedním z největších hříchů je utéci od rozdělané práce, vzdát se v půlce cesty. Za náš stávkový výbor prohlašuji, že my se nevzdáme, od naší práce neutečeme, a jsme přesvědčeni o nutnosti pokračování stávky. A tak jako jsme se my v první den stávky postavili za vás, musíte se vy dnes postavit za nás a vytrvat s námi až do doby, než budou dány právní záruky splnění všech požadavků.

Mějte na paměti, že se v těchto dnech rozhoduje o naší společné budoucnosti. Jsem přesvědčen, že je v našich silách napomoci tomu, aby Československo bylo svobodnou zemí, morálním vzorem pro vytvoření tolik proklamovaného společného evropského domu.

3. 12. 1989

Stávkový výbor VŠST

Archiv Pavla Kuchára. Kopie letáku, strojopis.

195

1989, 6. prosince, Liberec – Požadavky OF VŠST adresované rektorovi školy.

Občanské fórum Vysoké školy strojní a textilní v Liberci s pocitem nutnosti zvýšení prestiže VŠST se obrací na jejího představitele, rektora prof. RNDr. Bohuslava Stříže, DrSc. s následujícími požadavky.

žádáme:

- 1) aby písemně nabídl možnost návratu bývalým pracovníkům VŠST, kteří v důsledku tzv. „konsolidačního procesu“ byli nuceni opustit pracoviště vysoké školy. Současně žádáme, aby o jejich odpovědích bylo informováno Občanské fórum.
- 2) rehabilitaci těch zaměstnanců, kteří v tzv. „období normalizace“ byli zbaveni možnosti pedagogického působení.
- 3) okamžité vyhlášení konkursů na místa pedagogů
- 4) odpovídající zastoupení nestraníků ve vedení vysoké školy.
- 5) uspořádání diskusního fóra formou panelové diskuse za účasti akademických funkcionářů VŠST, vedoucích kateder, zástupců Občanského fóra a politických organizací na téma „Uplatnění ústavních změn v podmínkách VŠST“.

Občanské fórum

VŠST

V Liberci 6. 12. 1989^a

Archiv Pavla Kuchára. Kopie letáku, strojopis.

^a Viz obrazová příloha č. 86.

1989, 6. prosince, Liberec – Provolání OF VŠST, ve kterém jsou vyzýváni zaměstnanci VŠST, aby se v případě nesplnění požadavků OF připojili k manifestaci 11. prosince.

PROVOLÁNÍ

Vyzýváme zaměstnance Vysoké školy strojní a textilní v Liberci, aby se v případě, že nebudou splněny požadavky Občanského fóra, vyhlášený v ČST dne 3. 12. 1989, připojili v pondělí 11. prosince 1989 k manifestační generální stávce.

Občanské fórum

VŠST

V Liberci 6. 12. 1989

Archiv Pavla Kuchára. Kopie letáku, strojopis.

1989, 11. prosince, Liberec – Prohlášení SV VŠST, ve kterém studenti vysvětlují důvody k setrvání ve stávce.

Herci skončili – studenti pokračují

Máme za sebou tři týdny naší velké stávky. Dokázali jsme ve srovnání s jakýmkoliv protestním hnutím ve druhé polovině dvacátého století u nás doposud nemožné. Naše studentská revoluce zvedla mohutnou celonárodní vlnu protestu proti stávajícímu totalitnímu systému.

Během tří týdnů se mnoho změnilo. Z veřejného života odcházejí dvacetiletou konsolidací drženi nekompromitovanější osoby, mění se ústavní články, doposud neotřesitelné, propouštějí se političtí vězni. Stále však na vedoucích místech všech stupňů společnosti zůstávají lidé zodpovědní za současnou naši krizi. A dále nejsme spokojeni s velice špatnou situací na Slovensku. Ale ve vyjmenovávání dosažených úspěchů a neúspěchů nesmíme zapomenout, proč jsme my studenti začali stávkovat.

K prvnímu bodu našich požadavků, t.j. potrestání všech viníků zodpovědných za krvavý masakr 17. listopadu 1989 v Praze, lze dodat jen toto – nejen že nebyl do dnešního dne nikdo potrestán, nebili ani označeni viníci!

Z chování předvedených svědků, kteří jsou očividně politicky odpovědní za zákrok, je přinejmenším podivné! Pan Jakeš nic neví, pan Štěpán má zase dobrou paměť, ale komisi se raději vysmívá, než aby vypovídal. Své prohlášení (uvedené v Mladé frontě 9. 12. 1989), že „pražské studentské demonstrace se utopí v krvi, nepřipojí-li se k němu i ostatní vysoké školy“, už asi pozapomněl. Oba se ale svorně cítí nevinní!

Hroutící se diktatura KSČ se za pomoci svého mocenského aparátu snaží zlikvidovat konkrétní materiály. My proto musíme trvat na podrobném vyšetření tohoto zákroku, neboť jsme přesvědčení, že toto vyšetření povede k odhalení mocenských praktik vedení KSČ, které se ještě zdaleka nevzdává svého monopolního postavení vedoucí síly ve společnosti a je i nadále schopno ztracené pozice dobýt zpět za každou cenu. Když dosáhneme odhalení zákroku, vyjdou praktiky KSČ na světlo, a tím se otevřou oči celému národu.

Dokud se nevypořádáme s minulostí, nemůžeme začít budovat novou demokratickou společnost.

Obracíme se proto na novou vládu, které vyslovujeme tímto důvěru, s žádostí, aby podpořila naše požadavky a použila všech prostředků, které povedou k úplnému a pravdivému vyšetření událostí ze 17. listopadu 1989.

11. 12. 1989, Liberec

Stávkový výbor VŠST

Archiv Pavla Kuchára. Kopie letáku, strojopis.

1989, 22. prosince, Liberec – Vánoční zpravodaj VŠST, č. 11.

VŠST Vánoční zpravodaj

11

Vánoce se řítí v revoluční kvas obrozující se společnosti, student

balí pozůstatky učených knih, jež se otrásají v proudu změn vědeckých názorů marxisticko-leninských v jiná a vybaven patřičným množstvím letáků, plakátů i jiných tiskovin vyráží ve svůj domov, aby zde při vánoční pohodě šířil osvětu a pomáhal tak národu při cestě z tunelu demagogie v krajinu [sic] demokracie.

Odjíždí s nadějí, že všichni [sic] kde mohou učiní vše, aby se on student navrátil ke svému studiu a nemusel po ulicích utíkat před napřaženou rukou třímající obušek, jež mlátil ve jménu kohosi či čehosi. Otrásají se ideje, třesou se židle, žel Bohu i domy a celá města. Diktátor car Nikolaj v prachu cesty utíká na nejbližší letiště zachránit si alespoň život. No snad tu tíhu odpovědnosti žádné letadlo neusne.

Absurdní taškařice střídá groteskní drama a v bouřlivém dění rodí se nové. A my chceme věřit, že nové bude i lepší.

Tak, lidičky, šťastný a veselý.

Poděkování příslušníkům StB

Blíží se vánoce, a stávkový výbor se domnívá, že je na čase poděkovat všem příslušníkům StB, kteří po dobu stávky pečovali o naši bezpečnost. Tohoto úkolu se zhostili dobrovolně a nutno podotknout, že nás v práci [sic] příliš nerušili. Dění na stávkovém výboru zaznamenávali v tichosti, a dbali na to, abychom se nedopouštěli příliš hrubých chyb. O jejich skromnosti svědčí to, že neustále setrvávají v anonymitě.

Abychom i jim mohli popřát klidné a ničím nerušené vánoce, rozhodl se celý stávkový výbor svou činnost během vánočních svátků podrobně zaznamenat. Po svátcích bychom s příslušníky StB zasedli u jednoho stolu, navázali s nimi soudružské rozhovory a veškeré materiály z posledních dnů jim předali. Pokud by ale bylo komu. Dozvěděli jsme se, totiž velmi nepříjemnou zprávu. Současné vedení ministerstva vnitra¹ hodlá převážnou část těchto jednotek zrušit. Pokud dojde ke zrušení těchto jednotek a příslušníci StB budou nuceni převléknout neprůstřelné vesty, které nosili doposud, za vesty Technických služeb města Liberce, pak nám nezbyde [sic], než všem v jejich novém zaměstnání popřát mnoho pracovních úspěchů. Zároveň upozorňujeme státní bezpečnost, že oranžové vesty jsou nejenom slušivější, ale i mnohem prospěšnější.

Přátelům /1816/

Vám ještě přeje zlaté dny
a zlaté noci vlídný osud,
k vám a pozorností upřeny
žen oči hluboké jsou dosud
Ó hřejte, pějte, než i vám
jak sen dni minou bezstarostné:
já vaší veselici prostné
se skrze slzy usmívám.

Přátelům /1825/

Až doposud jsem mlčel, nepřítelé....
A vám se zdá, že hněv můj dávno zhas,
já ale číhám, rozhlížím se bděle
a vyberu si některého z vás:
nenadále a navždy bude ztracen,
koho mé kruté spáry zadrží.
Tak lačný jestřáb hledí dolů s mračen
a pozoruje husy v kaluži

Vážení přátelé

Zpravodaj, který právě čtete [sic] je poslední před vánocemi. Přáli bychom si společně s Vámi, aby letošní vánoce byly skutečnými svátky klidu a míru. I my Vám přejeme mnoho příjemných překvapení pod stromečkem, mnoho pěkných dáreků. A až je budete rozbalovat, zkuste vzpomenout na ten nejkrásnější, který jsme Vám nedali my, ale o který jste spolu s námi bojovali. Věřte, že patří mezi dárky nejdražší. Nesmíme dopustit, aby nám ho opět někdo nevzal. Chovejme se tak, aby si ho po létech vážili i naše děti, a nemuseli o něj znovu bojovat.^a

Archiv Zdeňka Jany. Kopie letáku, strojopis.

^a Viz obrazová příloha č. 87.

199

[1989, Liberec] – Výzva studentů VŠST adresovaná pracovníkům závodů. Studenti je žádají o povolení vstupu do jejich závodů

Milí spoluobčané,

nebyli jsme vpuštěni do vašeho závodu. Chtěli bychom promluvit na vašem shromáždění.

Máme si co říci – nechceme, aby došlo k vzájemné neinformovanosti.

Vyžádejte si, prosíme, na vedení Vašeho shromáždění naše vpuštění.

Studenti VŠST

Archiv Pavla Kuchára. Kopie letáku, strojopis.

¹ Údaje byly získané od Pavla Kuchára. Bližší časové a místní údaje nebylo možné určit.

[1989, Liberec]¹ – Zamyšlení René Matouška nad současnou situací v Československu.

Malé zamyšlení.

Čas změn v naší zemi, jak politických tak i v myšlení lidí je jako cválající kůň. Náhodou jste se dostali do sedla koně, který je ve cvalu [sic] a vy jste nikdy neseseděli v sedle. Jak se zachováte? Necháte se vyhodit ze sedla, nebo se budete snažit v sedle udržet a rychle se naučit jak v sedle sedět, aby vás co nejméně bolol [sic] zadek a začali jste mít u cvalu koně prožitek a radost? Myslím si, že druhá možnost je lepší. Cval koně však nemůže trvat dlouho. Kůň si musí odpočinout, přejít od cvalu ke klusu a potom ke kroku. Nakonec přichází odpočinek, ale ten vyžaduje od toho, kdo seděl v sedle, aby se o koně postaral a tak měl možnost si druhý den opět sednout do sedla.

Když to jezdec neudělá, kůň se mu začne bránit. A kůň se bránit umí.

Toho, koho kopne [sic] to pořádně bolí.

Kdo byl včera posazen do sedla, měl by dnes koně ovládnout, mít radost z jízdy a pamatovat na odpočinek, ošetření a lásku k tomu, kdo celý den nesl jeho tíhu na svém hřbetě.

Snad nikoho neurazím, když přirovnávám poctivé občany naší země ke koni, a naši novou vládu k jezdcí sedícímu v sedle. Jsme opravdu jako cválající kůň. Ale jak dlouho? Blíží se doba, kdy si budeme muset odpočinout a nabrat sílu na druhý den. Jsem přesvědčen, že v sedle sedí ten nejlepší jezdec, který dokáže svého koně správně vést [sic] aby se mu nezranil, pamatuje na jeho ošetření, odpočinek a dává mu mimo povinností i pocit volnosti. Stává se, že jezdec není svému koni správným pánem, šlehne ho bičem nebo mu zaryje ostruhy hluboko do slabin a kůň ho vyhodí ze sedla.

Mám velké přání. Chtěl bych být částí koně, co nese jezdce [sic] u kterého nachází porozumění, lásku, spravedlnost, pochopení pro drobné rozmary, plný žlab a cítí pevnost ruky, která drží jeho uzdu.

René Matoušek

OF Liberec.

17. 12. 1989.

Povoleno OK ONV Liberec, č. 3505 280 89

Za OF odpovídá Vladimír Pekuláš

Archiv Zdeňka Jany. Kopie letáku, strojopis.

¹ Údaje byly získané od Zdeňka Jany. Bližší časové a místní údaje nebylo možné určit.

[1989, Liberec] – Program Liberecké iniciativy.

Liberecká iniciativa

Liberecká iniciativa vznikla 18. 11. 1989 jako reakce na nesmyslně [sic] brutální zásah složek MV 17. 11. 1989 proti pokojné manifestaci studentů v Praze.

3 požadavky studentů a dramatických umělců se plně ztotožňujeme, především však prohlášením a požadavky Občanského fóra a Demokratické iniciativy.

Program Liberecké iniciativy:

1/ okamžitá demise vlády

2/ vytvoření prozatímní vlády za účasti všech politických stran, včetně těch, které spadají pod Národní frontu.

3/ žádáme vyhlášení svobodných demokratických voleb

4/ uznání základních lidských práv, svobodu shromažďování, svobodu slova a tisku.

Dále požadujeme:

1/ aby ihned odstoupili ze svých funkcí ti členové předsednictva ÚV KSČ, kteří jsou bezprostředně spojeni s přípravou intervence pěti států Varšavské smlouvy z roku 1968 a kteří jsou odpovědní za mnoholetou devastaci všech oblastí společenského života u nás.

Jmenovitě jde o: Gustava Husáka, Miloše Jakeše, Jana Fojtíka, Miloslava Zavadila, Karla Hofmana a Aloise Indru. Zhoubná politika těchto lidí, kteří po léta odmítali jakýkoliv demokratický [sic] dialog se společností zcela zákonitě vyústila do hrůzných událostí posledních dnů.

2/ aby ihned odstoupil první tajemník MV KSČ v Praze Miroslav Štěpán a federální ministr vnitra František Kinel, kteří jsou odpovědní za všechny zásahy, které policie v posledních měsících provedla proti pokojné manifestujícím občanům.

3/ aby v komisi, která bude prošetřovat zásahy policie proti demonstrantům [sic] byli zástupci Občanského fóra.

4/ aby byli okamžitě propuštěni všichni vězňové, svědomí včetně těch, kteří byli zadrženi v souvislosti s posledními manifestacemi.

Mluvčími L. M. : Gabriela Kafková Husova 205/58 LIB 5

Tomáš Hájíček Matoušova 56 LIB 3

Martin Vlasák Banskobystrická 216/22 LIB 8

Miloš Sabásek Spartakiádní 238 LIB 8

Archiv Zdeňka Jany. Kopie letáku, strojopis.

¹ Údaje byly získané od Zdeňka Jany. Bližší časové a místní údaje nebylo možné určit.

10 ZÁVĚR

Rozpad komunistického režimu v roce 1989 představuje významný mezník v historii Československa. Na tomto procesu se podílela také společnost, která v roce 1989 prokázala schopnost aktivizovat se, bránit a vyjadřovat k tehdejší situaci. Výsledkem bylo pořádání demonstrací, manifestací a postupné formování opozice. Prostředkem k prosazování požadavků a vlastních názorů společnosti se staly spontánní prameny. Na manifestacích se objevovaly transparenty volající po svobodě a spravedlnosti. Na zdech a výlohách byly vylepovány plakáty dožadující se podpory ve snažení proti režimu, upozorňující na některé události nebo čistě apelující na svědomí občanů. Mezi lidmi kolovaly letáky, které zveřejňovaly požadavky stávajících, vyjadřovaly se k tehdejší situaci nebo potvrzovaly podporu OF a studentům.

K takovéto aktivizaci společnosti docházelo i na regionální úrovni. V Liberci se objevovaly spontánní prameny, které měly zpočátku obecný charakter, volaly po svobodě, pravdě a úsilí veřejnosti v „boji“ proti režimu. Postupem času reagovaly na konkrétní události celostátního, ale také regionálního charakteru, například na zvolení vlády s pěti nekomunisty, na zrušení 4. článku ústavy nebo kandidaturu Václava Havla na prezidenta ČSSR. Vedle toho se v Liberci objevovaly rýmované a ironicky laděné texty reagující obecně na neschopnost režimu a volající po změně. Hlavními aktéry v množení a vytváření spontánních pramenů byli studenti VŠST, SV VŠST a OF, ale také jednotlivci z řad libereckých občanů. Vylepovací plochy se v Liberci vyskytovaly na nejfrekventovanějších místech, Soukenném náměstí, Šaldově a Benešově náměstí, na Harcovských kolejích a další.

Všechny tyto prameny dnes dokreslují události roku 1989 v Liberci. Zjišťujeme, jak společnost vyjadřovala nespokojenost s režimem a jaká atmosféra vlastně v tomto období panovala. Díky nim se také často dozvídáme, jaký protiútok proti tomuto snažení vedl režim a jak ho přijímal. V současnosti nám dotvářejí představu o povaze českého národa, schopného velké aktivity v dobách nepohody a krize. Spontánní prameny nám dokazují fakt, že se liberecká společnost aktivizovala později než pražská, ale zato svoje požadavky v následujícím období prosazovala aktivně a důrazně, často s typicky českým humorem a ironií.

11 SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

11.1 Prameny

11.1.1 Archivní prameny

- SOKA Liberec
 - Sbíрка soudobé dokumentace
 - fond Občanské fórum Liberec
 - Sbíрка fotografií z 27. listopadu 1989 v Liberci
 - fond Městský národní výbor Liberec
 - fond Okresní národní výbor Liberec
- Severočeské muzeum v Liberci
 - fond Socialismus
- Osobní archiv Milana Drahoňovského
- Osobní archiv Ing. Jana Kloboučka
- Osobní archiv Zdeňka Jany
- Osobní archiv Pavla Kuchána
- Osobní archiv RNDr. Kláře Císařové

11.1.2 Tisk

Regionální tisk

- Průboj, 1989
- Vpřed, 1989

11.1.3 Tiskem vydané prameny

- HANZEL, Vladimír: Zrychlený tep dějin: Reálné drama o deseti obrazech: Autentické záznamy jednání představitelů státní moci s delegacemi hnutí Občanské fórum a Verejnost' proti násiliu v listopadu a prosinci 1989, 1. vyd. Praha, OK centrum 1991, ISBN 80-900029-2-4.
- HVÍŽDALA, Karel: *Výslech revolucionářů z roku '89*, 1. vyd. Praha, Primus 2000, ISBN 80-85625-12-1.

- *Mocní? a Bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview*, VANĚK, Miroslav (ed.), Praha, Prostor 2006, ISBN 80-7260-161-X.
- OTÁHAL, Milan – VANĚK, Miroslav: *Sto studentských revolucí, Studenti v období pádu komunismu - životopisná vyprávění*, 1. vyd. Praha, Lidové noviny 1999, 80-7106-337-1.
- PECKA, Jindřich: *Spontánní projevy pražského jara 1968 – 1969*. 1. vyd. Brno, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Doplněk 1993. ISBN 80-85270-19-6 (Ústav pro soudobé dějiny). ISBN 80-85765-25-X (Doplněk Brno).
- PLACÁK, Petr: *Fízl*. 1. vyd. Praha, Torst 2007, ISBN 978-80-7215-323-7.
- SUK, Jiří: *Občanské fórum: listopad - prosinec 1989. 1. díl, Události, 2. díl, Dokumenty*, 1. vyd. Brno, Doplněk 1997, 1998. ISBN 80-7239-000-7, ISBN 80-7239-007-4.
- TŮMA, Oldřich: *Zítřka zase tady! Protirežimní demonstrace v předlistopadové Praze jako politický a sociální fenomén*. Praha 1994.
- Vítězové? Poražení? Životopisná interview. Díl 1. Disent v období tzv. normalizace. Díl 2. Politické elity v období tzv. normalizace, VANĚK, Miroslav – URBÁŠEK, Pavel (edd.), Praha, Prostor 2005, ISBN 80-7260-140-7, ISBN 80-7260-141-5.

11.1.4 Orální historie

- Rozhovor Evy Kyselové s Jiřinou Čechovou, 22. 2. 2013, Liberec.
- Rozhovor Evy Kyselové s RNDr. Alenou Kopáčkovou, 27. 2. 2013, Liberec.
- Rozhovor Evy Kyselové s PhDr. Klárou Císařovou, 28. 2. 2013, Liberec.
- Rozhovor Evy Kyselové s Ing. Zdeňkem Janou, 1. 6. 2013, Liberec.
- Rozhovor Evy Kyselové s Ing. Pavlem Kuchárem, 28. 3. 2013, Liberec.
- Rozhovor Evy Kyselové s Ing. Petrem Červinkou, 16. 3. 2013, Liberec
- Rozhovor Evy Kyselové s Ing. Janem Kloboučkem, 24. 2. 2013, Liberec

11.2 Internetové zdroje

TOTALITA.CZ. *Totalita.cz* [online]. 2013 [cit. 2013-06-12]. Dostupné z: <http://totalita.cz/>

11.3 Literatura

- ASH, Timothy Garton: *Rok zázraků: svědectví o revoluci roku 1989 ve Varšavě, Budapešti, Berlíně a Praze*, 1. vyd. Praha, Lidové noviny 1991, ISBN 80-7106-021-6.
- BOLOVAN, Ioan, et al.: *Dějiny Rumunska*, 1. vyd. Praha, Lidové noviny 2000, ISBN 80-7106-348-7.
- HRADEČNÝ, Pavel, et al.: *Dějiny Albánie*, 1. vyd. Praha, NLN 2008, ISBN 978-80-7106-939-3.
- KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, 2. dopl. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4.
- KENNEY, Padraic: *Karneval revoluce. Střední Evropa 1989*, 1. vyd. Praha, BB/art 2005, ISBN 80-7341-562-3.
- MOTYČKOVÁ, Jana: *Pád komunistického režimu v roce 1989 na Liberecku*, Liberec, 2010. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci.
- *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968 – 1989*, BLAŽEK, Petr (ed.) Praha, Ústav českých dějin FF UK: Dokořán 2005, ISBN 80-7363-007-9.
- KONTLER, László: *Dějiny Maďarska*, 2. dopl. vyd. Praha, NLN 2011, ISBN 978-80-7106-616-3.
- KOSMAN, Marcell: *Dějiny Polska*, 1. vyd. Praha, Karolinum 2011, ISBN 978-80-246-1842-
- MĚCHÝŘ, Jan: *Velký převrat, či snad, Revoluce sametová?: několik informací, poznámek a komentářů o naší takřčené něžné revoluci a jejích osudech 1989-1992*, 1. vyd. Praha, Progetto 1999, ISBN 80-86366-00-6.
- OTÁHAL, Milan: *Normalizace 1969 – 1989: Příspěvek ke stavu bádání*. 1. vyd. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2002, ISBN 80-7285-011-3.
- OTÁHAL, Milan: *Opozice, moc, společnost 1969-1989: Příspěvek k dějinám normalizace*, 1. vyd. Praha, Maxdort 1994, ISBN 80-85800-12-8.
- RYCHLÍK, Jan: *Dějiny Bulharska*, 1. vyd. Praha, NLN 2000, ISBN 80-7106-404-1.

- SUCHÝ Jiří: *Reagan a říše zla: Vývoj americké zahraniční politiky a vztahů mezi supervelmocemi v letech 1981 – 1989*, 1. vyd. Brno, 2004, ISBN 80-7325-046-2.
- SUK, Jiří: *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990*. 1. vyd. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1999, ISBN 80-85270-88-9.
- SUK, Jiří: *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990)*, 1. vyd. Praha, Prostor 2003, ISBN 80-7260-099-0.
- ŠVANKMAJER, Milan, et al.: *Dějiny Ruska*, 6. dopl. vyd. Praha, NLN 2010, ISBN 978-80-7422-026-5.
- THOMAS, Daniel C: *Helsinský efekt: mezinárodní zásady, lidská práva a zánik komunismu*, 1. vyd. Praha, Academia, ČSDS 2007, ISBN 978-80-200-1506-8.
- VYKOUKAL, Jiří: *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*, 1. vyd. Praha, Libri 2000, ISBN 80-85983-82-6.
- WEBER, Hermann: *Dějiny NDR*, 1. vyd. Praha, NLN 2003, ISBN 80-7106-558-7.

12 SEZNAM PŘÍLOH

A Plakáty

Přílohy č. 1 – 65

B Transparenty

Přílohy č. 66 - 75

C Letáky

Příloha č. 75 - 77

Příloha č. 78	Výzva k účasti na generální stávce adresovaná dělníkům.
Příloha č. 79	Píseň Jednou budem dál.
Příloha č. 80	Studentská hymna Gaudeamus.
Příloha č. 81	Vánoční koleda Štěstí, zdraví, pokoj svatý.
Příloha č. 82	Prohlášení libereckých hudebníků.
Příloha č. 83	Prohlášení OF VŠST.
Příloha č. 84	Prohlášení SV VŠST.
Příloha č. 85	Lidové milice a právo.
Příloha č. 86	Prohlášení OF VŠST.
Příloha č. 87	Vánoční zpravodaj VŠST.

13 PŘÍLOHY

A Plakáty

Příloha č. 1

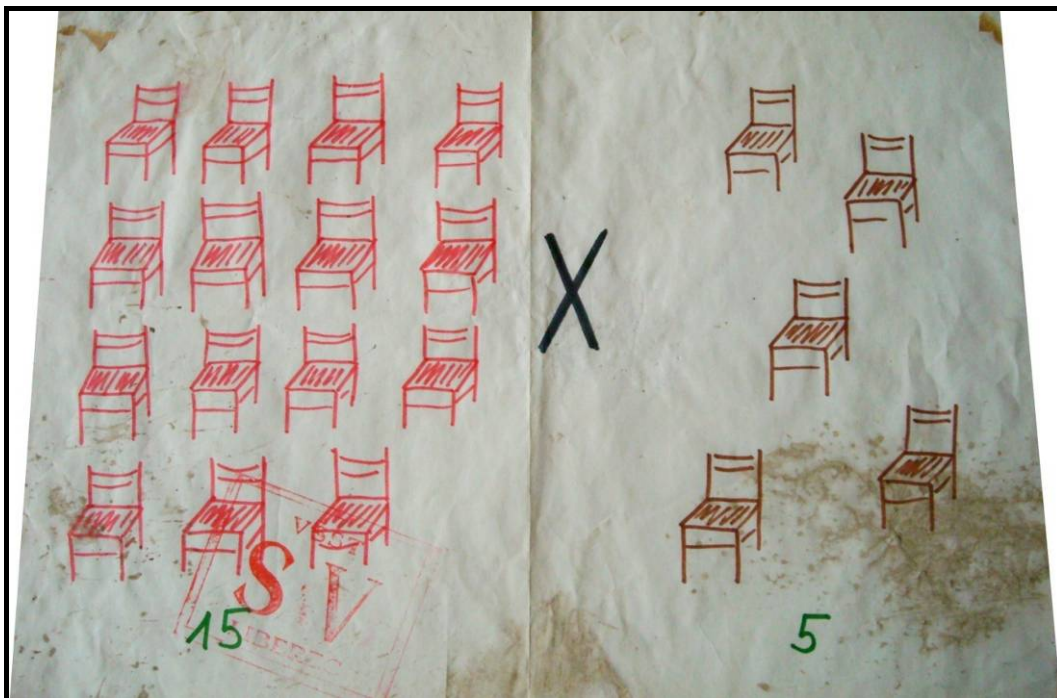
(Severočeské muzeum v Liberci, sb. Socialismus, SO6070)

Příloha č. 2

(SML, sb. Socialismus, S06071)

Příloha č. 3

(SML, sb. Socialismus, SO6052)

Příloha č. 4

Detail plakátu: razítko Stávkového výboru VŠST Liberec. (SML, sb. Socialismus, SO6052)

Příloha č. 5

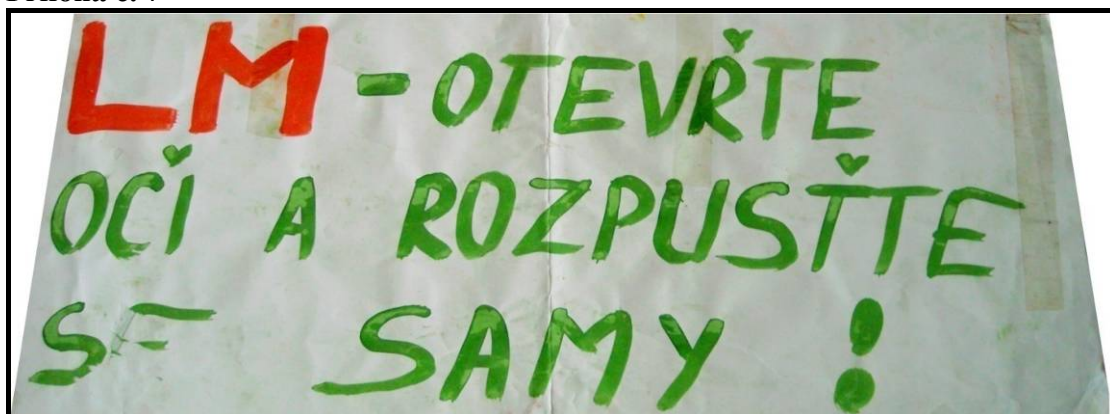
(SML, sb. Socialismus, S06056)

Příloha č. 6

(SML, sb. Socialismus, SO6057)

Příloha č. 7

(SML, sb. Socialismus, SO6058)

Příloha č. 8

(SML, sb. Socialismus, SO6059)

Příloha č. 9

(SML, sb. Socialismus, SO6061)

Příloha č. 10

(SML, sb. Socialismus, SO6062)

Příloha č. 11

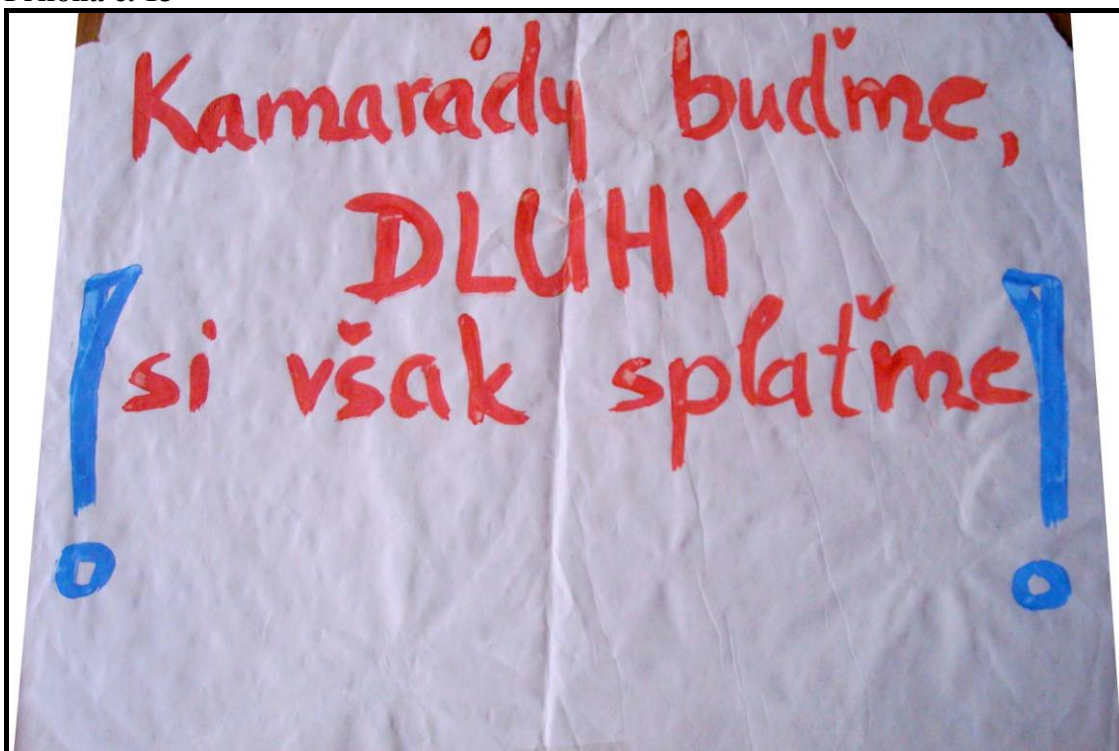
(SML, sb. Socialismus, SO6066)

Příloha č. 12

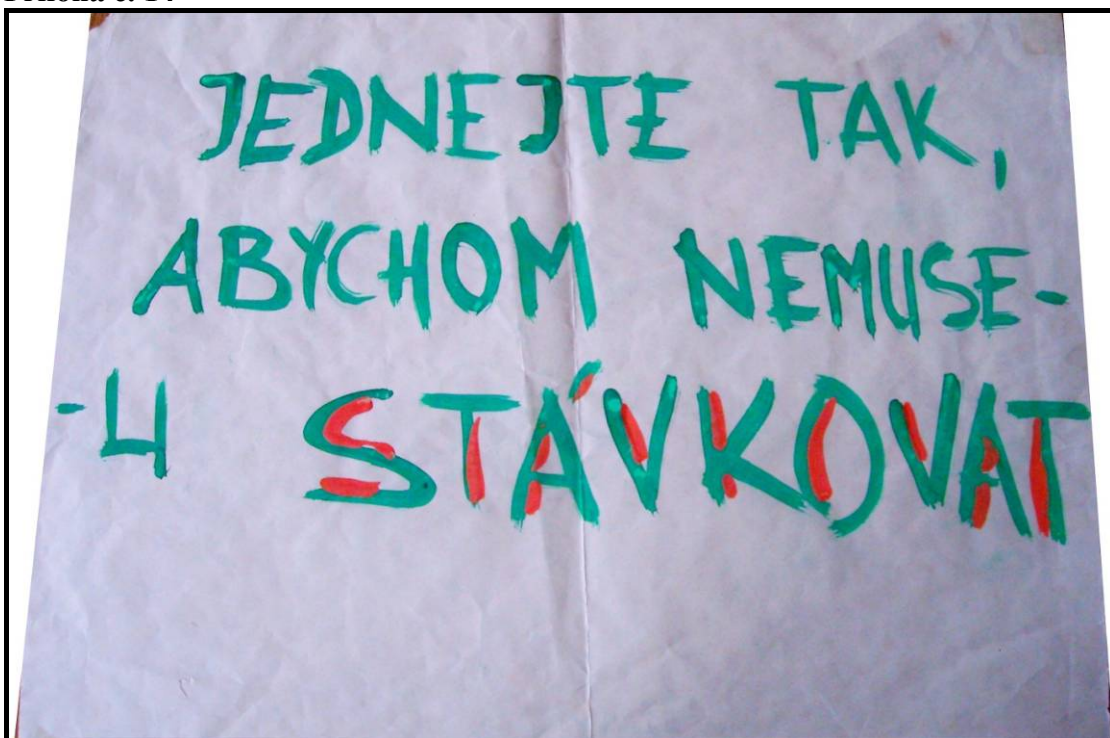
(SML, sb. Socialismus, SO6065)

Příloha č. 13

(SML, sb. Socialismus, SO6067)

Příloha č. 14

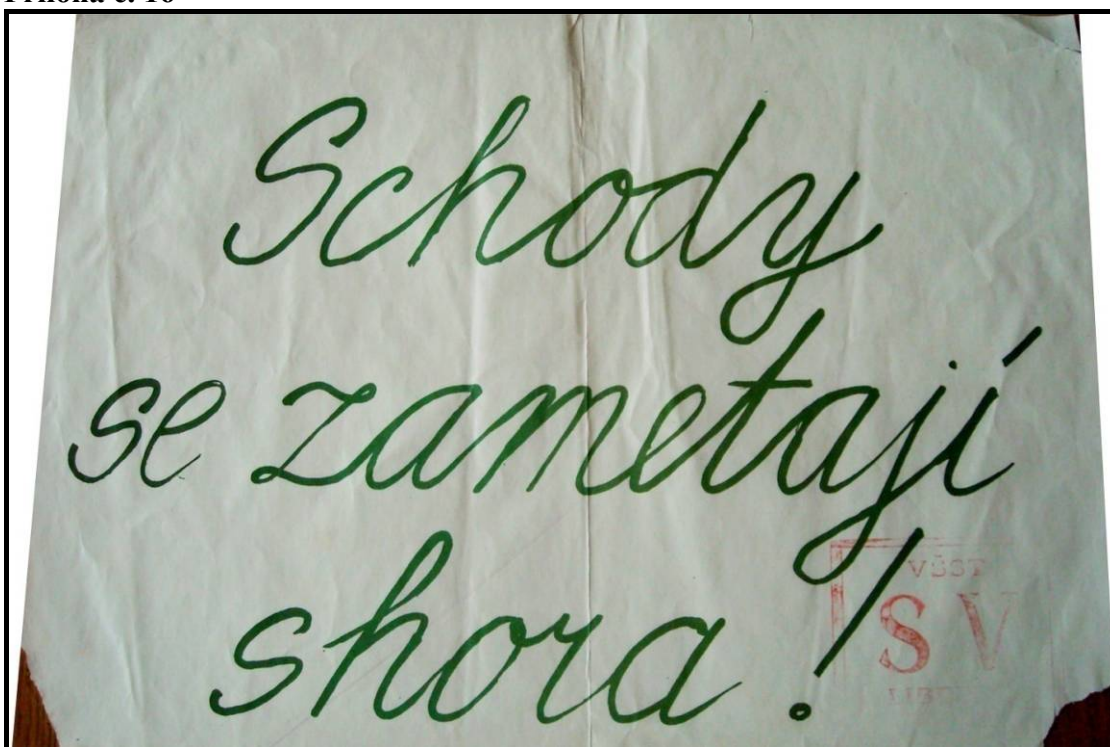
(SML, sb. Socialismus, SO6068)

Příloha č. 15

(SML, sb. Socialismus, SO6051)

Příloha č. 16

(SML, sb. Socialismus, SO6053)

Příloha č. 17

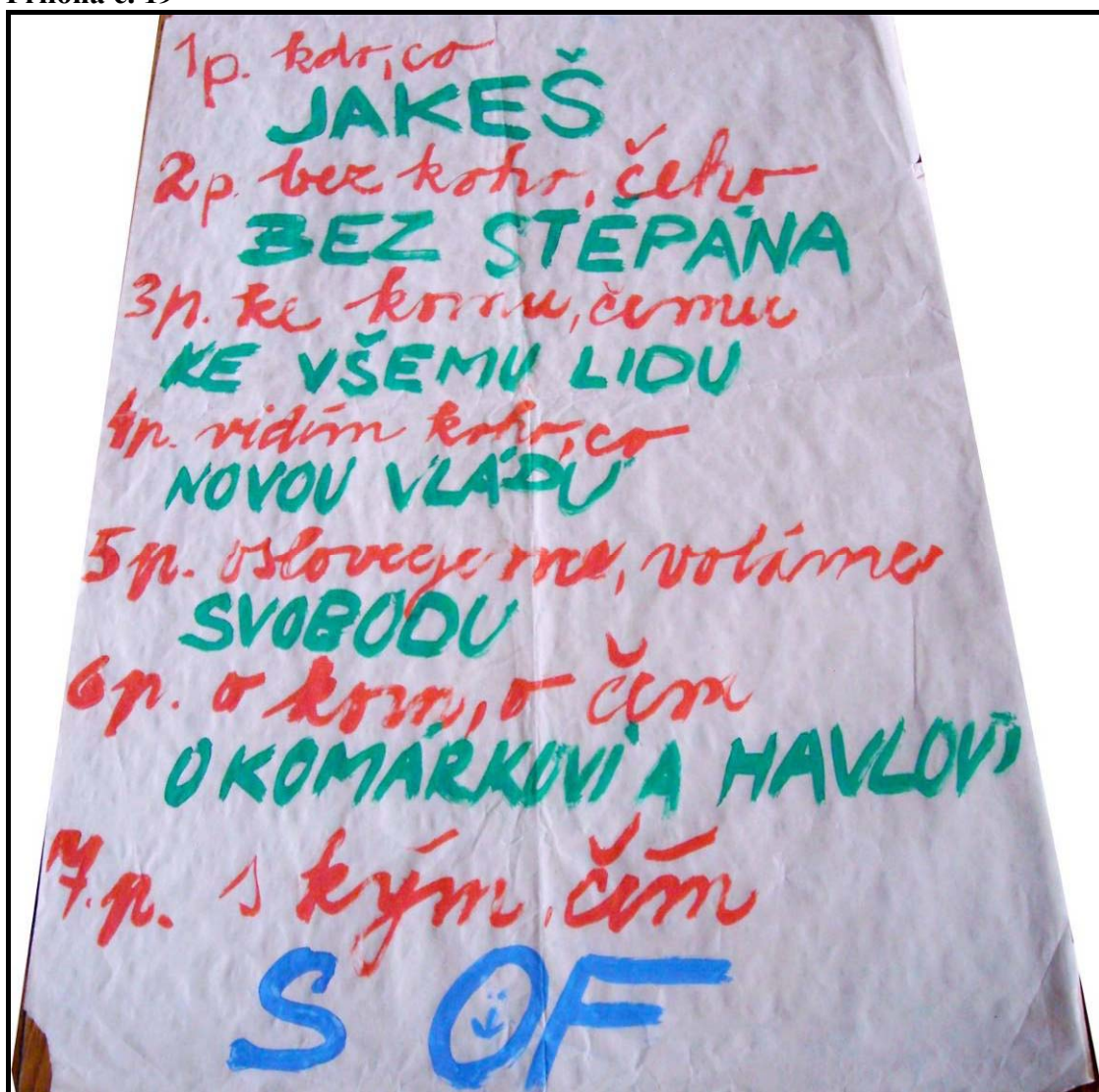
(SML, sb. Socialismus, SO6069)

Příloha č. 18

(SML, sb. Socialismus, SO6064)

Příloha č. 19

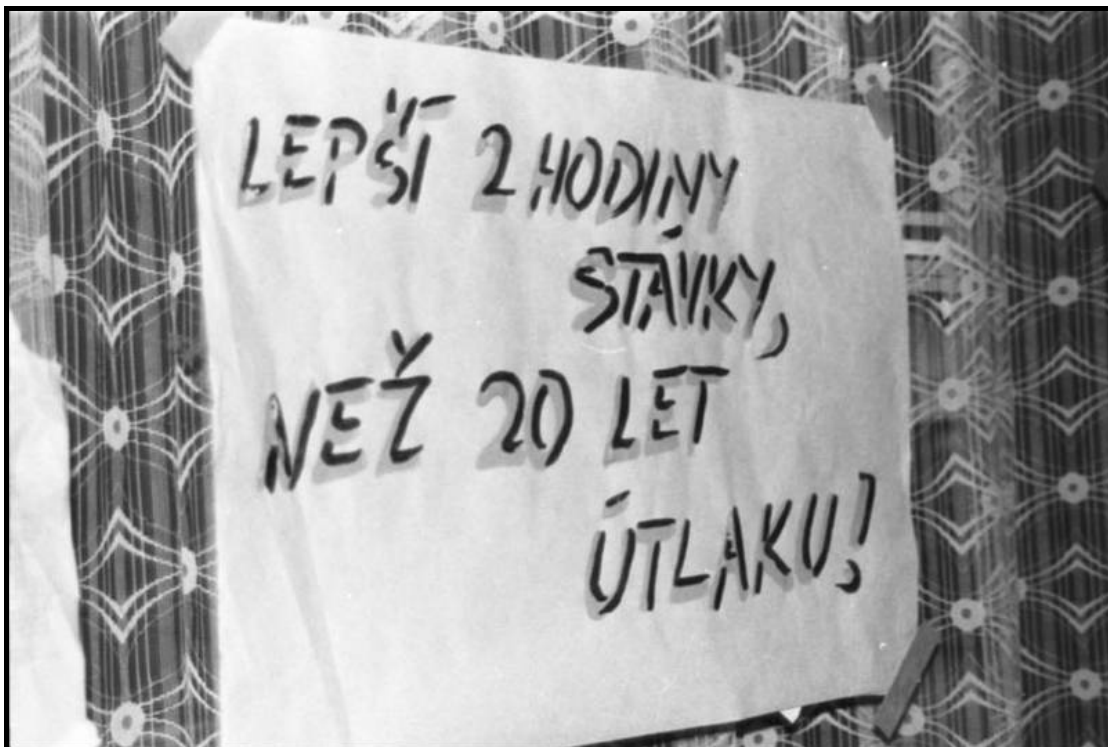
(SML, sb. Socialismus, SO6072)

Příloha č. 20

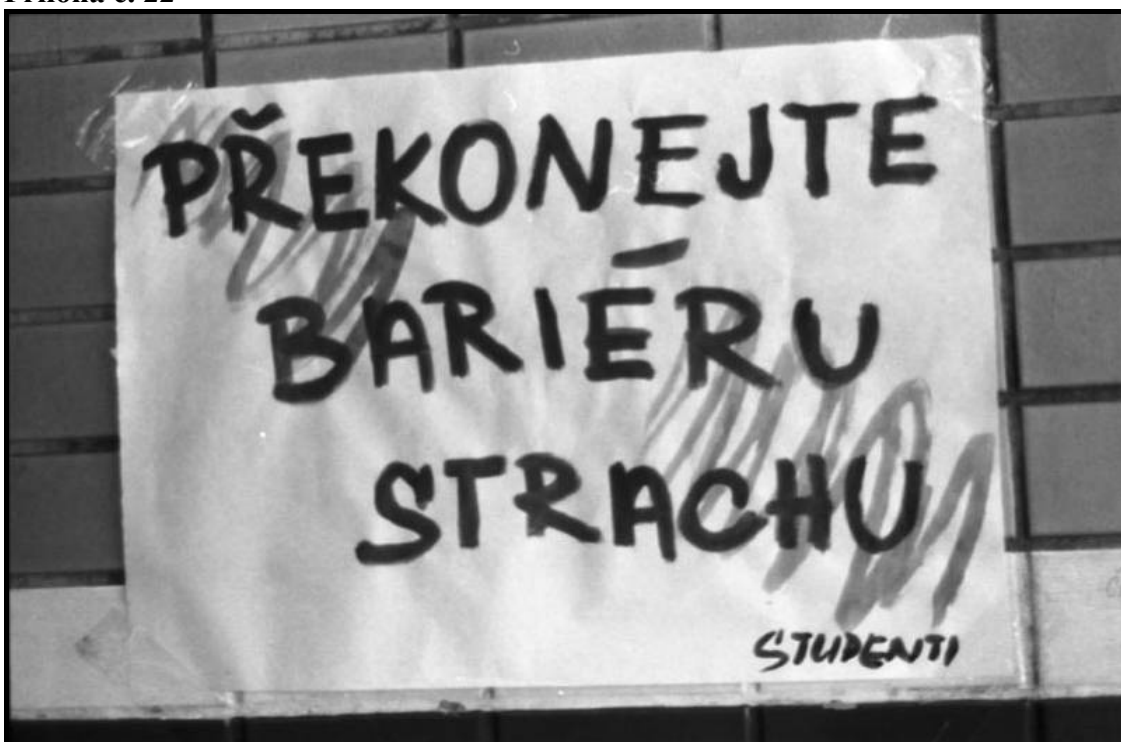
(SML, sb. Socialismus, SO6063)

Příloha č. 21

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 22

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 23

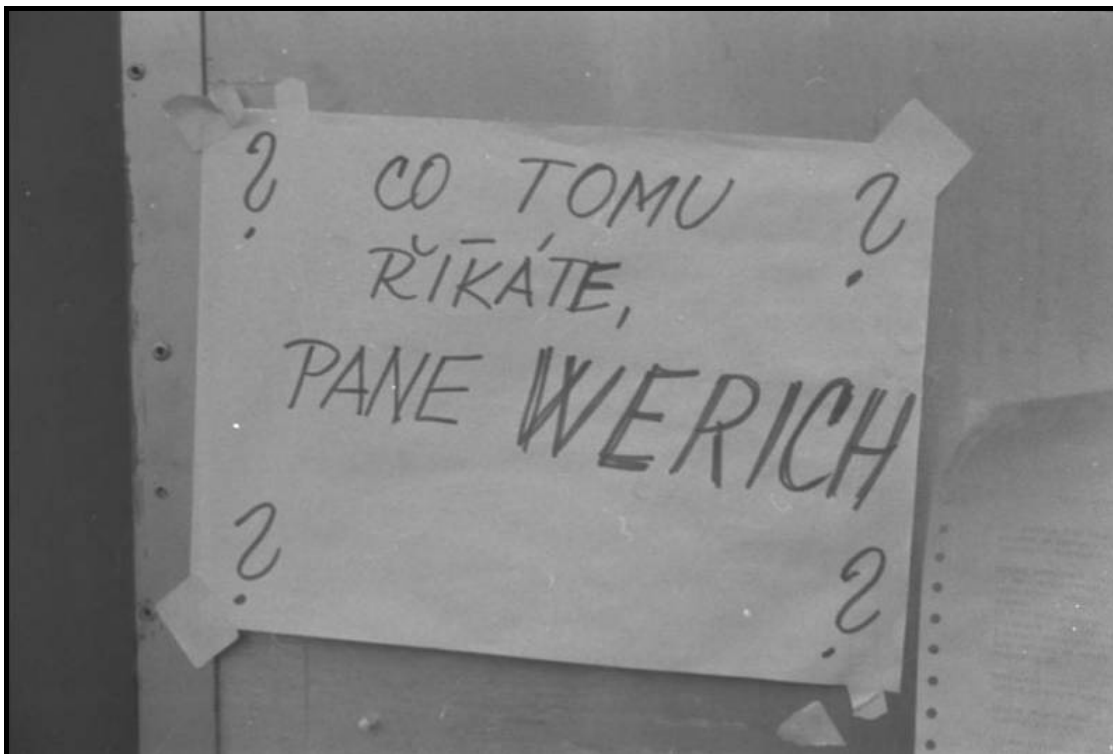
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 24

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 25

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 26

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 27

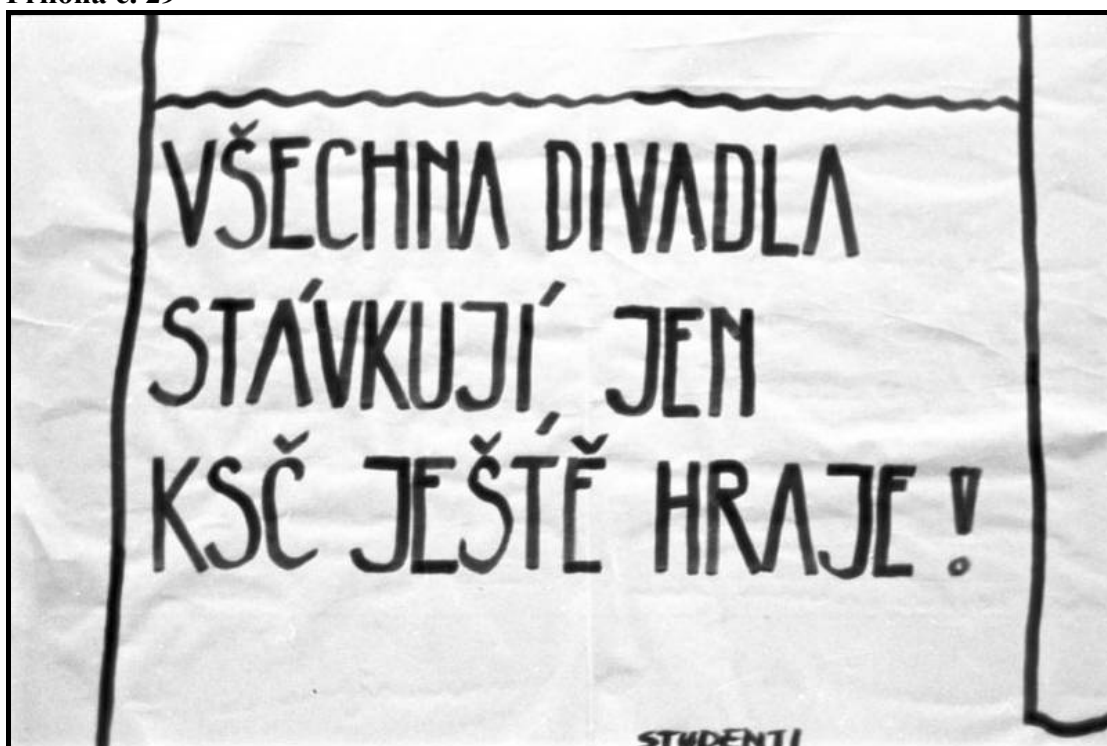
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 28

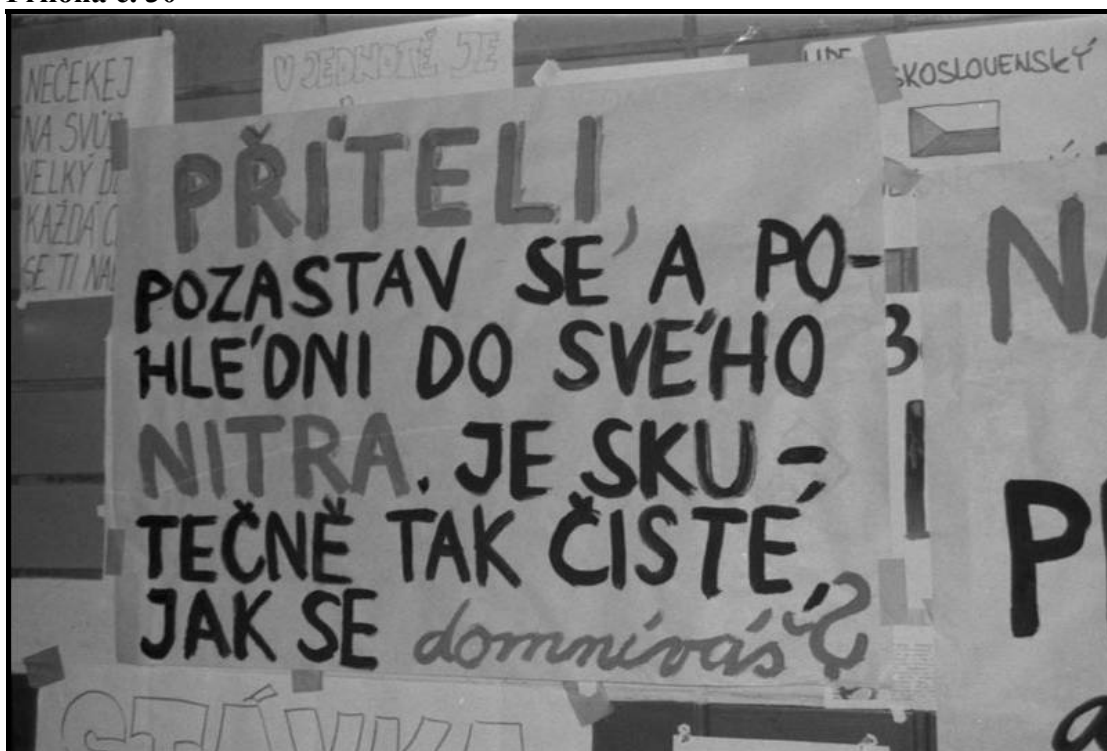
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 29

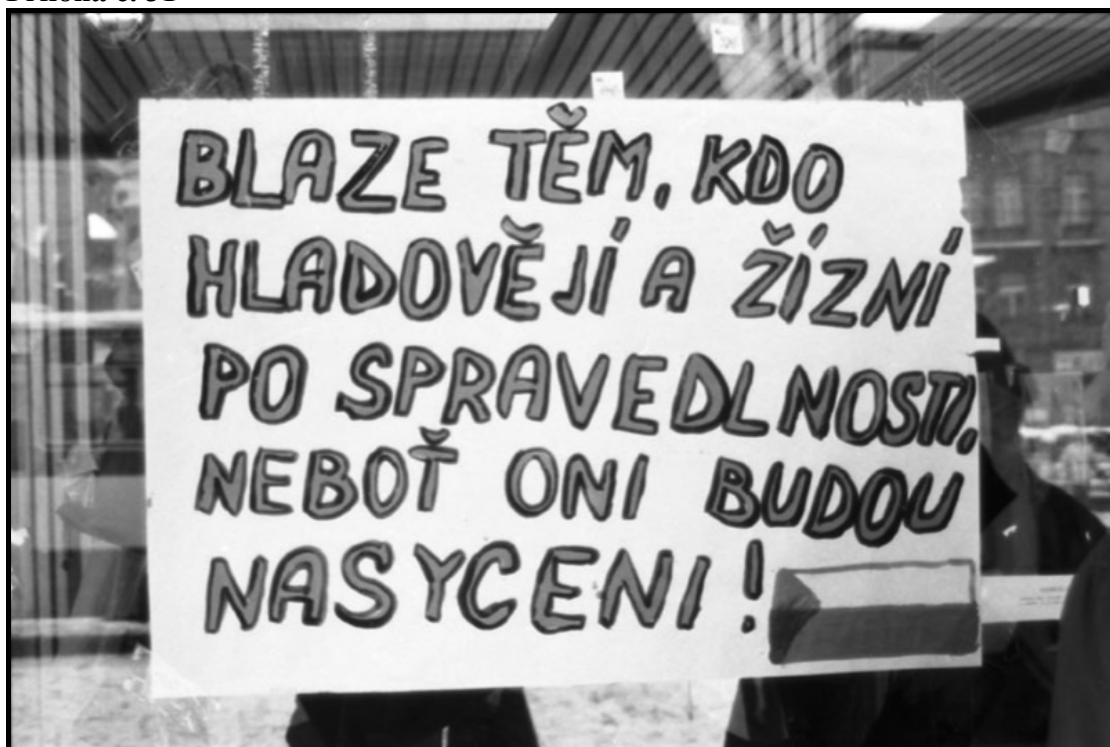
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 30

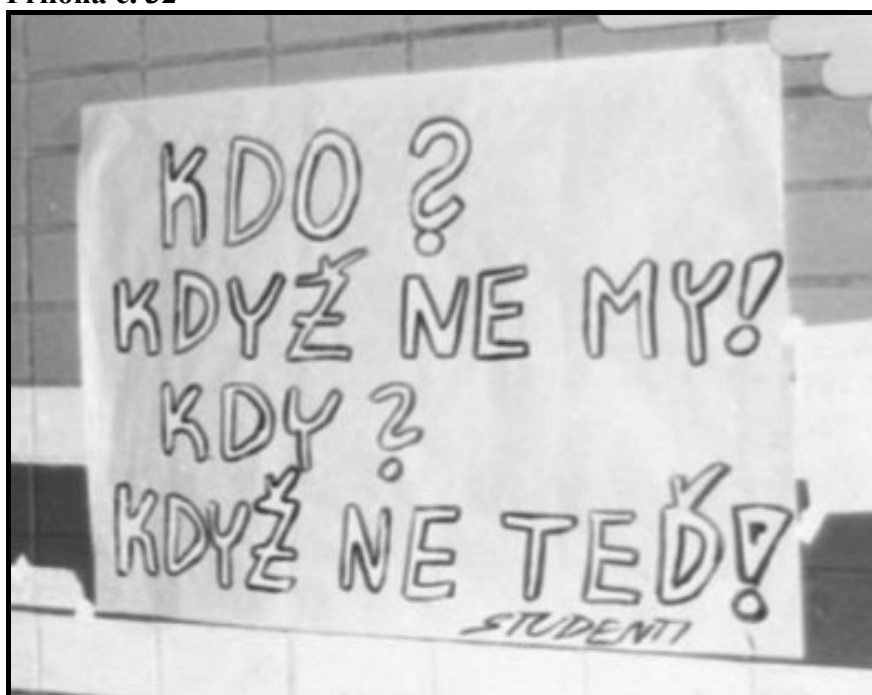
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 31

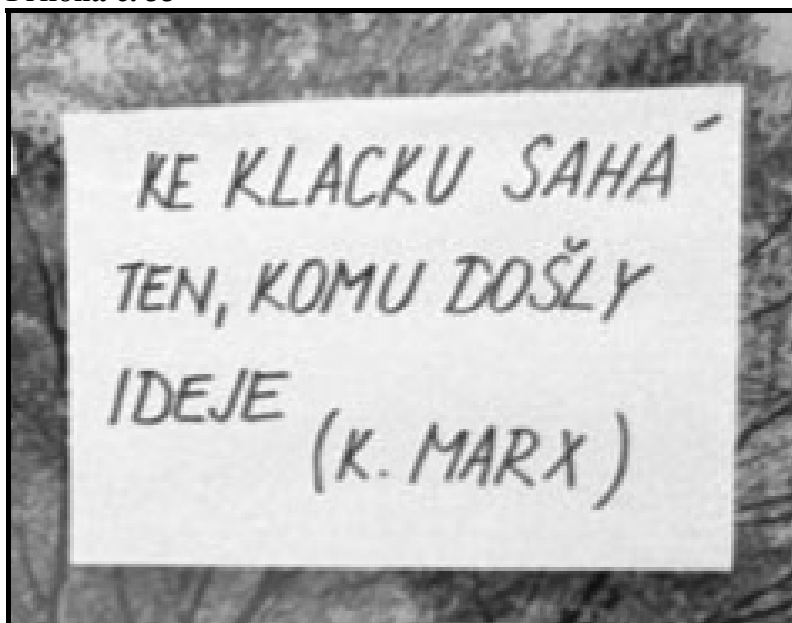
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 32

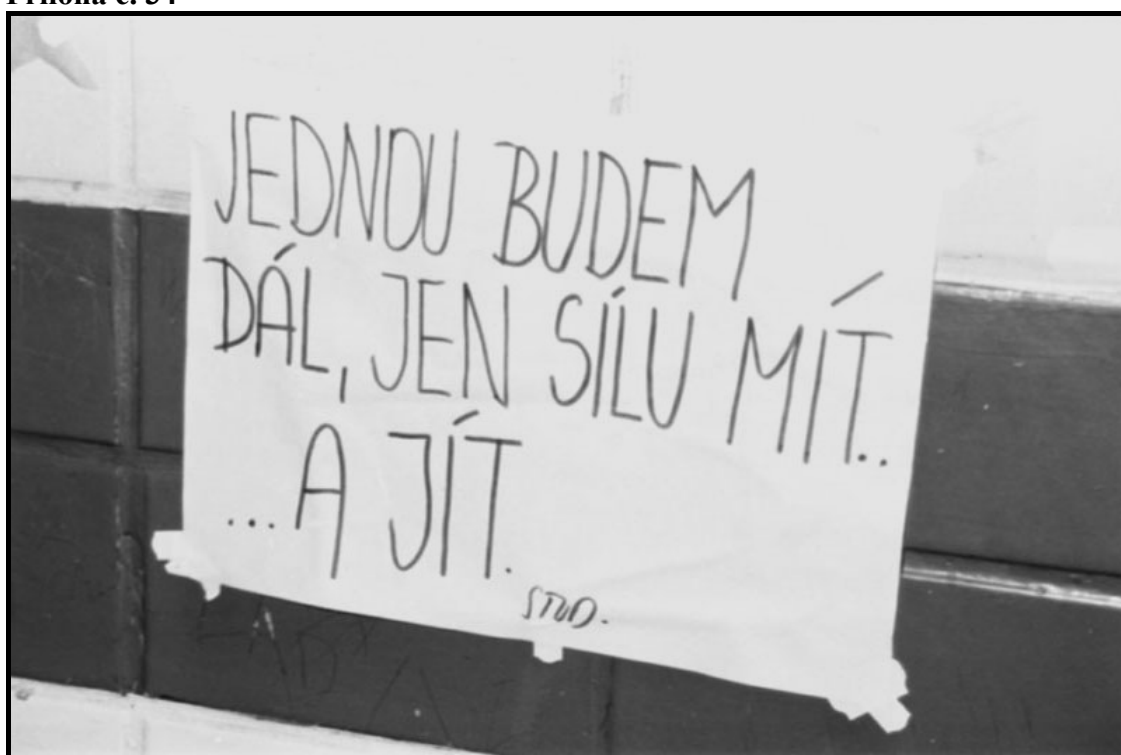
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 33

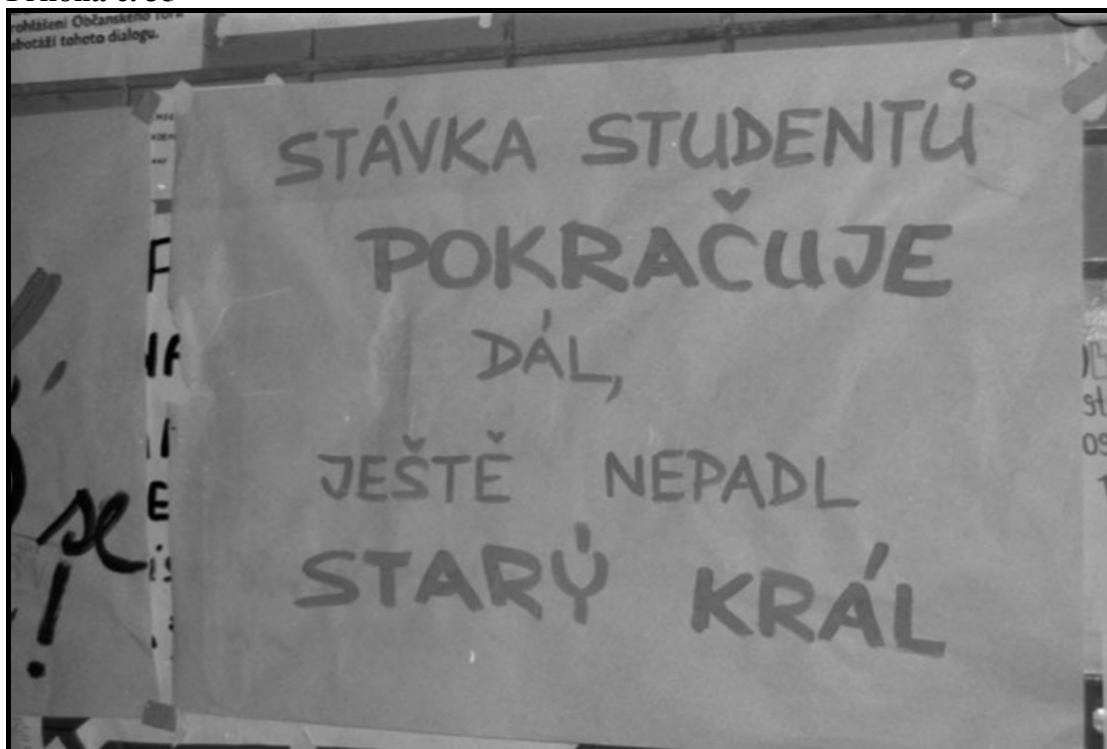
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 34

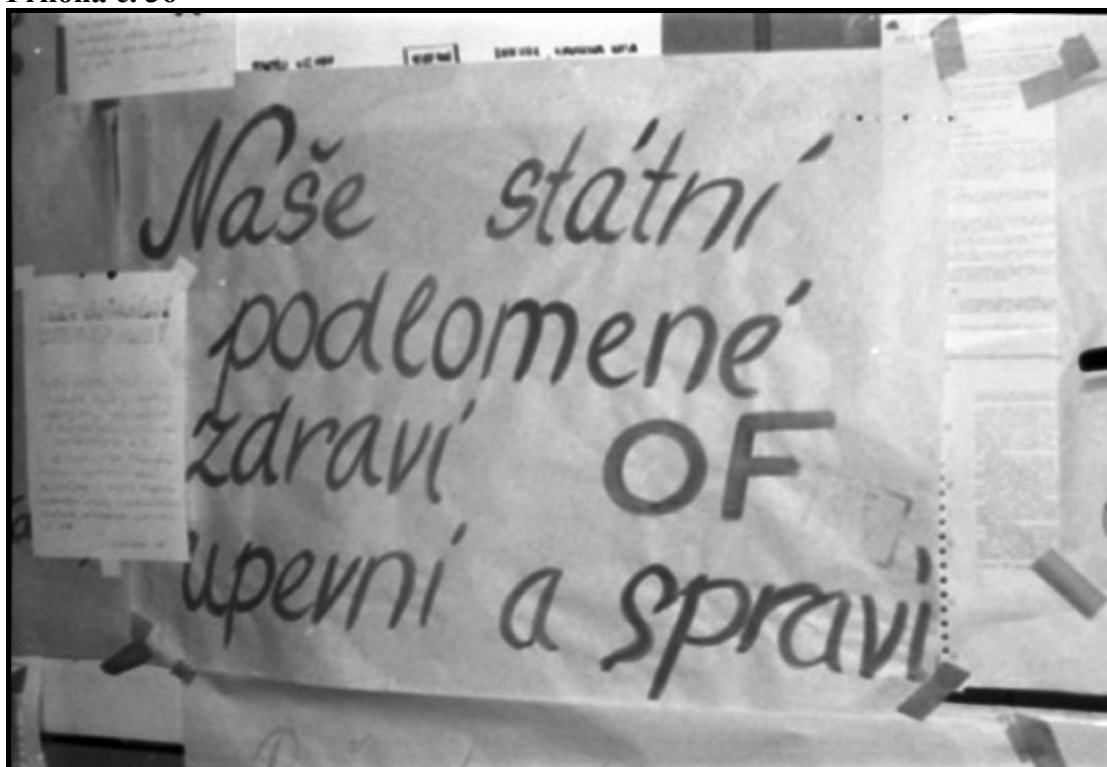
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 35

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 36

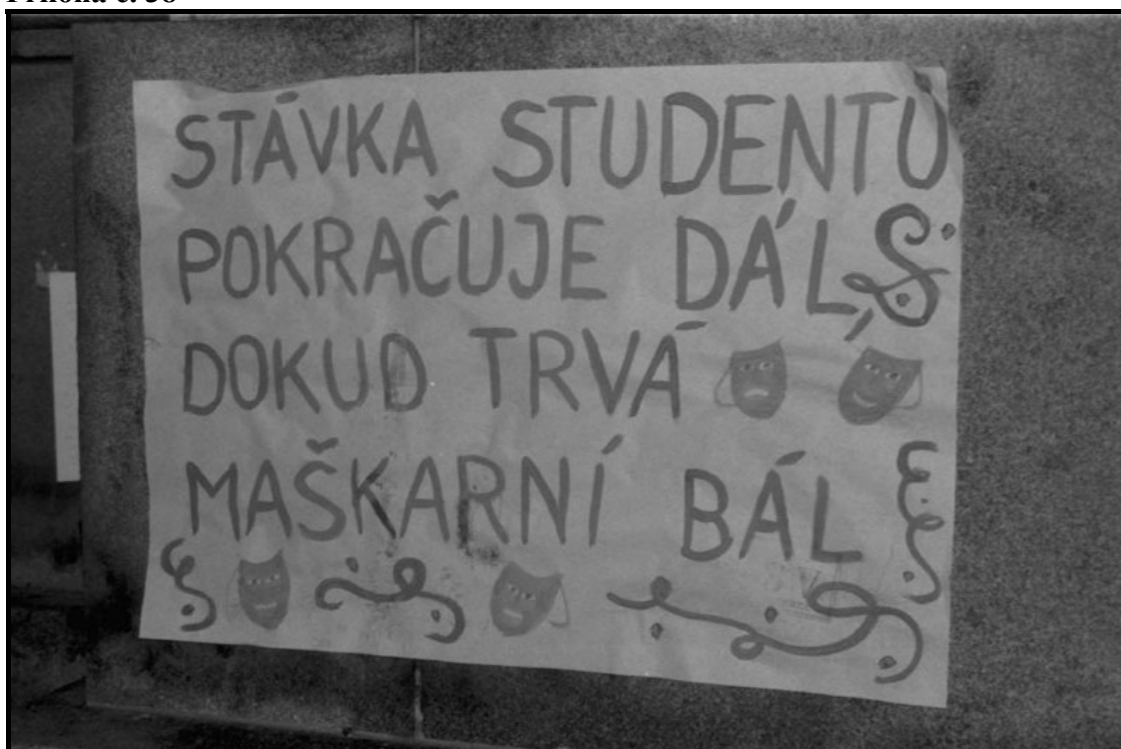
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 37

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 38

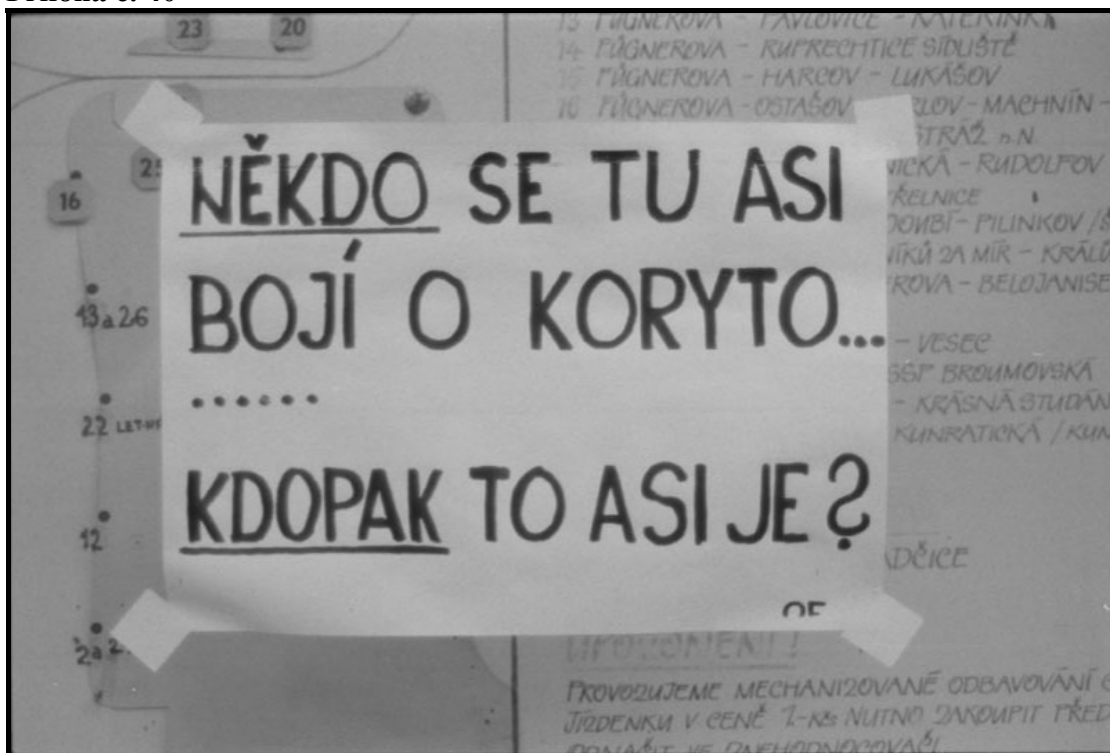
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 39

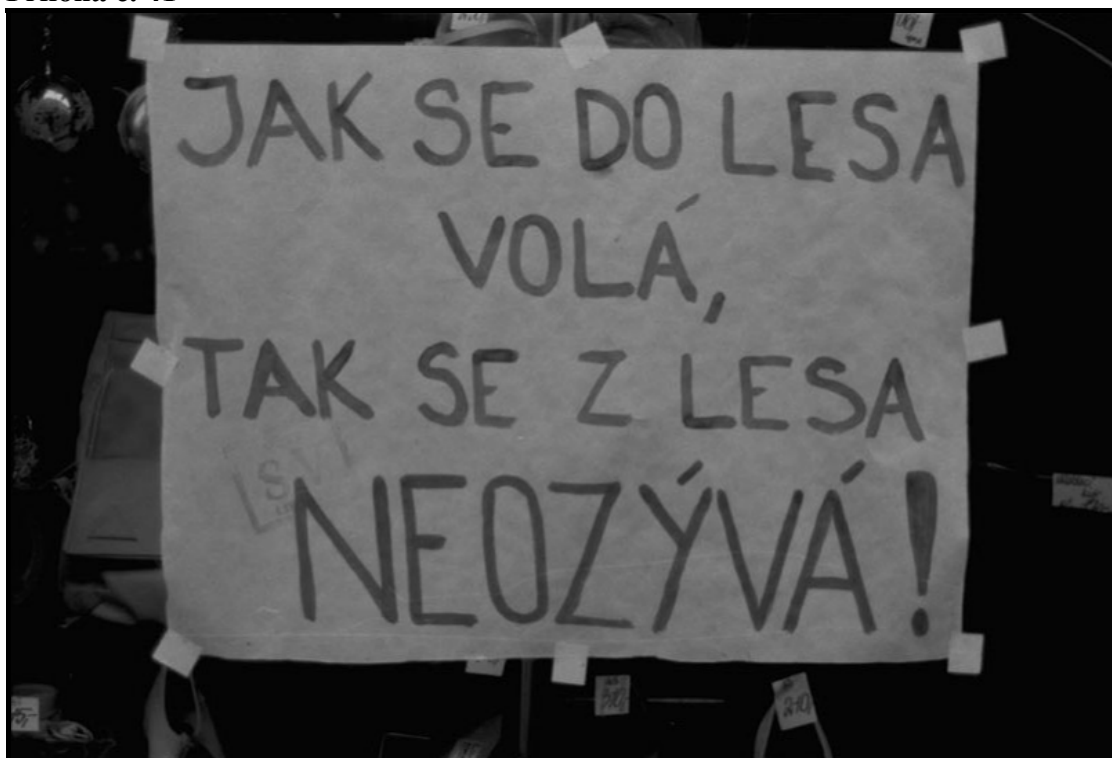
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 40

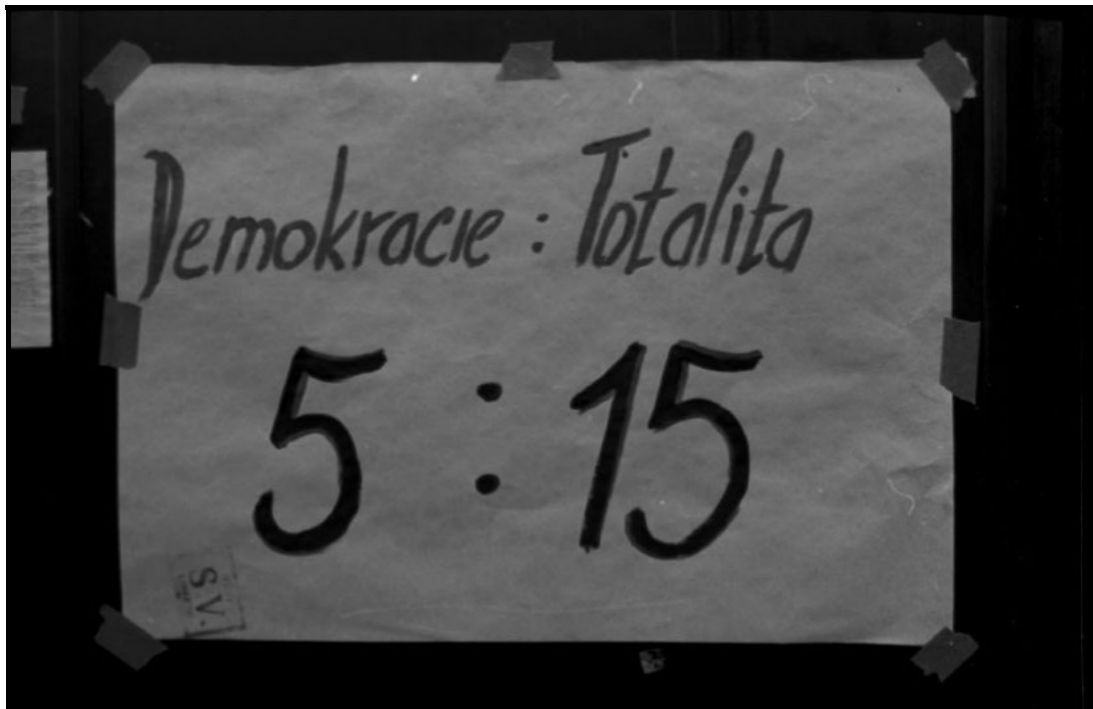
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 41

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 42

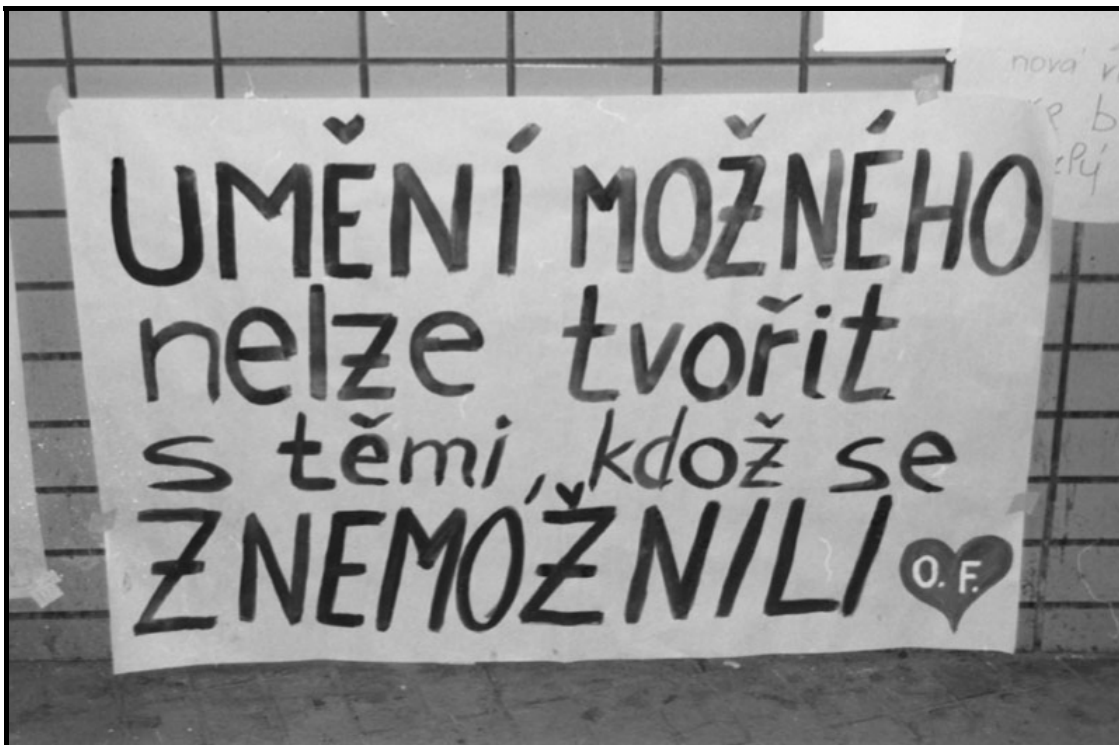
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 43

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 44

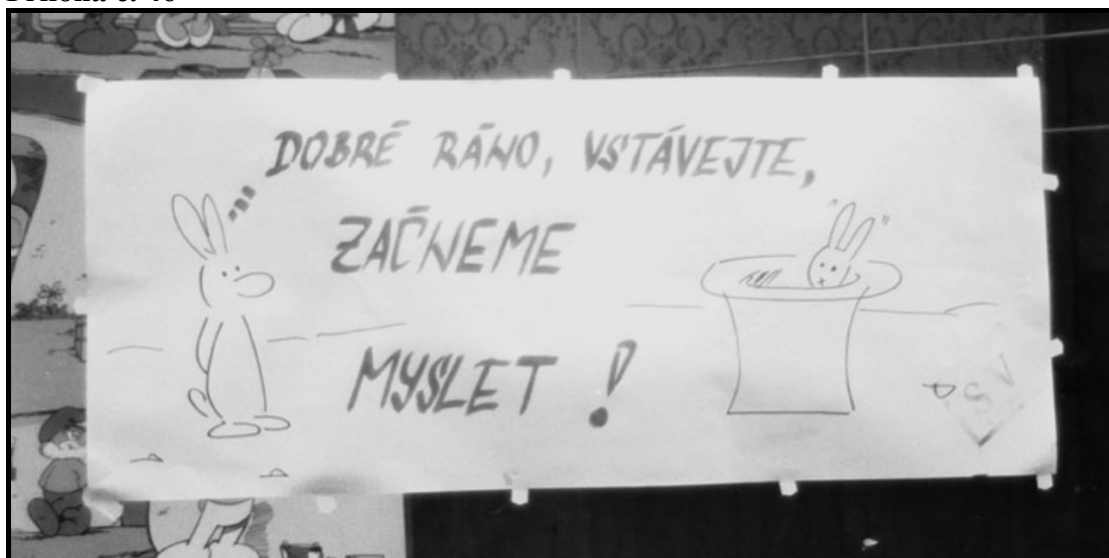
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 45

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 46

(Archiv Milana Drahoňovského)

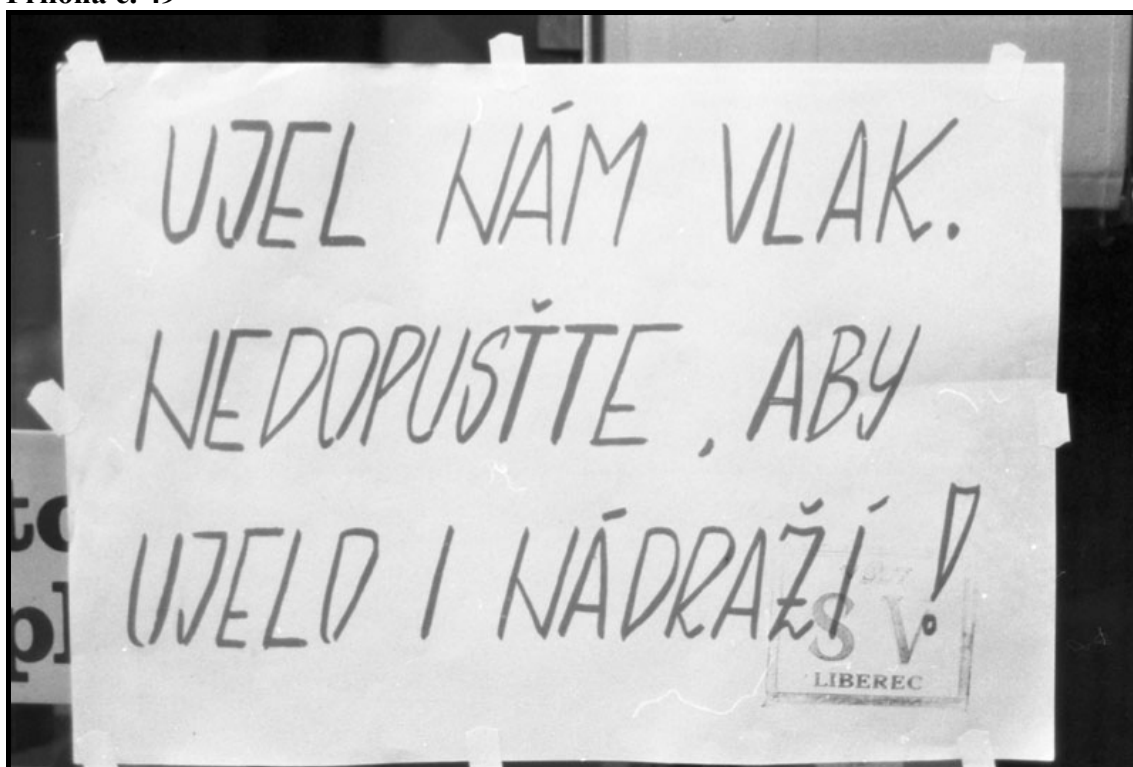
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 48

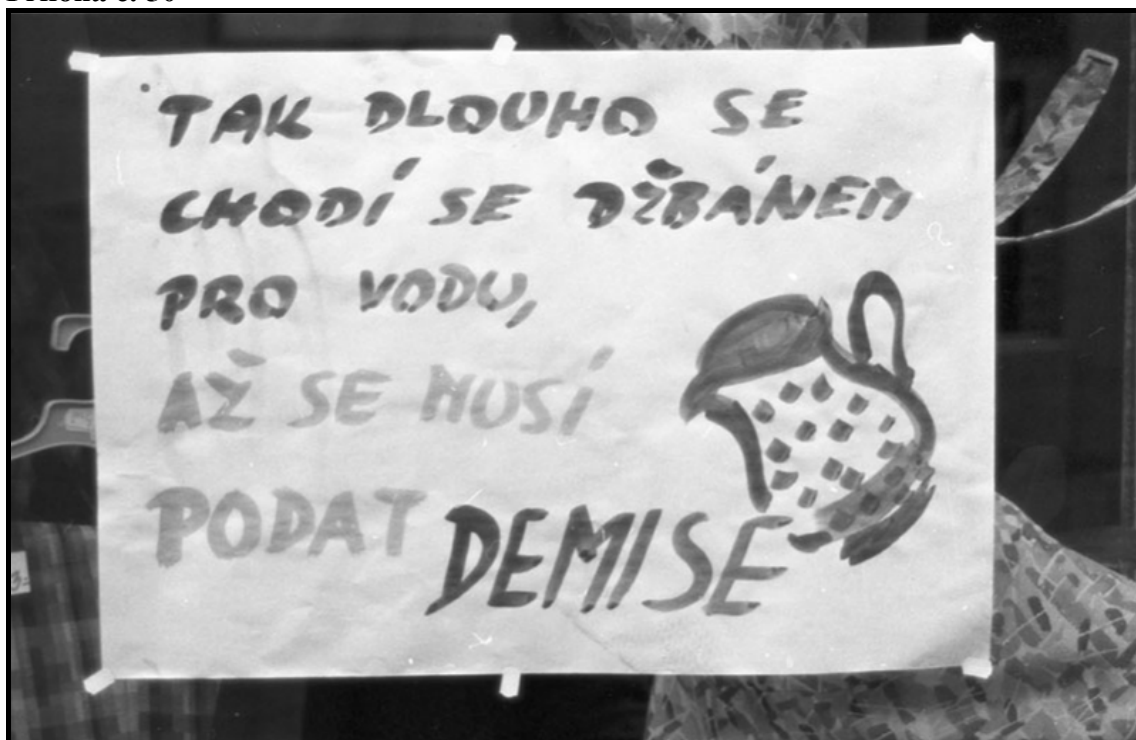
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 49

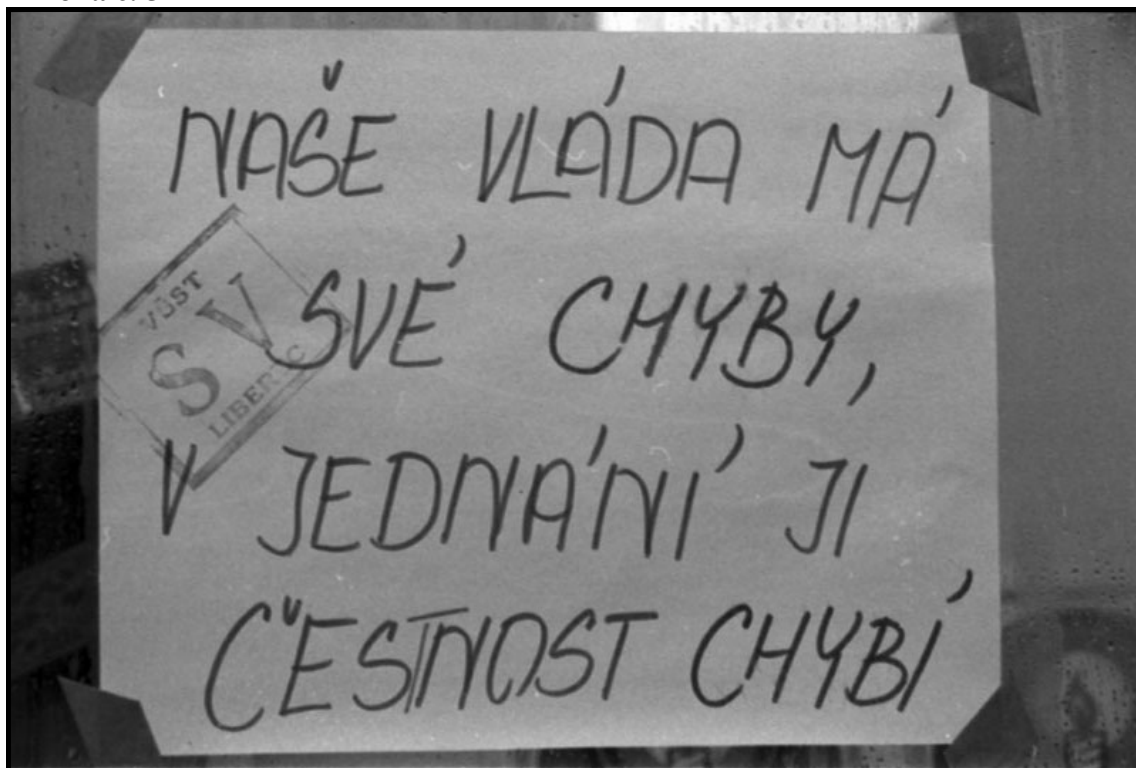
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 50

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 51

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 52

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 53

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 54

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 55/56

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 57

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 58

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 59

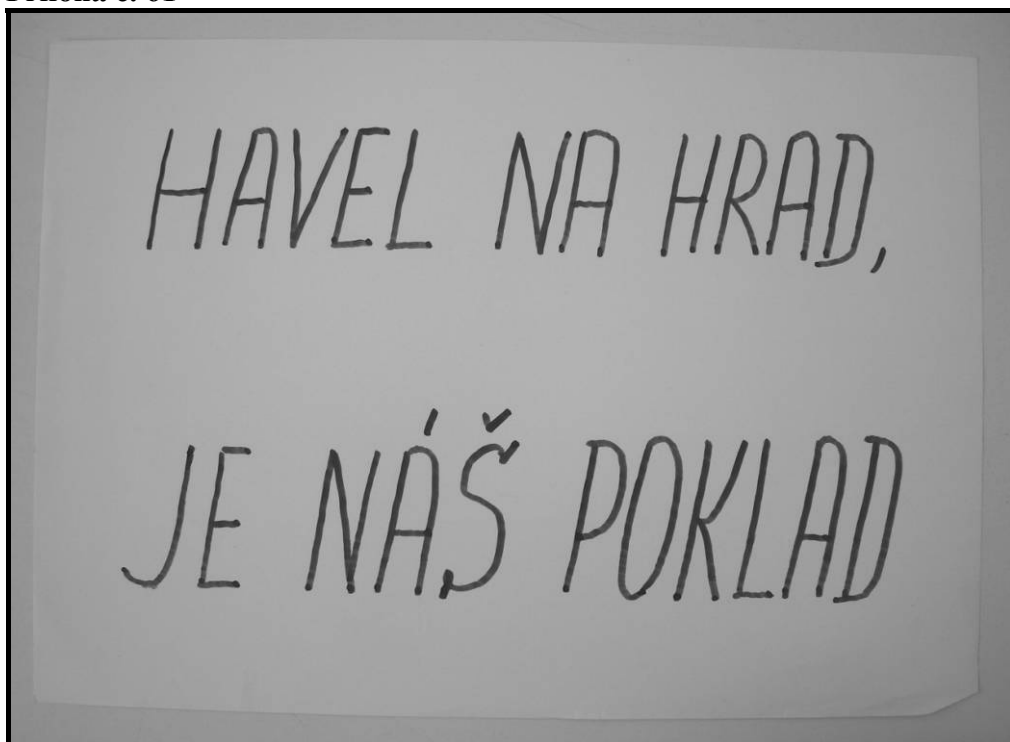
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 60

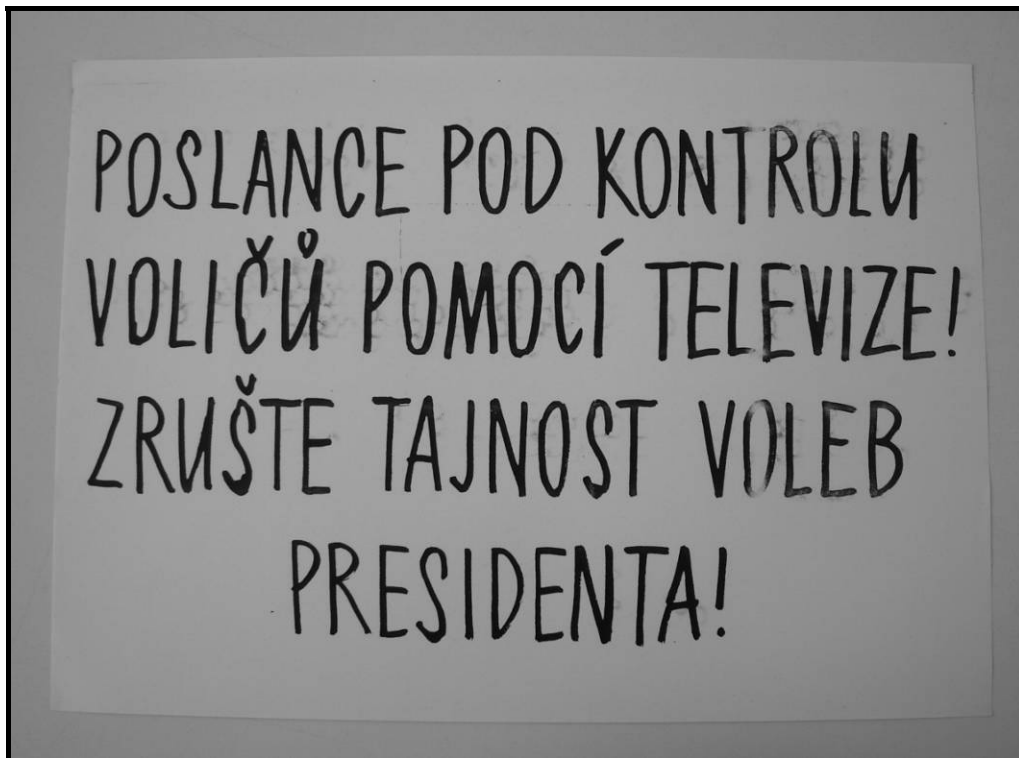
(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 61

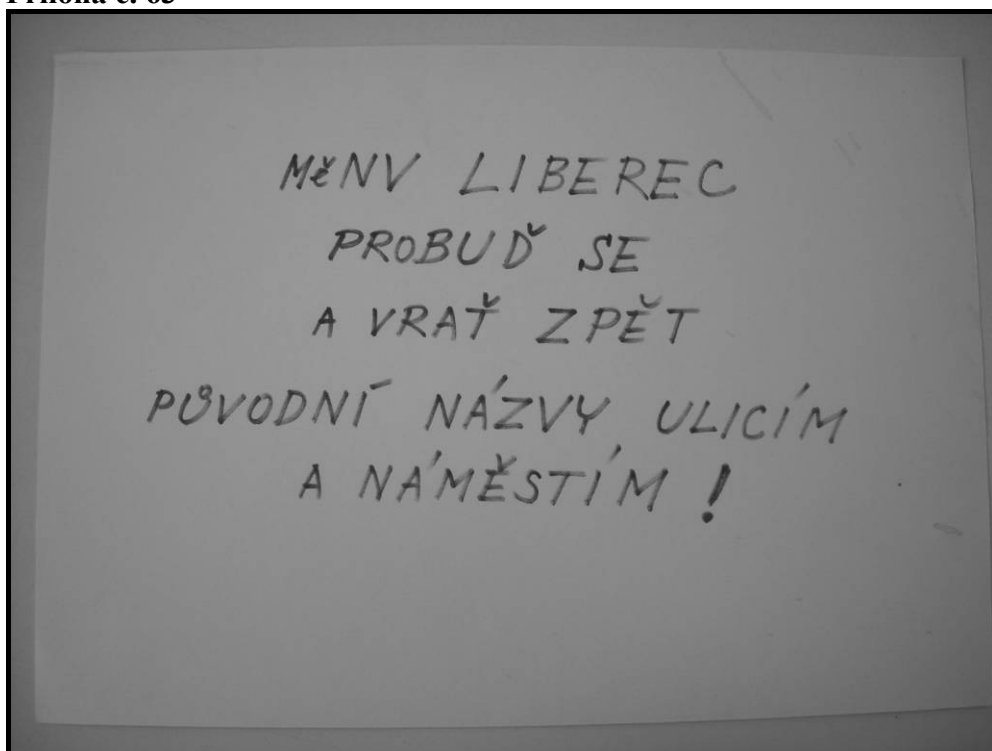
(Státní Okresní archiv Liberec, fond OF Liberec 1989 - 1991, evid. č. 6, inv. č. 27-30, 32-36)

Příloha č. 62

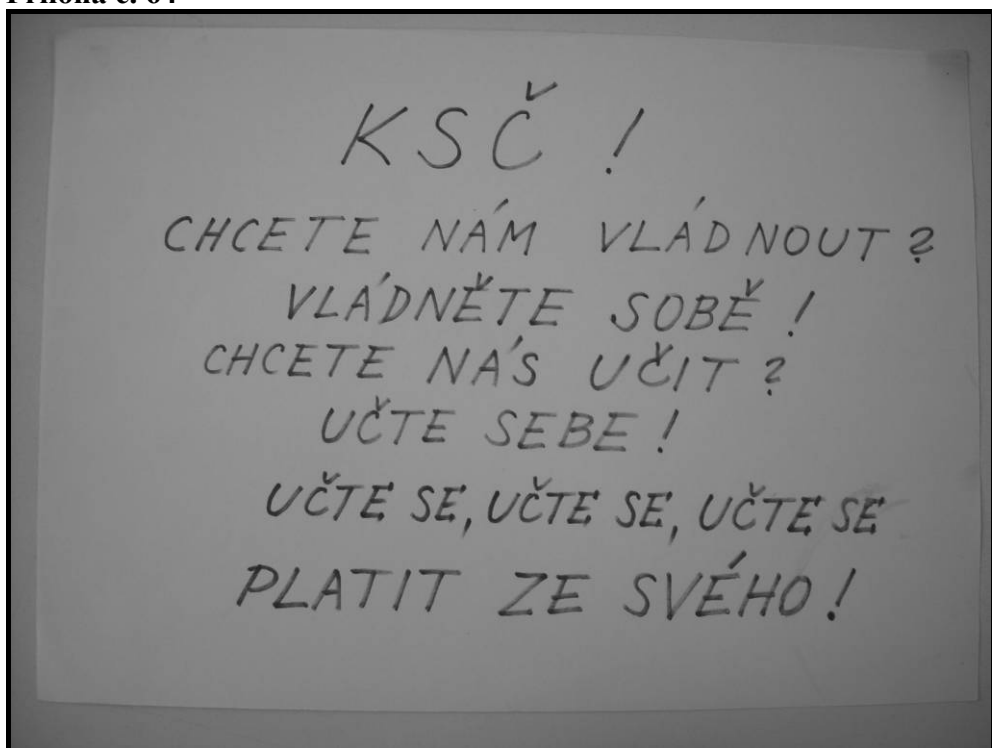
(SOkA Liberec, fond OF Liberec 1989 - 1991, evid. č. 6, inv. č. 27-30, 32-36)

Příloha č. 63

(SOkA Liberec, fond OF Liberec 1989 - 1991, evid. č. 6, inv. č. 27-30, 32-36)

Příloha č. 64

(SOkA Liberec, fond OF Liberec 1989 - 1991, evid. č. 6, inv. č. 27-30, 32-36)

B Transparenty

Příloha č. 65

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 66

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 67

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 68

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 69

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 70

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 71

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 72

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 73

(Archiv Milana Drahoňovského)

Příloha č. 74

(Archiv Milana Drahoňovského)

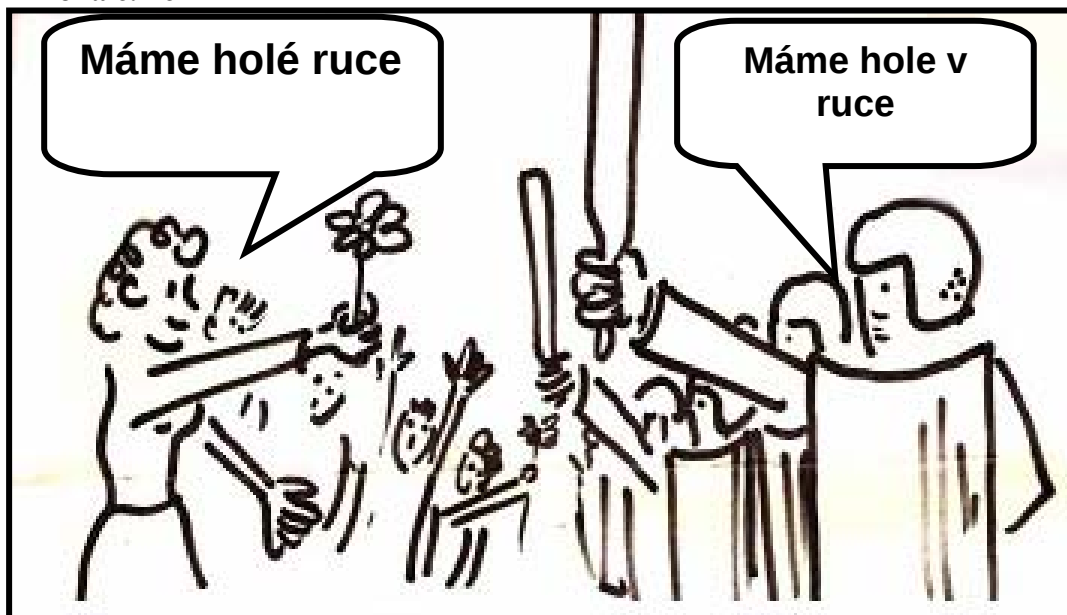
C Letáky

Příloha č. 75

(Archiv Ing. Jana Kloboučka)

Příloha č. 76

(Archiv Ing. Jana Kloboučka)

(Archiv Ing. Jana Kloboučka)

DĚLNÍCI, JDE O VÁS, O VAŠE DĚTI!
PŘIPOJTE SE KE GENERÁLNÍ STÁVCE 27. 11. 1989
OD 12⁰⁰ - 14⁰⁰ HODIN.
PRAHA O VÁS VÍ, PRAHA VÁS POTŘEBUJE!
PRAHA VOLÁ LIBEREC!
DĚLNÍCI POTŘEBUJEME VÁS, POMŮZTE!
ČTĚTE, INFORMUJTE SE, INFORMUJTE OSTATNÍ!
NEŠÍŘTE LŽI A POLOPRAVDY, ŠÍŘTE PRAVDU!
DISTANCUJTE SE OD VŠECH PROJEVŮ NÁSILÍ A
PROVOKAČNÍCH VÝZEV! NECHCEME NÁSILÍ!
NEVYVOLÁVEJTE PROVOKAČNÍ HESLA!
POZOR NA PROVOKACE, POZOR NA PROVOKATÉRY!
KDO JINÝ NEŽ MY, KDY JINÝ NEŽ TED?
V JEDNOTĚ JE SÍLA!
ZABRAŇTE NÁSILÍ!
PŘEKONEJTE BARIÉRU STRACHU!

Příloha č. 79

1. Jednou budem dál,
jednou budem dál,
jednou budem dál,
já vím.
Jen víru mít, doufat a jít,
jednou budem dál, já vím.
 2. Cíl je blízko nás,
cíl je blízko nás,
cíl je blízko nás,
já vím,
Jen víru mít, doufat a jít,
jednou budem dál, já vím.
 3. Jednou přijde mír,
jednou přijde mír,
jednou přijde mír,
já vím.
Jen víru mít, doufat a jít,
jednou přijde mír, já vím.
-
1. Jednou budem dál,
jednou budem dál,
jednou budem dál,
já vím.
Jen víru mít, doufat a jít,
jednou budem dál, já vím.
 2. Cíl je blízko nás,
cíl je blízko nás,
cíl je blízko nás,
já vím.
Jen víru mít, doufat a jít,
jednou budem dál, já vím.
 3. Jednou bude mír,
jednou bude mír,
jednou bude mír,
já vím.
Jen víru mít, doufat a jít,
jednou přijde mír, já vím.

(Archiv Pavla Kuchára)

Příloha č. 80

1. Gaudeamus igitur
iuvenes dum sumus!
Post iucundam
iuventutem,
post molestam senectutem
nos habebit humus.	1. Radujme se, přátelé,
dokud mládí máme.
Až uprchne při radostech,
stáří pocítíme v kostech,
bude s námi smen.
2. Ubi sunt qui ante nos
in mundo fuere?
Vadite ad superos
transite ad superos
ubi iam fuere.	2. Kde jsou ti, co před námi
zde na světě žili?
Vydejte se v nebes ráje,
sestupte v podsvětní kraje,
oni už tam byli.
3. Vita nostra brevis est
breui finiatur.
Venit mors velociter
rapit nos atrociter,
nemini parcetur.	3. Krátký je ten život náš,
zkrátka pomine.
Přikvapí smrt znenadání,
uchvátí nás bez zeptání,
každého dostihne.
4. Vivat Academia,
vivant professores,
vivat membra
quodlibet,
vivant membra
quaelibet,
semper sint in flore!	4. Vivat A ka d emie,
zdrávi profesoři,
xxxxxxxxxxxx
ať se nám tu žije dobře,
ať nikdo z vás nemá hoře,
ať se všechno daří!
5. Vivent omnes virgines
faciles, formosae,
vivent et mulieres
tenerae, amabiles,
bonae, laboriosae.	5. Buďte zdravý panenky,
půvabné a svolné,
buďte zdravý vdané
paní,
vždycky hodné milování,
laskavé a pilné.
6. Vivat et respublica
et qui illam regit.
Vivat nostra civitas,
Maecenatum carites,
quae nos hic protegit.	6. Přejme naší obci zdar
i těm, kdo ji řídí.
Přejme zdar našemu městu,
mece n ášů ať má ke stu,
ti ať nás tu živí.

(Archiv Pavla Kuchára)

Příloha č. 81

ŠTĚSTÍ, ZDRAVÍ, POKOJ SVATÝ

1/ Štěstí, zdraví, pokoj svatý,
viněujeme vám, nejprv panu hospoděři,
pak našim dítkám!
Zdaleka se běháme, novinu vám neseme,
co jest se nám přihodilo v městě Betlémě.

2/ Narodil se tam syněšek,
posílá mne k Vám,
byste mu kolečky dali;
však já mu ji dám;
chlebička nechce bráti,
nakrmila ho máti;
radš tolárek, neb dukátek
máte poslati.

3/ Pěkně prosím, odbuďte mě,
nemám tu kdy stát,
ještě musím do Betléma,
dítka kolíbat;
dítko to je bohatý,
v nebi vám to zaplatí,
že se budete po smrti
s ním radovati.

(Archiv Pavla Kuchára)

PROHLÁŠENÍ LIBERECKÝCH HUDEBNÍKŮ

Protože se nás hluboce dotýká vše, co souvisí s kulturním děním v našem státě, nemůže nám být lhostejná stagnace let minulých, která se projevila kromě ostatních oblastí také v oblasti kulturní (jak to ve svých článcích dokládá například Judr. Jaroslav Čada).

Právě tak nám nemůžou být lhostejny události a dění posledních dnů, protože jejich výsledek bude mít dopad nejen na naše budoucí působení v kulturní oblasti, ale na vše, co se týká budoucnosti nás všech.

Drtivá většina našich kolegů, zvláště profesionálních, už své stanovisko vyjádřila buďto vystoupením ve sdělovacích prostředcích nebo stávkou, to jest zrušením svých salubních vystoupení, čímž se dobrovolně vzdala značné části svých honorářů.

Oproti tomu my jsme se zatím prakticky připravili pouze o několik hodin svého volného času účastí na manifestacích a nerovnáme toto sami pro sebe za dostačující a nás uspokojující, PROTO VEŘEJNĚ PROHLAŠUJEME:

1. Plně se ztotožňujeme s požadavky Občanského fóra a přeto ho od této chvíle považujeme za svého mluvčího.
2. Požadavky OF budeme plně podporovat.
3. Vyzýváme další liberecké hudebníky, aby se přihlásili k tomuto prohlášení, které bude odesláno k rukám představitelů OF v Praze.
4. Libereckému OF bude dán k dispozici výtěžek ze společného koncertu libereckých hudebníků.

V Liberci dne 25. 11. 1989

(Archiv Pavla Kuchára)

Příloha č. 83

Včera 26. 11. 1989 uvedl pan rektor, že je ochoten jednat s OP, a to v případě konkrétních požadavků. OP VSST vítá tuto iniciativu!

Požadujeme:

- 1/ Novelu VŠ zákona, předešla nebyla demokraticky prodiskutována ve společnosti.
- 2/ Demokratické přijímací řízení na VŠ, aby přístup k VŠ vzdělání byl pro každého dle jeho schopností.
- 3/ Žádáme, aby bylo zabráněno jakékoliv diskriminaci u zkoušek ať už z náboženských či politických důvodů.
- 4/ Prodiskutujeme profily studentů a zajistíme experty z praxe.
- 5/ Požadujeme revizi osnov výuky společenských věd vzhledem k novým spol. podmínkám.
- 6/ Požadujeme dostatek kvalitních učebnic a skript s nejnovějšími poznatky vědy a techniky.
- 7/ K semestrálním pracím, ve většině případů nepřinesou žádné poučení, jen zbytečně ztrácíme čas.
- 8/ Povinné přednášky zrušit, účast závisí především na přednesu.
- 9/ Požadujeme možnost individuálních osnov dle zaměření studentů.

Poznámka:

Distančujeme se od vystoupení pana Slámy dne 26.11.. Nemluví za nás. Distančujeme se dále od návrhu promítat pracovní videozáznam z jednání vedení školy s pracovníky školy VSST, jejíž zveřejnění je v pravomoci výhradně p. rektora. Jedná se nám o konkrétní dialog a ne o skandalizaci jednotlivých osob.

27. 11. 1989

(Archiv Pavla Kuchára)

Příloha č. 84

S T Á V K O V Ý V Ý B O R V ŠŠT UPOZORŇUJE

Menza VŠST vaří a její zaměstnanci nás podporují, proto se důrazně distancujeme od nanejvýš zvláštních pokusů individuí obcházejících byty v Liberci s prosbou o jídlo pod záminkou, že menza nevaří a mají hlad.

Liberec 30.11.1989

(Archiv Pavla Kuchára)

Příloha č. 85

LIDOVÉ MILICE A PRÁVO

Lidové milice nebyly v ČSSR ani v dřívější ČSR (v padesátých letech) právně konstituovány. Neexistuje právní norma, která by upravovala jejich vznik, organizaci a pravomoc. V důsledku toho také neexistuje právní úprava týkající se držení zbraní LM.

Jestliže právní předpisy upravují existenci jakýchkoli jiných organizací nebo možnost vzniku nových organizací, stran či spolků, znamená to, že ve skutečnosti, vzhledem k neexistenci právní úpravy LM, tyto právně neexistují. Něco takového v právním státě není možné, existence LM je tudíž jenom faktická a postrádá tedy jakéhokoli právního základu. Zákon o zbraních a střelivu č. 147/83 Sb. a vyhláška prováděcí k tomuto zákonu č. 10/84 právně upravují možnost získání a držení střelné zbraně, to se však týká pouze jednotlivce, nikoli organizace a pokud tedy člen LM drží střelnou zbraň, z hlediska právního se dopouští trestního činu neoprávněného držení zbraně, (nikoli přečinu nedovoleného ozbrojování, protože přečinu se dopustí ten, kdo drží jednu střelnou zbraň nikoli hromadně účinnou).

LM jsou však vybaveny samopalů vzor 58, to je zbraněmi střelnými dávkou. Z hlediska právního se tedy jedná o zbraň hromadně účinnou, jejíž držení naplňuje skutkovou podstatu trestného činu, nikoli přečinu.

Je však třeba vzít na zřetel to, že LM jsou vybaveny ještě těžšími zbraněmi, lehkými a těžkými kulomety, protitankovými zbraněmi včetně bezzákluzovými kanony atd.

Jediná právní norma, týkající se LM, je ustanovení § 40/74 Sb. o SNB, podle kterého LM mohou být spolu s oddíly SNB povolány k plnění úkolů za účelem zachování veřejného pořádku, ochrany apod., ale toliko s oddíly SNB. Tato norma upravuje pouze možné použití LM, nikoli však jak již bylo zhora uvedeno, jejich vznik, samotnou existenci atd. (práv).

Liberec 2.12.1989

Občanské fórum

(Archiv Pavla Kuchára)

Příloha č. 86

Občanské fórum Vysoké školy strojní a textilní v Liberci s pocitem nutnosti zvýšení prestiže VŠST se obrací na jejího představitele, rektora prof. RNDr. Bohuslava Stráže, DrSc. s následujícími požadavky.

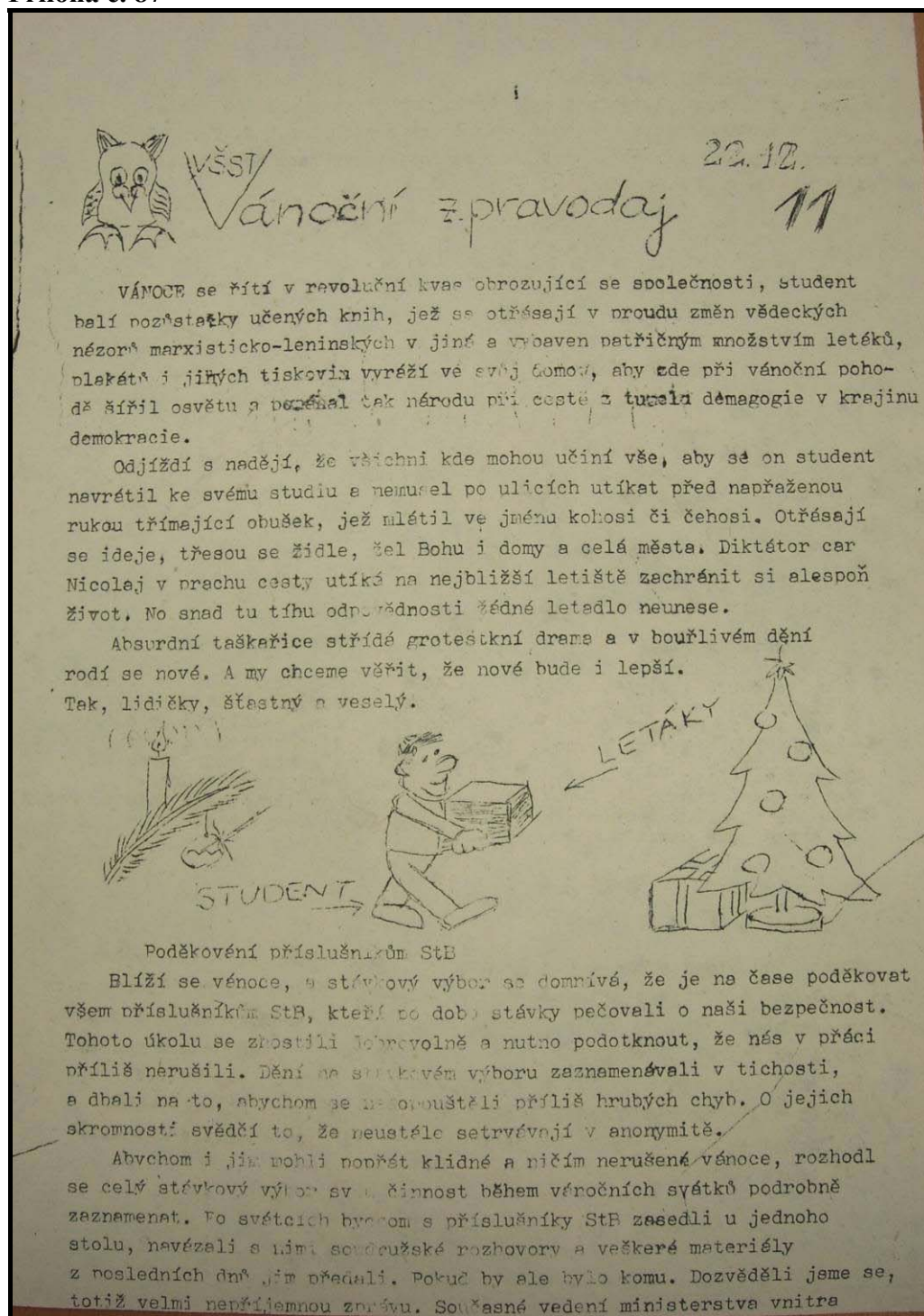
žádáme:

- 1) aby písemně nabídl možnost návratu bývalým pracovníkům VŠST, kteří v důsledku tzv. "konsolidačního procesu" byli nuceni opustit pracoviště vysoké školy. Současně žádáme, aby o jejich odpovědích bylo informováno Občanské fórum.
- 2) rehabilitaci těch zaměstnanců, kteří v tzv. "období normalizace" byli zbaveni možnosti pedagogického působení.
- 3) okamžité vyhlášení konkursů na místa pedagogů
- 4) odpovídající zastoupení nestraníků ve vedení vysoké školy
- 5) uspořádání diskusního fóra formou panelové diskuse za účasti akademických funkcionářů VŠST, vedoucích kateder, zástupců Občanského fóra a politických organizací na téma "Uplatnění ústavních změn v podmínkách VŠST".

V Liberci 6.12.1989

(Archiv Pavla Kuchára)

(Archiv Zdeňka Jany)